M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref. / Ser. 1440

Title: Ramayana (Valmiki)

1440

Incomplete

C		Rāmāyana	Title
		Valmiki	Author
			Editor
			Year, Vols.
SK			Publisher
1440		Moth-Eaten	Remarks

ॐ

तानी मद्रूनाः ।। अप्सरा स्तै [illegible] चि गिंसं [illegible] तेल पक्षिनः ।। दर्शयंति पको हिंसाश्च नार्याः पुरलक्षिताः ।। मद्दने छाप्र मोते पुलीना
विहले दक्षी नाः ।। रमंते ता पत्त [illegible] त्र त्रास यत्ते पुरवे नना [illegible] ।। अवद्विंत्य स्तोंडे अग्निसिंवं तिवा दिता ।। त्र्यातिते [illegible] ता
दूरपं [illegible] तिच ।। किंच स्त्री ना म किंच [illegible] ता प सा नोते रक्षिनः ।। [illegible] रवं वर्ण स्तले पुविस्त जंति न दास्य नं ।। [illegible]
श्री प्रमत्ता ।। [illegible] सुदर्शं [illegible] दाय [illegible] तर्ड यंति यदा कृणाः ।। ते दुःसत्म पि रा विहं आत्म नं सदि [illegible] ।। नमनाथा
न्यदेव [illegible] वो दे [illegible] न [illegible] दे पत पु सा रा [illegible] री [illegible] तांना विताल्म नो ।। दुःखं कुर्वंति ते पापा [illegible] नोव य माप्त
मा ।। वा हृष्ट्ल वफलं चित्रं अविरथ्या दितावनो ।। [illegible] रा एा मात्र मेवा हंभा यिछे सत्ता तां पुनः ।। [illegible] सगु गंस्त रव रः पुनरा स प्र
वर्तते ।। [illegible] स्य वो द्दगो नित्य पु [illegible] स रा [illegible] ।। [illegible] धव दूतो गच्छ पदंवित प्रवर्तते ।। असतो [illegible] सामे पो सम ।। प [illegible]
णो ।। [illegible] स नर्व [illegible] दा दा स [illegible] विनः [illegible] ।। [illegible] नो नलु विंध्या सोवल्लि [illegible] तस्मा ।। [illegible] तेल [illegible] राम
पु [illegible] दे [illegible] ।। [illegible] कु [illegible] देवी कोर्व [illegible] सा [illegible] का ।। अभि वंप सम्पा [illegible] सम [illegible] वा ।। [illegible] तो
[illegible] कु [illegible] पो दिये ।। [illegible] र्ति [illegible] ना [illegible] ।। मा ते [illegible] गतो म्या [illegible] ना ।। [illegible] न मे
[illegible] ताव सेर्नि यं तंद्रिये ।। संप्रीय माता [illegible] मे [illegible] ।। अविष्णु एवं तं दृष्ट्वा [illegible] पि म [illegible] नना [illegible] को ।
[illegible] प का [illegible] स सर्ग ।। ७ ।। सत्तु ते पु प्र यातेषु त प [illegible] विद्. चल ।। नारो व य न [illegible] वा सं का य [illegible] कु पि [illegible] दा ।। म [illegible]
[illegible] मा [illegible] समागता ।। सा च मे [illegible] ति [illegible] ति तो [illegible] नोवल ।। [illegible] निर्वे [illegible] ने ते [illegible] ना [illegible]
[illegible] सु व म [illegible] कृतो म हा [illegible] लक्ष्म ता [illegible] या ते पु त पा [illegible] पुर [illegible] दे तो व स म च्य [illegible] ।

जामेयाभ्र [illegible] रका घव वेदान महा [illegible]॥
[illegible] तिसोविंत्यमाचकुः॥ प्रातिष्ठत ततः स्वा ई सीतयाभायसैन कृते सो मित्रि [illegible] सीतावन नेको [illegible]॥
[illegible] गवानेत्रिः पितवेन्मत्य पघतः॥ स्वयमा दिव्या [illegible] पूर्वं सर्व कृते रतो॥ अनसूय [illegible] मा [illegible] तापसी धर्म चारिणी॥
प हो विबलतदार हुं सि हा ह हतपोघनं॥ सो त्वया मास [illegible] मे त्वं वैदेही धर्म चारिणी॥ [illegible] तोभ्य [illegible] धर्म चारिणी॥
स्तिग ह्री ह्य वैदेही मित्या हनुनि पुंगवः॥ छंद यस्व च [illegible] सति यथा नल [illegible]॥ [illegible] से यमा तेव नेन च॥
ती मेतात पव्वा मुक्तो नियमेश्चा तिस्तृलितां॥ [illegible] सुवक फलं न त्वष्टे जाह्नवी च प्रवर्हिता॥ देवक [illegible] माणया
[illegible] ना दूष्या दग्धे लोके नि [illegible] तामि [illegible] सर्वभूतानां न सी [illegible] कार्यीं तप [illegible] दे हो [illegible] चना
द [illegible] त्रे [illegible] सर्यमा तेव तेन [illegible] सरा [illegible] वः॥ सीताम कुष्याय धर्म [illegible] दं वनम प्रवी [illegible]॥ सीते त्वं तेवव नेवु नेवप्य
[illegible] ती॥ एवं [illegible] तानृषिं तपो [illegible] मपि ते ग [illegible] प विनी॥ सीतावैत [illegible] सा [illegible] वस्या [illegible] णी॥ ता [illegible] पलि धर्म [illegible]
प्रसाप्रदः॥ प्रियार्थेना ल [illegible] नवि नो [illegible] पा [illegible] र हंसो॥ स लल [illegible] पमो नांगी मचा [illegible] दवी यथा॥ ता [illegible] नाम [illegible]
[illegible] कीयदे॥ अमिवाचाम वैदेहीं तापसी धर्म चारिणीं॥ [illegible]
[illegible] मय [illegible] तः सीताम [illegible] माद स्वाघ र्म चारिणीं॥ कुशलं के सो [illegible] नो पर्य [illegible] नामय॥ [illegible]
[illegible] मानं [illegible] वना [illegible] ति॥ दिष्ट्या [illegible] गता [illegible] गामी [illegible] विनिराकरे॥ [illegible] नगर [illegible] पापो [illegible]
यासा [illegible] प्रियो [illegible] लोको [illegible] नाः॥ दुःख त्रोऽर्कः कामरूपो धर्मै रवि विवर्जित॥ [illegible] माय [illegible] पर

मदे [illegible] पतिः॥ ना तो [illegible] स्पा मि [illegible] नरि [illegible] यः॥ सर्व [illegible] वैदेहि तप [illegible] मिवा [illegible]॥ न [illegible] ती [illegible]
म [illegible] ॥ का मे [illegible] नार्तनात्या [illegible] ॥ मा [illegible] धर्म [illegible] मेपि [illegible]॥ अकार्य [illegible] मापन्ना॥ [illegible]
प [illegible] गुणो [illegible] दृष्टलोक [illegible] व राः॥ स्त्रियः स्वर्गे [illegible] यथा पुण्य कृत [illegible]॥ [illegible] कृति [illegible] लोके
[illegible] ॥ सा त्वं [illegible] वैदेही [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] च मेव म [illegible] ॥ विदित [illegible] मया [illegible] पतिः॥ [illegible]
[illegible] ॥ किं पुनर्यो [illegible] जितेंद्रियः [illegible] धर्मा॥ मा
माला [illegible] ॥ यां [illegible] ॥ [illegible] मेव [illegible] सीताणां [illegible] सान [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] पुन [illegible] ॥ मा [illegible] यमानदः॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] मम॥ पा [illegible] य [illegible] ॥ [illegible] नवी
[illegible] सर्वं [illegible] धर्मचारिणि॥ [illegible] तपो [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] सर्वेनारीणा [illegible] दिव [illegible]॥ [illegible]
पते॥ [illegible] पति [illegible] ॥ [illegible] न पुत [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ एवं [illegible] पापरा स्त्रियः [illegible] ॥ [illegible] सीता [illegible] तां [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] तपो [illegible] ॥ [illegible] प्रवी [illegible]

नजस्य म[illegible]वतो ।। तस्यैव तु महाधर्मं तातस्या ज्ञातावसानावता [illegible] सैनिकयोग्यतां ।। [illegible] दिव्यवरं नाम्यैव [illegible]
भरतानि च ।। अनुमान्ये च वैदेहि महार्हं चानुलेपने । मयाद[illegible] राघव [illegible] ।। तथा दृष्ट्वा मे [illegible] नित्यमेतद्भविष्यति ।
अंगरागेन दिव्येन लिप्तांगी जनकात्मजे [illegible] श्रीर्विष्णुमिवाव्ययं ।। सा व[illegible] गानि [illegible] गोनिमज
जं तथा ।। मैथिली प्रतिजग्राह प्रीतिदायमनुत्तमं [illegible] सर्गः ।। ७ ।। प्रतिगृह्य तु [illegible] तादृशी [illegible] दायमनुत्तमं ।।
श्रुत्वा [illegible] दृष्ट्वा स्वर्णं यदि [illegible] लं प्रांजलिपुटं चौपास्तां तपोधनां ।। [illegible]
दृढव्रता ।। वचने प्रकुमारेभिसीता [illegible] ।। स्वयंवरे किल प्राप्ता [illegible] तिति [illegible]
पद्यगता ।। लोकपावनी ।। तु मे [illegible] ।। यथा प्राप्ता त्वं [illegible] एव [illegible] तुमासीती
विस्तरमतपोधना ।। तामुवाच ततः सीता [illegible] मित्यथा कथा ।। यथा वृत्तमिदं सर्वं [illegible] मिताप[illegible] ।। मिथिलाधिपति
वीरो जनको नाम धार्मिक ।। क्षत्रकर्मण्यभिरतो न्यायतः शास्ति मेदिनीं ।। स गतः [illegible] पिता मम ।। [illegible]
चयमर्[illegible] ।। [illegible] नवि[illegible] ।। अप्सरसां मेनका नाम [illegible] दृष्टा ।। [illegible] २
[illegible] ।। [illegible] सुप्तिः पिता मम [illegible] ।। मनुष्य
[illegible] हृदयेना [illegible] ।। अस्यां [illegible] निर्विहृने ।। स्यादपत्यवि[illegible] मम [illegible] ।।
अंतरिक्षात् [illegible] किल [illegible] ।। [illegible] सुता ।। तस्य [illegible]
मेऽज्ञ ।। [illegible] ।। समो दृष्ट्वा [illegible] पलब्धः ।। [illegible] तस्यां [illegible]

ननको [illegible] ।। अनपत्येन [illegible] दपरो [illegible] हस्तया ।। [illegible] विनिपातितः ।। [illegible] गुरु [illegible]
[illegible] पुष्प [illegible] पुरःस्थिता ।। [illegible] ।। [illegible] लोके [illegible]
[illegible] ।। विदर्भे [illegible] ।। [illegible] ।। ततः प्रहृष्टो
[illegible] ।। वृत्तिं [illegible] पुण्यकर्मणा ।। तथा [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] तां धर्मतो [illegible] निपा
[illegible] ।। [illegible] मोहस्या [illegible] ।। [illegible] महापाप[illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible] नमह
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible] प्रमाणं [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible] समवाये [illegible] सर्वं [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible] ४ सर्गः [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। आहूताः [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। तेऽच [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible] दीर्घस्य कालस्य [illegible]

महाद्युतिः ॥ गत्वा प्रमत्ते देवी नोल्बणमभ्यनन्दयत ॥ नि[illegible]ने नै[illegible] रघु[illegible] पञ्चकृतं ॥ आलोको[illegible] [illegible]
वैमनस्य ॥ ततो निरीक्ष्य पितरं मम रामो मोक्षयवा दयन् ॥ ऐ[illegible]के स्य पितुर्न्नस्य वयस्यो हि पिता मम ॥ कुतो नाम यशस्वी सर्वदा मे
तापो मतो ॥ पितापि च मया नाम सर्वदा मो प्रवीणः ॥ मनुष्याणां सर्वदा हि यन्नः कि[illegible]प्रणो ॥ तस्मात्को [illegible] दुष्टं तद्दुर्ले
यत्नमेः ॥ अथ पालोग[illegible] मे पिता ज[illegible] ॥ ज नाम तज्जन्म सर्वं[illegible] व्यसति पुत्रि ॥ वि[illegible]पि तामम
पराः ॥ रामस्त्वत्तु हृष्टा लोक्य[illegible]न ॥ तेना[illegible] गात्म[illegible] गेम[illegible] [illegible]म पत्त[illegible]
ने दिवा ॥ बहुवस्ता गुरूपाः मो[illegible] वेणी[illegible] ॥ [illegible] स्य ज्ञाद्दनवर्जो [illegible] [illegible] तात[illegible] [illegible]व रामा[illegible]
तरं च मे ॥ दृष्टो रक्षोजनः सर्वो न[illegible] [illegible] हृदि ॥ राघवस्य[illegible] पितामे [illegible] [illegible]भव द्राज[illegible] को रघुनंदनः ॥
ततो हृतज्ञमा मायपित्रा[illegible] संभिना ॥ कार्यार्थं मु घतादाकुं उपमाज नभोजनं ॥ प्रदीयमानो वनमां प्रतिज्ञ[illegible]
राघवः ॥ अविता पवि[illegible] धयो व्या पिपतेः प्रपाः ॥ तत[illegible] समा[illegible] मम ते प[illegible] पति ॥ धर्मपत्नी न देवेत्तादत्ता
रामस्य सौ[illegible] ॥ मम चैवं बालाज्ञ[illegible] प्रियदर्शिना ॥ कार्यार्थे लक्ष्मणस्यापि पित्रा दत्तास्वयं मम ॥ एवं दत्तास्मि रामा ४
[illegible] [illegible]यितिं वीर्यवतां वरं ॥ वनं चैवानुयाता [illegible] रामे मे हृदये स्थितं ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा रक्षोक
[illegible] ॥ [illegible] धर्मता भक्ता [illegible] कथं ॥ पर्ये त्यज त्वां कृपया [illegible] रसा आयैने [illegible] ॥ [illegible] दृश्या
[illegible] नये [illegible] ॥ [illegible] मसी [illegible] पुत्रिपु कृत्वे ॥ [illegible] यत्कथयेत्यास्ते दृष्ट्वैव कथ[illegible] ॥ रवि रस्तं गतः श्रीमा
न [illegible] नीशुभा ॥ [illegible] सेप्रति [illegible] नाम महातार्थी वमे[illegible] ॥ समागतानां नीडेषु [illegible] पक्षिणोत्स्वनः ॥ एतेन
[illegible] विप्राः कलशपाणयः सहितानुपवर्तंते सलिलानुत्वल्कलाः ॥ अग्निहोत्रे मया चीर्णात्तु दुत्तविधिवत्तर्वकं ॥

[illegible] गारक[illegible] दृश्यते पवनो हृतः ॥ [illegible] पर्णा[illegible] गाय नीय ताः समेततः ॥ विप्रकर्षा[illegible] दृश्यते मेघसंनिभाः ॥ रक्ष
नीचारि[illegible] पिवर्तति ते समन्विताः ॥ [illegible] गा[illegible] दर्शपुत्र[illegible] ॥ सेय[illegible] ज्ञानि[illegible] तेन हत[illegible] समलंकृता ॥ [illegible]
वर [illegible] दृश्यतो [illegible] ॥ गम्यतामनुज्ञाना मि[illegible] रे नेतवा[illegible] ॥ कथयेत्वाय[illegible] सापाविप्र[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] मम मे पि[illegible] ॥ प्रीतिज नय [illegible] देव्या [illegible] का[illegible] विता ॥ सातेः स म[illegible] कुलसीता[illegible] तोपमा ॥ [illegible]
[illegible] गामहा ॥ दिव्या[illegible] संपन्नां व सा नोपीत मेव मे ॥ राघवः [illegible] वैदेही मनुल[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ प्रसादं वै [illegible] व्याव[illegible] ना भ[illegible] ॥ [illegible] मत[illegible] मह[illegible] ॥ वैदेहाः
[illegible] मा[illegible] ॥ ततस्ता यामिनी पुण्यां प्राप्तः [illegible] विराजितो ॥ आर्वितस्तापसैः सर्वैः [illegible] स रघुनंदनः ॥
तस्यां रात्र्यां व्यतीतायां [illegible] कृतान्व[illegible] ॥ [illegible] तत स्य तापसा [illegible] नी [illegible] ॥ तेऽनुवर्वनेसर्वे तापसा वनचा
रिणः ॥ व न[illegible] सेवा[illegible] समभिद्रुता ॥ [illegible] ते: [illegible] [illegible] वनेस
[illegible] प्रविवेशा राम: [illegible] ॥ ७ ॥ इति श्री[illegible] रामायणे [illegible] [illegible] स्य
महा[illegible] महा[illegible] रामे [illegible] पराक्रम[illegible] ॥ [illegible] स मा[illegible] [illegible] समन्विते ॥ यथा
प्रदीप्तं दुर्दर्श [illegible] मे [illegible] ॥ [illegible] नानां [illegible] [illegible] ॥ [illegible] नित्यं [illegible] रसातलेः विभुः
[illegible] मनः [illegible] कुर्वो ॥ [illegible] फल[illegible] ॥ [illegible] दुष्कृतं ॥
[illegible] पक्षि[illegible] पा[illegible] ॥ [illegible] निर्दृतं ॥ वल्कि[illegible] [illegible] प्रति[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] नियता [illegible] तप[illegible] ॥ [illegible] संचनि [illegible] ॥ [illegible] महाप[illegible]

स्थितो [illegible] स्थितं ॥ तत [illegible] राघवः [illegible] मान [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
मे [illegible] ॥ [illegible] वैदेही [illegible] ॥ सर्वे [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] मोह [illegible] विषण्णो ॥ [illegible] स्थिता [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ आश्चर्य [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] विधि ॥ [illegible] नमः ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] महर्षयः ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] गुरुः ॥ [illegible] राघवः ॥ राजा [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] वासिनः ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ एव [illegible] ॥ [illegible] राघवो ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ ७४ ॥ इत्यार्षे [illegible] काण्डे [illegible] सर्गः ७४ ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

५०

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] मेदिनी ॥ [illegible] वैदेही [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] वैदेही [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ सीता [illegible] ॥ [illegible] राघव [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ अब्रवीत् [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] वैदेही [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ इत्यार्षे [illegible] काण्डे [illegible] सर्गः ७५ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

हा०

ष्यो वे भावः प्रहसन्निव॥ आत्मानेष्टकृतो ज्ञातो कोपश्च वो कृतामिथ्या [illegible] मा [illegible]तो मामे मा लसो कृदद्दर्शने॥ दृष्ट्वा [illegible] म[illegible] सोपेक्षया
कुरु कुलनंदन:। दात्रिया जाति संपन्नो वेत्सि नो वन वासितो॥ त्वो तु वेदितो मद्भाव: कन्यस्य च यदि दृष्ट्वा कान्ता तं तु वा [illegible] [illegible] वाना [illegible]
स्य पराक्रमं। हंत त्वां साभिते राजन्न्यने वो च मम राघव॥ पुत्र किं च न यस्मै स्याद्हे मा नाम मन्ना न दृदा॥ विवाच्य इति मा मा हु: पुरा [illegible]
रा० सा सिंधवराः॥ कृत्स्नस्य समदा मेना मनवेदय पुत्रा गतं। तस्मा तो पक्ष्या पथ्यो नान्यथा जा(वितं [illegible] तेरा म: आत्म वां वद्देश:
स से [illegible] वन:। दास से विहृतां का लेवि [illegible] प चेतसो॥ कृ दृष्टि कृ ते कच्च द्दी नार्थ का नु मन्ये [illegible] से [illegible] नो आपस्य वि ति प
सं न मेनी वन्दि मोह से। त यो: [illegible] का रा मरा दा स यो कदा॥ लक्ष्म ण: क्रोध सं [illegible] आ वाना। तत: सा दृष्टि
नु: श्रोता नृप ततो निश्चिता [illegible] सर्वा ग्रुमभि सोपन्य सवे न्यपात यत्॥ ले शा री र वि [illegible] ता: निपद्य तु सौ
६ वितादिक्ष्या चयपो पावक [illegible]॥ नदिता सम हा नादं भल्ले व स्वध्य जोप मे॥ [illegible] पव [illegible] ल दमे [illegible] ना दिनः।
न हूलं वत्र सेका ज्ञो जात निस्पा गतेम हत्॥ दृश्यो ज्ञा नम्यो विछेद राम: ज्ञा म्कात लो वह:॥ तत: [illegible] वी ये विमल [illegible] पुरुष: सत्रि
[illegible] दितो मो वि[illegible] स्य नि[illegible] ने त्रा तो गम॥ रामे पा द्रो रनि [illegible] वि[illegible] न काल [illegible]॥ पपा तस्स गत प्राणो वि ६
[illegible] ता तो दी न या वा वा म फे नं रुधि रं व म न्ता॥ वा च राम सं हृदा श्रो [illegible] कलितें द्रिय:॥ पौ रा त्या क
[illegible] आपुरुषा [illegible] दिता॥ वे हू [illegible] चम हा भा गा लक्ष्म णा श्च मह या शा:॥ विदि ते न म या पूर्व आप [illegible] षि ता॥
[illegible] शे पा पु [illegible] नी ता सौ [illegible]॥ आति शा पा द हे यो रा म वि शो सा हं सो तं तु। तं वक नो म गो पर्व: द्रा [illegible]
पुत्रो पगतो वी रे म [illegible] नी ता सो [illegible] मा मह यश: ॥ एष त्व वि मह त्या पो भ वि ष्यति न संशय:॥ यदा दा [illegible] राम:
न च॥ प्रसाद मान [illegible] म या सो [illegible] मा मह यश:॥ एष त्व वि मह त्या पो भ वि ष्य [illegible]
[illegible] वि ष्यति संयुगे॥ तत स्म सति माप ज्ञो त्रव ने स्तेग मिष्यसि॥ अनुपस्थी य मा ने मा कृत्वा देव्या आ[illegible] रमां॥ इति

आपश्च आपश्चा

गतकिंचीमुनिविप्रश्रे

इति वेश्रवतो वा ना रेभा स का ये ना वाप ह:॥ तव प्रसादात्मुक्तो हं अभि शापात्सु दा रुणात्॥ भवनं स्वं गमिष्यामि स्वस्ति ते स्तु न
तु जा। आपृच्छ्य [illegible] ने ना ल मह र्षि दैव पूजित:॥ इतो वसति धर्मात्मा शर भंगः प्रतापवान्॥ तं गच्छ ज्ञम [illegible] ग त्वं स त ने मे यो
विधा स्यति॥ अवटे चापि मे राम प्र [illegible] पदं कले वरं॥ र [illegible] सां ग त स त्वा नां एष धर्मः सनातनः॥ अवटे ये नि धीयं ते ते षां लो का
[illegible] तना:॥ स्वस्ति मुक्तो का कु त्स्थं वि रा ध: शर पी डि त:॥ बा ल व स्य श्री सा द्रूप: त्यक्त्वा दे हम ही तले॥ तं स मु द्य
[illegible] रोप मे॥ गोत्री [illegible] मव टे [illegible] नि च स्वा न प र त प:॥ ततो दा नो पवि [illegible] स्य स मा [illegible] स्य च [illegible]॥
[illegible] वेदा मि हे जासे॥ क स्टे व न मिदं दुर्ग नरा स्य च न को विद:॥ अभि गच्छा म हे शी घ्रं ज्ञा [illegible] तत पो नि
धि॥ तं तत्क्ष्ण लो कां च ने॥ चे त्र का मुको नि ह त्य र क्ष: प्रति लक्ष्य मे पि ले॥ वि [illegible] तु हर्ष मुतो म हा वने दिवि [illegible] तो चं द्र दि वा
करा विव॥ इ॥ इत्या र्षे [illegible] ॥ सर्ग:॥ हत्वा म हा भी म व लं वि रा धं प र्वते [illegible] अ [illegible] ति नि [illegible] [illegible] वि जं म [illegible]
म [illegible]॥ तस्य देव प्र भा व [illegible] स्य च र्म सं भा वि ता त्म न:॥ द द र्श रा [illegible] ग स्य [illegible] वा [illegible] ने व पु पा स्त
र्वे [illegible]॥ [illegible] स्य [illegible] द [illegible] व स्य [illegible]॥ [illegible] [illegible] दे [illegible] स्था [illegible]॥ त हि[illegible]
व पु [illegible] स्य मा नो म हा म ति [illegible]॥ रा [illegible] तिर्यु [illegible] अन्तरि क्ष ग तेरथे॥ द द र्श ह रि [illegible] स्य [illegible] दि [illegible]॥
पो तु रा [illegible] मि ते [illegible] ये [illegible] न्निभं॥ द द र्श वो [illegible] ते [illegible] वि [illegible] मा ल्यो प शो भि तं॥ [illegible] ज ने वा [illegible] वि वि
त्रि तं॥ [illegible] ता [illegible] दो [illegible] स्य म [illegible] [illegible]॥ [illegible] मा [illegible] [illegible] म र्षे य: [illegible] गते दे वं [illegible]
या [illegible] ते॥ [illegible] स्या प्र वा म [illegible] मि मि मिदं म [illegible] [illegible] कु [illegible] स्य [illegible] ता:॥ [illegible]

गतः देव्यानदू मेव हरे पृथ्वी ॥ इमे यपुरुषव्याः पुण्यतिष्ठ सर्वितो [illegible] कुंडुद्भिनो पुत्रवानेः स्वद्रु पापायः न रे [illegible]
वैषो निष्कामलं नसं निषा ॥ [illegible] शर्मितिसोमि [illegible] विंश्रातिवर्षेवन् ॥ एत द्दितिलो देवानां वप्यो [illegible] दितिनिमदा [illegible] नमे
पुरुषव्यां घ्रदत्यंते जि यदेत्रीना ॥ इदैव सहवे देलो लुहूनोतिहल्लक्ष्मस्तो ॥ [illegible] पद्दतिम [illegible]
तमेवतुःनो सो निमिमिहैव स्त्री यता [illegible] तिवसे मया मम्या [illegible] गापन्न मं सति तदःम मस्ति [illegible] ते ज्ञेदपरा [illegible]
वीपतिः ॥ ब्रायभ्रं गमतुपोष्य [illegible] दम ब्रवीतः याम ह्मी पुत्र रुद्रा मो यावन्तो [illegible] कृतार्थ मनं [illegible]
तिं दृष्टापसिन्न विप्राहिव ॥ कः [illegible] नेनर्तिक नैवषे महद्न्यैः स्कन्ध [illegible] निष्ठानमति याव [illegible] पुति [illegible]
दः मेस्य मानचिन्हा यनेतुनिं । दृष्टोन हरि पुत्रेन यःभुयो दिव मनिं दमः ॥ प्रति [illegible] पवे [illegible] ततः अ
ग्नि हो अनुपासीन ब्रायणो गंदद्रोहि ॥ तस्य पादो सतं गरम सान्तु मः सहस्री तथा ॥ नेघ सादे मे हा प्राणो मुनि नाविधिना
७ र्चितः ॥ ततः श्राको यथा वेतुप यैप दधन मा पावः ॥ ब्रायणे गम्भाततः सर्वे राघवा मन्त्रा मोसहः ॥ ममे पवं रूदो नाम ब्रह्मलोकं ७
[illegible] नात [illegible] आपम हताल्मनि ॥ अहं तु त्यों नदव्या प्रवर्तमान मम हूतः ॥ ब्रह्मलोकं न गच्छामि
[illegible] नास्पान मया हूँ जितालोकाम यामकृतो ॥ ब्रह्म च नाकृ दस्तं च प्रतिगृह्णामि यामतान ॥ एव तु
[illegible] साद्दाशुपुनं स्वा प्रवीद्य ॥ कली हा मपि गच्छे सर्वशास्त्र विद्या वदः ॥ सर्वे गोत्रा दुर्गोन दामो वदनम
ब्रवीत ॥ अहमेवार्जमि पश्यामि स्वर्गलोकानन्कार्हनेजा वासे लेह मि भामि निर्दिष्ट हकानते राघवे तोव तु क
कदानि गहुस्कन्दे नवे ॥ ब्रायणो गोम हा प्राज्ञः पुनर्देवा प्रवीद्धव ॥ कली हा मपि गच्छे वा मन्त्री प्रेत पाद्वि नं ॥ दमणी
यव नो देत्रो सलेवा सेवि धास्यति ॥ ए जयं धाम हा प्राज्ञ लुहूनं स्त्रीय गामि ति ॥ पोवक्ष्ठ तु हो मिगा गाया [illegible]

सं च मियो वनः ॥ ततो ग्निं समम मादाय कृत्वा चैव समं ततः ॥ ब्रायणो गोमहा प्राज्ञः प्रविवेश हुताशने ॥ तस्य देहमासीत्तेः ब्रायणे दर्द ह
ग्नि र्हान्म तः ॥ आतीर्षवं ततो स्वर्गानि [illegible] मां स च वो ति ते ॥ स तु पावक संकाशः कुमारः सम पद्यत ॥ तं त्वां यांति [illegible] या ते सु सं
वासुवी वीर्य रो वृत ॥ सत्तो को नाहिता [illegible] ना मृत्नालां च बहु कर्मेतां देवानां चव्यति कन्या ब्रह्मलोके म्यराजत ॥ स तु [illegible]
मा [illegible] पुत्रः पितामहं यानु यत्ने ददृशे हु ॥ पिता हव्यापि निराप्स्यतां मुनिं तपश्चिनं [illegible] ततमि [illegible] वा च हु ॥ [illegible]
कोऽ [illegible] वं प्रापृह पितृमि संघः समं ततः ॥ आत्मा च्छेतको कुल दामे अवलितं तेजं लोप्येवं वान सादा [illegible]
दर्श [illegible] यया ॥ [illegible] नः सलिला हारः वायुजमहा हापैव च ॥ अप्सम कुद्रा दत्राव रवोल्पः पत्राहारा स्तथैव च ॥ दन्तोलूखलि
न स्नेव दक्ष का ग्राण्य वासिनः ॥ तथा उदय स्नादो तातपेवा व स्व प्यापिता ॥ आर्यपादक्षम हृत्मानः तथा पंचपदा द्विजाः ॥ वायुभक्ष
हैः तालाराप्ति नाहा दास्यैव च ॥ हृष्टा यत्र तपादात्र व ये च वंति महा हाघः ॥ अद्यसीने तेव पथ में नरे तिति नियत व्रतः ॥ एकोऽस्मिन
ति दे ति म्यवासना वर्हि स्वकाः ॥ श्वापते हाः पुष्पाश्च सानिर्दि [illegible] फलं को जोगना ॥ फला [illegible] वा [illegible] एतेवा
मेव च पसितुः स्तुन यापं में वत्सव [illegible] मेवाम मं जिजवपु मेरूपे च ॥ आजिन [illegible] तांव द्द ॥
उवु ओजल्पः सर्वे सो हार्व [illegible] नि दया कुकु लत्स्यां स्वप्य त्रिष्याश्च महाह [illegible] नाथ्य हवानानि
दवासवः ॥ विक्रमलं [illegible] पुत्रोकेषु पराशादि [illegible] लाय ॥ पिहहमात्रा वे नगरे नामरा तां मनोहरं ॥ सो [illegible] महात्मानेष
मेले अजिको रत्नान्वा ॥ आर्चित्त होलेव व रुष्या महत्ये च नः क तु मेदसि ॥ अथ मीतिमहो रस्य स्यपत्रे दिदं महीपते ॥ कोऽहं हुकिं कुत्र
को न च [illegible] न पुत्र वल्य मो राह्ना रूपा निवप्रा ण न प्रातो ह्या नच्च सता निव ॥ नित्ययुक्तः सदा [illegible] सर्वे निविशपवा ॥ [illegible]
मित्राण्यं दीराम को निःसोवर्वपानि नी ॥ ब्रह्मलेसा नसमानाता पथ [illegible] मन ही यते ॥ पञ्चौ निपदं [illegible] फ

ग

नाहनः ॥ तस्मात्वनात्तत्प्रविष्टश्च गौतमात्प्रमुर्मेता हस्ततः ॥ सोपि धर्मे [illegible] छिरोवान गच्छगतो महात्मना ॥ तं नाथो नाथ [illegible] ऽग्रमः स
सर्वेषं प्येतसदा ॥ पश्च राम त्राकीमासि मुनी नोक्षाद्विता तीर्थं ॥ हृता नो सहे से चीर्णा ता निवसत्यानतो पपाती दं नि [illegible] म
नु मे द्वृक्षिनी मितः ॥ विनेकु टालया नांच जियतो कदनेम हल्यातं वैब बनन्मद्र ष्येतो वि सकार्द तपश्चिनो त्रिमा तांवने चौरा
ग्रासे कृरूर मे भिः ॥ ततः सम श्रा रत्नार्थैवं त्रा रत्ये वचमागता ॥ पद्मिपालं यनोकाम सर्वीनेवधनुर्धर ॥ रामस्ता पांव वश्मंती
तापसानां महात्मनां ॥ हृदं शोवा च धर्मा [illegible] नेवकृतां जलिः ॥ मेवमर्थप्य मांब [illegible] ॥ तपो हृहृत्वा यो हो
न्यत्रारण्यानं त्रीररत्नां ततः ॥ हृदं [illegible] नाना सत्यानि जेवितो ॥ पयतामर्थ प्रिहृ [illegible] सत्यमे पवने यो
सोनामि प्यति तेपश्चिनः ॥ संरक्षतां [illegible] विगता न्नत्रिघ्नो तोयात्सा नुसुद्विः ॥ वदं स [illegible] त्राप्र सो
महात्मा ॥ महर्षि भिः सैः सहितः स रामः पुनः स्कृती च्छ्या लक्ष्मणमा जगाम ॥ ७ ॥ [illegible] पात्या [illegible] एसर्गः ॥ सराघवः सहत्मा
नावे देसाल [illegible] तो न च ॥ सुतीक्ष्णस्याश्रम पदं जगाम सहितो द्विजैः ॥ तो गत्वा दूरमध्वानं नदी ची सी महाबलो ॥ महत्स्वरो घने
वंगितिमात्रिस्त्ता नने ॥ तत्र सा [illegible] दिख्या कुरं तोस ततं विविधै दुर्मैः ॥ कानने तौ वि विधात्तुः सीत या लक्ष्मो तेन दा ॥ मवि स्पे च वन
[illegible] मे तो वि वि च लु धीरमाप्य ति कृतं ॥ तत्र ताप समासी नं मलपंकजटाधरं ॥ रामः सुतीक्ष्णं
[illegible] नाम्ना मे न हमा स्मि भगवं स्त्वां दिदृक्षुरिहागतः ॥ तं वा भीवच धर्मज्ञे महर्षिं सत्यविक्रम ॥ सनिरी
७ क्ष्य ततो धीरं रामं शस्त्रभृतां वरं ॥ [illegible] नि मर्पी [illegible] वचनं वेद म च बील ॥ स्वागतं ते महाबाहो राम शस्त्रभृतां वरा ॥ पा
गनय्या [illegible] लक्ष्म [illegible] ॥ प्रतीक्षमाणस्त्वामेव नारोहामि न्नपो त्तम ॥ देवलोकमितो वीर तत्क्षदे हमं
हात्मते ॥ हंतोपकता पकाकुत्र देवरा जैः च्छतं ॥ सर्वानं लोकान्जितान्हमं मणुल्य नेक मे त्रातो पुदय विर्जु [illegible]

तेषु तपसा मया ॥ तत्प्रसादाल्लातार्ते त्वं विहर स्व सलक्ष्मणः ॥ तमुग्रतपसं दीप्तं महर्षिं सत्यवादिनं ॥ प्रत्युवाच महात्मानं प्रसा
सियवा सवः ॥ अहमेवाहरिष्यामि स्वयं लोकान्महामुने ॥ आवासं त्वहमिच्छामि प्रदिष्टमिह कानने ॥ भवान्सर्वत्र कुशलः सर्वभूतहिते
र तः ॥ आख्यातः शरभंगेन गौतमेन महात्मना ॥ एवमुक्तस्तु रामेण महर्षिर्लोकविश्रुतः ॥ अब्रवीन्मधुरं वाक्यं हर्षेण
महता [illegible] ॥ अयमेवाश्रमो राम गुणवान्रम्यतामिति ॥ ऋषिसंघानुचरितः सदा मूलफलैर्युतः ॥ नाना मृगगणैर्जुष्टिो नाना
[illegible] मा [illegible] कामी मानवैः कृत्यावः स्वसे ॥ इममाश्रममागम्य मृगसंघा महायशः ॥ निर्गो सक मतिगा
ति लोभयन्तो कुतोभयाः ॥ तत्कृतावचनं तस्य महर्षेर्लक्ष्मणाग्रजः ॥ उवाच वचनं धीरो विकृष्य सशरं धनुः ॥ तान
हं सुमहाभाग मृगसंघान्समागतान् ॥ हन्यां निशितधारेण शरेणानतपर्वणा ॥ भवांस्तत्राभिषज्येत किं स्यात्कृच्छ्रतरं ततः
स्यात्तु संप्रवदेततः ॥ एतस्मिन्नाश्रमे वासं चिरं तु न समर्थये ॥ तमेवमुक्त्वा वरदं रामः संध्यामुपागमत ॥ विधिमर्थं
हुतत्रैव न च स तो बिभाव रे ॥ ततः शुभं तापसभोज्यमन्नं स्वयं सुतीक्ष्णः पुरुष [illegible] हात्मा सोय्यौ
निवेदयां राजनी हृदयं ॥ ७ ॥ [illegible] सर्गः ॥ ७ ॥ रामस्तु सहसौमित्रिः सुतीक्ष्णे [illegible] तः पारिणाम्ये निशांत तत्र
प्रभाते समबुध्यत ॥ उत्थाय च यथाकालं [illegible] वः सह सीतया ॥ उपस्पृश्य सुशीते न जलेनो [illegible] ॥ ततस्ते गस्थापि
मी ल्वा सह लक्ष्मण मद्य ग्राः ॥ चकार तं वनं दृष्ट्वा मौलिज पुचीर्णे त्यास माहितः ॥ अथ ते ग्निं सुराश्चैव वैदेही राम लक्ष्मणा ॥
काले विधिवदभ्यर्च्य तापसशरणं वनं ॥ उदयं तं दिनकरं दृष्ट्वा विगतकल्मषाः ॥ सुतीक्ष्णमभिगम्येदं श्लक्ष्णं वचनमब्रुवन्
मं ॥ सुखोषिताः स्म भगवं स्त्वया पूज्येन पूजिताः ॥ आपृच्छामः प्रयास्यामो मुनयस्त्वरयंति नः ॥ त्वरामहे वयं द्रष्टुं [illegible] आश्रम ८

धर्मं तपोवने॥ सर्वं हि विदितं लोके तव राम प्रवर्ततः॥ स्त्रीचापलादेतदुदाहृतं मे धर्मं च वक्तुं तव कः समर्थः॥ विचार्य बुद्ध्या तु सहानुजेन
न यद्रोचते तत्कुरुते नरेंद्र॥ इत्यारण्यकाण्डे ९ सर्गः॥ छ॥ वाक्यमेतत्तु वैदेह्या व्याहृतं भर्तृभक्तया॥ धर्मयुक्तं निशम्याथ रामः
सीतामुवाच ह॥ हितमुक्तं त्वया देवि स्निग्धया सदृशं वचः॥ कुलं व्यपदिशन्त्या च धर्मज्ञे जनकात्मजे॥ किं तु वक्ष्याम्यहं देवि
त्वयैवोक्तमिदं वचः॥ क्षत्रियैर्धार्यते चापो नार्तशब्दो भवेदिति॥ ते चार्ता दण्डकारण्ये मुनयः संशितव्रताः॥ मां सीते स्वयमागम्य
शरण्याः शरणं गताः॥ वसन्तो [illegible] मूलफलाशनाः॥ न लभन्ते सुखं [illegible]॥ सर्वे काले हि नियता
नियमैर्विविधैर्वने॥ भक्ष्यन्ते राक्षसैर्भीमैर्नरमांसोपजीविभिः॥ ते भक्ष्यमाणा मुन[illegible] अस्मानभ्यव
पद्येवं मामूचुर्द्विजपुंगवाः॥ मया तु वचनं श्रुत्वा तेषामेवं मुखाच्च्युतम्॥ कृत्वा [illegible] तु वदाननं॥ प्रसीदन्तु भवन्तो मे
पीडा मे वा तु कामनम्॥ यदीदृशैरहं विप्रैरुपस्थेयैरुपस्थितः॥ किं करोमीति च मया व्याहृतं द्विजसन्निधौ॥ सर्वैरेव समागम्य वा
गियं समुदाहृता॥ राक्षसैर्दण्डकारण्ये बहुभिः कामरूपिभिः॥ अर्दिताः स्म भृशं राम तेभ्यो रक्षस्व राघव॥ होमकाले तु
१० संप्राप्ते पर्वकाले च राघव॥ धर्षयन्ति सुदुर्धर्षा राक्षसाः पिशिताशनाः॥ राक्षसैर्धर्षितानां च तापसानां तपस्विनाम्॥ ग १०
तिं मृगयमाणानां भवान्नः परमा गतिः॥ कामं तव प्रभावेन [illegible] मुनिशापबलान्॥ चिरार्जितं तु नेच्छामस्तपः ख
ण्डयितुं वयम्॥ बहुविघ्नं तपो नित्यं दुश्चरं चैव राघव॥ तेन शापं न मुञ्चामो भक्ष्यमाणाश्च राक्षसैः॥ तदर्द्यमानान्
रक्षोभिर्दण्डकारण्यवासिनः॥ रक्ष नस्त्वं सह भ्रात्रा त्वन्नाथा हि वयं वने॥ मया तु तद्वचः श्रुत्वा कार्त्स्न्येन परिपालने॥
मुनीनां दण्डकारण्ये संश्रुतं जनकात्मजे॥ संश्रुत्य च न शक्ष्यामि जीवमानः प्रतिश्रवम्॥ मुनीनामन्यथा कर्तुं सत्यमिष्टं
हि मे सदा॥ अप्यहं जीवितं जह्यां त्वां वा सीते सलक्ष्मणाम्॥ न तु प्रतिज्ञां संश्रुत्य ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः॥ अवश्यं तु मया का

र्यं मुनीनां परिपालनम्॥ अनुक्तेनैव वैदेहि प्रतिज्ञाय कथं पुनः॥ मम स्नेहाच्च सौहार्दात् [illegible]॥ परितुष्टोऽस्मि वैदेहि न
ह्यनिष्टोऽनुशिष्यते॥ इत्येवमुक्त्वा वचनं महात्मा सीतां प्रियां मैथिलराजपुत्रीम्॥ रामोऽथ धनुष्मान् सह लक्ष्मणेन जगाम रम्याणि
नि तपोवनानि॥ इत्यारण्यकाण्डे १० सर्गः॥ छ॥ अग्रतः प्रययौ रामः सीता मध्ये सुमध्यमा॥ पृष्ठतस्तु धनुष्पाणिर्लक्ष्म
णोऽनुजगाम ह॥ ते गच्छमाना विविधान् शैलप्रस्थान्वनानि च॥ नदीश्च विविधा रम्या जग्मतुः सह सीतया॥ सारसांश्चक्रवा
कांश्च नदीपुलिनचारिणः॥ सरांसि च सपद्मानि युतानि जलजैः खगैः॥ यूथबद्धांश्च पृषतान्मदोन्मत्तान्विषा
णिनः॥ [illegible] महिषांश्च वराहांश्च नागांश्च द्रुमवैरिणः॥ ते गत्वा दूरमध्वानं लम्बमाने दिवाकरे॥ ददृशुः सहिता रम्यं तडागं
योजनायतम्॥ पद्मपुष्करसंबाधं गजयूथैरलंकृतम्॥ सारसैर्हंसकादम्बैः संकुलं जलचारिभिः॥ प्रसन्नसलिले रम्ये तस्मिन्
सरसि शुश्रुवे॥ गीतवादित्रनिर्घोषो न तु कश्चन दृश्यते॥ ततः कौतूहलाद्रामो लक्ष्मणश्च महाबलः॥ मुनिं धर्मभृतं नाम प्रष्टुं
समुपचक्रमे॥ इदमत्यद्भुतं दृष्ट्वा सर्वेषां नो महामुने॥ कौतूहलं महज्जातं किमिदं साधु कथ्यताम्॥ तेनैवमुक्तो धर्मात्मा राघ
वेण मुनिस्तदा॥ प्रभावं सरसस्तस्य वक्तुं समुपचक्रमे॥ इदं पञ्चाप्सरो नाम तडागं [illegible]के॥ [illegible] राम मुनि
ना माण्डकर्णिना॥ स हि तेपे तप[illegible] महामुनिः॥ दशवर्षसहस्राणि वायुभक्षो [illegible] ततः प्रव्यथिताः स
र्वे देवाः साग्निपुरोगमाः॥ अब्रुवन्वचनं त[illegible]रस्य समागताः॥ अस्माकं कस्यचित्स्थानमेष प्रार्थयते द्विजः॥ ततः कर्तुं
तपोविघ्नं देवैः सर्वैर्नियोजिताः॥ प्रधानाप्सरसः पञ्च विद्युच्चलितवर्चसः॥ अप्सरोभिस्ततस्ताभिर्मुनिर्दृष्टपरावरः॥ नी
तो मदनवश्यत्वं सुराणां कार्यसिद्धये॥ ताश्चैवाप्सरसः पञ्च मुनेः पत्नीत्वमागताः॥ तडागे निर्मितं तासां यस्मिन्नन्तर्हितं गृहम्॥ अ
त्राप्सरसः पञ्च निवसन्ति यथासुखम्॥ रमयन्ति तपोयोगान्मुनिं यौवनमागतम्॥ तासां संक्रीडमानानामेष वादित्रनिस्वनः॥

श्रुयते स्म पुरा रोम्यश्च राघवः सोऽब्रवन्मनोहरः ॥ आश्चर्यमिति तस्यैतद्वचनं भाविता सभ नः ॥ [illegible] सनिश्चय [illegible]
६ [illegible] ॥ एवं कथयतस्तस्य तदैवाश्रमं मण्डलं ॥ कुशाली [illegible] नानाद्रुमवरं महत् ॥ [illegible] सह देवैर्दृष्ट्वा [illegible]
[illegible] मुनिभिः सार्धं सत्कारार्हः स सत्कृतः ॥ ७ ॥ इति आरण्यकांडे १६ सर्गः ॥ ७ ॥ [illegible] मपदं मानो [illegible] ततः [illegible]
[illegible] मेते यो ययौ येन तपस्विनो ॥ [illegible] मंडलो ॥ [illegible] सकलं [illegible] मानो [illegible]
[illegible] ॥ मे यो मुनिवरा नाम सकाशे [illegible] ॥ कृषि [illegible] सर्वे [illegible] मासाने [illegible]
पट् च परा [illegible] ॥ [illegible] ॥ तथा [illegible]
तस्य मुनीनामाश्रमान् [illegible] ॥ [illegible] स्पष्टी मतः ॥ [illegible] मुनी [illegible]
आश्रमस्य गोलकाद्री मुनिभिः परिपूजितो ॥ तमापि [illegible] विकाल मर्दनः ॥ अथाश्रम मुनि [illegible]
[illegible] मुनि ॥ तपासीन [illegible] कृतः शालीदर्शनमिदम [illegible] ॥ आसीन [illegible] भगवान [illegible] मुनि पुंगवः ॥ वसती [illegible]
११ [illegible] मते ॥ नचैव नाभितेदेहो न वनस्यात्स्यमहतया ॥ प [illegible] मपदं पुत्र महर्षि [illegible] मतः ॥ प्रसादा ११
[illegible] सीतया ॥ [illegible] ॥ मनोरथो मनो नेष ह्रदि मे परिवर्तते ॥ यद [illegible]
शिवं [illegible] ॥ इति रामस्य सत्मुनिः [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] स्वय मन्गि गच्छेति सीतोयं [illegible] ॥ दिष्ट्या [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] मुनि ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ एले सा [illegible] वेदे दोषु पिप्पलीवनसंमिते ॥ बकुल [illegible] नानाशकुनिनादिते ॥
जे

[illegible] विविधा [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ इति
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] महात्मने ॥ ७ ॥ इत्यारण्य कांडे १७ सर्गः ॥ ७ ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] सीतया ॥ [illegible] ॥ [illegible] मार्ग [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ पावकस्याश्रमस्तत्र [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

दिनान्नैमानि संहृत्य निवसन्विश्रितारीना॥ अगस्त्येन ततः कोधात् अगस्त्यभ्रातुराश्रमं॥ अनुज्ञातस्तु दर्शने हृष्टः स्थितः
स निवासा च रः॥ ततः संप्रस्थितं कृत्वा दत्त्वा हर्षात्तावनेजनं॥ ज्ञात्वा रतिं प्रशस्येति वल्कलं सोऽभ्यभाषत॥ ततस्याहृष्टमना नेत्र
विप्रसत्पितो॥ अब्रवीत्सं प्रहृष्टात्मा मानयन्नगस्त्यो मुनिपुंगवः॥ कुतो निमंत्रितं वाक्यं मया तव श्रुतं कथा सा॥ आनुकूल्येन
स्य गमस्य मम सादनं॥ तस्यैतद्वचनं श्रुत्वा राघवस्ततः॥ ततः सर्वं चिन्तयामास मुनिं कौशिकं नित्राचरः॥ अथ इव दासत्वं
मुनिं तं दीप्ततेजसं॥ ब्रह्मा यादित्यकल्पेन निर्दिष्टः स पथानह॥ तस्याय माश्रमो नाम्ना तुल्यो गवनं नानिलितः॥ विप्रानुकंपयानेन
कृतं कर्म सुदुष्करं॥ एवं कथयतस्तस्य तदा सौमित्रिणा सह॥ रामस्यास्तं गतः सूर्यः संध्याकालो ... वतो ... तस्य सं
तत्रैव सह भ्रात्रा पश्चाद्विधि॥ प्रविवेशाश्रमपदं तस्य विवेशयवाद्यम्॥ सम्यक्के स ... लभ्य मुनिनागतः ... ॥
वसत्तां निशामेकां प्राप्य मूलफलानि भुक्त्वा॥ ०॥ इत्यारण्यकांडे दशमः सर्गः॥१०॥ अथ तत्र प्रयातीतायां प्रभु
ते सूर्यमंडले॥ आगस्त्यभ्रातरं धीमान् ... रामं यतस्तं पवनः॥ अभिवाद्य प्रयाणाय वनं सावधानस्य पृष्ठानिष्ठा॥ आम
त्रयेत्तो गत्वा ... सत्सेतु रम यत्नं॥ गम्यतामिति तेनोक्तो जगाम सह लक्ष्मणः॥ यथोद्दिष्टेन मार्गेण वनं तस्यावलोकयन्॥ १२
वानीराश्च सनीवारान् राजकुलान्वेकुलान् पनसान्॥ चितिविल्वान्मदूकांश्च तिंदुकांश्चापि पुष्पितान्॥ मतैः शकुनि
सेवितान् रातत्राः संनिनादितान्॥ पुष्पितान् पुष्पितालग्रा ... नालिसमन्विताः॥ ददर्शं दशरथो रामः स तत्र
ननपादपान्॥ हस्तिहस्तैर्विमर्दिता वानरैश्चोपशोभिताः॥ ततोऽब्रवीत्समीपस्थं रामो राजीवलोचनः॥ पृष्ठतोऽनुग
तं मदं लक्ष्मणं पुण्यलक्षणं॥ स्निग्धपत्रा यथा वृक्षा यथा कोटरे मृगाः॥ आश्रमो नातिदूरस्थो मुनेर्भावितकर्मणः॥
अगस्त्य इति यः ख्यातो लोके पुण्येन कर्मणा॥ आश्रमो दृश्यते तस्य परिश्रान्तश्रमापहः॥ आज्यधूमाकुलवन

राजिमाल्यापरिष्कृतः॥ प्रशान्तमृगयूथश्च नानाशकुनिनादितः॥ निगृह्य तपसा मृत्युं लोकानां हितकाम्यया॥ दक्षिणा दिक्कृ
ता येन शरण्या पुण्यकर्मणा॥ तस्येदमाश्रमपदं प्रभावाद्यस्य राक्षसैः॥ दिगियं दक्षिणा त्रासान्न दृश्यते नोपभुज्यते॥ यदा
प्रभृति चाक्रान्ता दिगियं पुण्यकर्मणा॥ तदाप्रभृति निर्वैराः प्रशान्ता रजनीचराः॥ नाम्ना चेयं भगवतो दक्षिणा दिक्प्रदक्षिणा॥ अगस्त्येनाक्रा
न्ता॥ त्रिषु लोकेषु दुर्धर्षा राक्षसान्रजनीचराः॥ मार्गं निरोद्धुं सततं भास्करस्याचलोत्तमः॥ संदेशं पालयंस्तस्य
विंध्यशैलो न वर्धते॥ अयं दीर्घायुषस्तस्य लोके विश्रुतकर्मणः॥ अगस्त्यस्याश्रमः श्रीमान् विनीतो मृगसेवितः॥
एष लोकार्चितः साधुर्हिते नित्यं रतः सतां॥ अस्मानधिगतानेष श्रेयसा योजयिष्यति॥ आराधयिष्याम्यत्राहमगस्त्यं
मुनिपुंगवं॥ शेषं च वनवासस्य सौम्य वत्स्याम्यहं प्रभो॥ अत्र देवाः सगंधर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः॥ अगस्त्यं नियताहारं सत
तं पर्युपासते॥ नात्र जीवेन्मृषावादी क्रूरो वा यदि वा शठः॥ नृशंसः कामवृत्तो वा मुनिरेष तथाविधः॥ अत्र देवाश्च यक्षाश्च
नागाश्च पतगैः सह॥ वसंति नियताहारा धर्ममाराधयिष्णवः॥ अत्र सिद्धा महात्मानो विमानैः ... सन्निभैः॥
त्यक्त्वा देहान्नवैर्देहैः स्वर्यातास्ते महर्षयः॥ यक्षत्वममरत्वं च राज्यानि विविधानि च॥ अत्र देवाः प्रयच्छंति वरैराराधि
ताः शुभैः॥ आगताः स्माश्रमपदं सौमित्रे प्रविशाग्रतः॥ निवेदयस्व मां प्राप्तं ऋषये सह सीतया॥ इति श्रीमद्वा
ल्मीकीये रामायणे आदिकाव्ये आरण्यकांडे ११ सर्गः॥ ११॥ स प्रविश्याश्रमपदं लक्ष्मणो राघवानुजः॥ अगस्त्यशिष्यमा
साद्य लक्ष्मणो वचनमब्रवीत्॥ राजा दशरथो नाम ज्येष्ठस्तस्य सुतो बली॥ रामः प्राप्तो मुनिं द्रष्टुं भार्यया सह सीत
या॥ लक्ष्मणो नाम तस्याहं भ्राता त्ववरजो मुने॥ अनुकूलश्च भक्तश्च यदि ते श्रोत्रमागतः॥ द्रष्टुमिच्छामहे तं वै

भगवंस्त्वं निराशस्ततो॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणस्य महात्मनः॥ तपोऽवेक्ष्य महामित्रा ... निवेदकः। समुपविष्टो मु
रुपसाद्यो तित्तमम्॥ कृतांजलिरथोवाचेदं वचनं व्यक्तमानिमा॥ पुत्रो दशरथस्याहं रामो नाम महायशाः। लक्ष्मणो भ्राता मे भ्राता
भार्या यासीत तथा सह। सत्कृत्वा मिश्रितिइहैव श्रुत्वा मतिदमः॥ यदत्रानंतरं कार्यमाज्ञापयत कोमिकिं। ततः शिष्याद्रुपा
कृत्य मादरामं सलक्ष्मणं॥ वैदेह्यामं नागामाद्वचनमब्रवीत्॥ दिष्ट्या रामं त्वियदस्याघ दृष्टं मां द्रष्टुं मे सलुपागतः। म
नसा कांक्षितं तस्य मयापायानिनेच्छये। न मत्तां सत्कृतो राम सस्रीतः सहलक्ष्मणः। प्रवे... सै मीयु मे किं वासो न
प्रवेशितः॥ एवं शुश्रुः सत्मुनिनो धर्मं तेन कृतात्मना॥ अभिवाद्य अब्रवीद्ध्यः तपेति ... ॥ ततो ...
ष्ठ्यो वासनोऽप्यक॥ कृतो रामोऽनु निरष्टुं वनं भवि त्राति सवः॥ ततो गत्वाश्रमद्वारे त्रिष्येण सहलक्ष्मणः॥ कौ
दर्शयामास सीतो यज्ञेन कामजो॥ तांश्च प्रज्ञितं रामं ... सत्वचनोदय। प्रावेशय ... सत्कारा दृ...
१३ लक्ष्णं तं॥ प्रविवेश ततो रामः सवीतः सानुजो मुदा। प्रशांतहरिणाकीर्णमाश्रमं मविलोकयन्॥ स तत्र ब्रह्मणः स्थानमग १२
ग्निस्थानं ददर्श ह। विष्णुस्थानं महेंद्रस्य स्थानं चैव विवस्वतः॥ चंद्रस्थानं त्रिवस्थानं स्थानं कौवेरमेव च॥ ...स्थानं तथा
तुर्विधातुश्च धर्मस्थानं तथैव च॥ कार्त्तिकेयस्य स्थानं च धर्मस्थानं तथैव च॥ ततः शिष्यैः परिवृतो निश्चक्राम महामुनिः। तं
ददर्शाग्रतो रामस्तानांदेवैव मभ्रमीत्। एष लक्ष्मण निष्क्रामत्यगस्त्यो मुनिर्यत्तेजसापि कविक्रमः। औदार्येण निधानं तपसामिदं तपसा
मह॥ एवमुक्त्वा महाबाहुरगस्त्यं सूर्यसन्निभं॥ अभिवाद्य तथा धर्मात्मा तस्थौ रामः कृताञ्जलिः॥ जग्राह परमप्रीतस्त
स्य पादौ महात्मनः॥ सीता या सह वैदेह्या तातलोम सलक्ष्मणः॥ प्रतिगृह्य च काकुत्स्थमर्चयित्वासनोदकैः॥ कुशलप्रश्न

मुक्त्वा च निषीदेत्यब्रवीद्वचः॥ अथ मेवोपविश्याथ धर्मज्ञो मुनिपुंगवः॥ अग्निं हुत्वा प्रदायार्घ्यमतिथिं प्रतिपूज्य च।
वानप्रस्थेन विधिनास्तस्य भोजनं ददौ॥ अतिथिं यथाकाकुत्स्थं तपस्विनमुपागतं॥ उवाच राममासीनं धर्मज्ञो धर्मकोवि
द॥ दुःसाक्षिन परलोके स्वानि मांसानि भक्षयति॥ यो गृहायातमतिथिं यथाशक्ति न पूजयेत्॥ स ... तस्य पुण्य
मालो वनं गति॥ राजा सर्वस्य लोकस्य धर्मचारी महारथः॥ पूजनीयश्च मान्यश्च भवान्प्राप्तः प्रियातिथिः॥ एवमुक्त्वा फ
लैर्मूलैः पुष्पैश्चान्यैश्च राघवं॥ तं जयित्वा यथाकाममथ पुनरेवाब्रवीद्वचः॥ इदं दिव्यं महच्चापं हेमवज्रविभूषितं॥ वैष्णवं
पुरुषव्याघ्र निर्मितं विश्वकर्मणा॥ अमोघः सूर्यसंकाशो ब्रह्मदत्तः शरोत्तमः॥ दत्तौ मम महेंद्रेण तूणी चाक्षयसा
कौ॥ संपूर्णौ निशितैर्बाणैर्ज्वलद्भिरिव पन्नगैः॥ अनेन धनुषा ... आजहार श्रियं दीप्तां ... ॥ इदं च ते
पुरा विष्णुर्दिवौकसां॥ तद्धनुस्तौ च तूणी च शरं खड्गं च मानद॥ यदत्र ... पादाः ...
तनुमातौ ... ददौ॥ स्पर्शोनानुपमेवीर ... सहस्रप्रभं॥ ... एवमुक्त्वा महातेजाः समस्तं तद्वरायुधं॥ दत्वा ...
रि ... पुत्र स्पर्धिष्ये आनयिष्यति मानव॥ एवमुक्त्वा महातेजाः ... ॥ इति श्रीआरण्यकांडे १० सर्गः॥ १०॥ ... तपुत्र परिष्वज्य
वीलः॥ ... हर्षं विष्णुनरर्घ तमं॥ ... नदीवनेषु ... ॥ ...
... ॥ ... ॥ ...
लक्ष्मणो वापि राघवः॥ एवाहि सत्कुमारा ... ॥ एवाहि ... ॥ ...
मते सीता ... ॥ दुःखं ... लोचनेन ... ॥ ... अनुकुर्वंति यो ...
... ॥ ... ॥

न तथा कालकृतं दुःखं लिखिं हन्याच्च यथा क्रिया ॥ इत्युक्तवन्तो गार्गी दोषैरेतैर्विवर्जिता ॥ श्लाघ्याव्ययपदे प्राप्य यथा देवेश
रक्षतौ ॥ अनेकृतः सदेवं च यमसौमित्रिणा सह ॥ वेदपाठानामपि सार्द्धं देश्यते रघुनंदन ॥ तारितश्च तथा तेन समं
त्रेतार घूत्तम ॥ एवमुक्तस्तु मुनिना राघवः सह लक्ष्मणः ॥ उवाच प्रश्रितं वाक्यं मुनिं दीप्तमिवानलं ॥ न मया तारितोयं
नागुरोः स्वैरवता स्थितः ॥ स्वर्गं दिव्यरथः प्राप्तः स्वकृतैः स्वकर्मभिः ॥ अयं मुनिप्रियो देवाः सर्वे स्वमहात्मनेऽत्र
तपःश्रान्तये नोत्र यत्र विक्रामितः ॥ यथा [illegible] वनं यथा च विन्निवेशितः ॥ तथा [illegible] पातितस्तेन परेको रुद्धं
क्रिमे ॥ श्रुत्वा तु मधुरं तस्य रामस्य मधुरां गिरं ॥ उवाच ततो राम मग सर्वा प्रभावा [illegible] ॥ श्रुत्वा [illegible] देव
स्यास्य यथा श्रुते ॥ प्रभावं महाबाहो विपर्यय कृते यथा ॥ दंडेन तु परित्यक्तो यदा देवैर्महात्मना [illegible] स्य
पन्न निर्मनुष्यकृतो भवत् ॥ तृणगुल्मलतादीनप्रभुलतालि रत्नाकरो यमः ॥ नगपक्षि गतो [illegible] नः श्वापदैः परिवर्द्धि
तः ॥ कोलाहलरहितं तात घोरं परमदारुणं योजनानां शतं कामैर्गते विंध्यपादस्य दक्षिणे ॥ नात्र वर्षति पर्जन्यो — १४
न स्वाति स्वर्बानिलः ॥ रूढ प्रतिभये घोरे आसीद्भूमाहतां वनं ॥ बहून्यब्दसहस्राणि वनमालीदनालयं ॥ तं च वनं
मुनिसंघैश्च देवतैश्च विवर्जितं ॥ कस्यचित् त्वथ कालस्य दैवयोगाद् दुहन्ते यः ॥ मे सर्वं घ्यात्वसेघद्गौ मेरुकार्यार्थेत
पश्चरः ॥ कृमवल्लिरवरक्षा नादिकृष्णा मनिमादनं ॥ ततो मया समाहूतः पर्जन्यो मारुतश्च ह ॥ स्वच्छंदवर्षनकृतः
लिपिलकालमंदिरम् ॥ यमस्य चापरं रम्यं बहून्यहूराताति वै ॥ तेन सामन्तकृतास्य [illegible] यच्छालि मा कृताः ॥ दि
मवत्यादनाद्यश्चाद्धि तितामनस्का मया ॥ प्रहेणाय पुनर्न यः कृच्छ्रं पंकजमंडिताः ॥ तडागा नित्यमन्याः नितेपालिन्या
श्च सर्वांस्तिव ॥ विजनं वनं सर्वं [illegible] स्वरं ॥ तानवनानि च ॥ मेदनवनं पंडावं स्पष्टं तस्य सह मासकूर्वं ॥ अत्र

[illegible] भवद्रम्यं मुनिसंघैश्च सेवितं ॥ केवलं त्वतिशापेन तस्यैवं रघुनंदन ॥ लोपद्रव मिवान्येन राक्षसैः क्रूरकर्मभिः ॥ यदा या
ति नैव लं चित्रकूटं मुपागतः ॥ तदा प्रभृति रक्षांसि विप्रकुर्वन्ति सर्वतः ॥ न निषेधयितावां हि क्षिते बलवति त्वयि ॥ तद्वि रक्षस्तान
सर्वान्नत्तदयस्व महाबल ॥ त्वमेव तापसानां वा यद्धि सद्भनुमर्हसि मानद ॥ अस्माकं त्राणतो राम दंडकारण्यवासिनः ॥ त्वदर्थं नि
हसं प्राप्तो मया त्वं मर्हसि राघव ॥ समर्थो हि रक्षितुं [illegible] यम त्विमस्य रघुनंदन ॥ त्वमस्मत्तु तपोपालस्त्राता प्रविष्टो निर्दग्धाकार
कं ॥ तारपचमहाबाहो दंडकारण्यवासिनः ॥ एवमस्मान् रघुश्रेष्ठ दंडकारण्य मुच्यते ॥ एवमुक्तस्तदा रामः प्रत्युवाच म
हामुनिं ॥ आश्चर्यमिदमाख्यातं देवास्यास्य यथातथं ॥ धन्योस्य तु राघवो तो सिय यस्य मे मुनिपुंगव ॥ गुरोः साम्प्रतं
भार्यस्य सतो वास्य दिनुपासि ॥ किंतु व्यादिश मो देवं कोदकुं वनं पादपं ॥ यत्र प्राश्रमपदे [illegible] व समेनियतः स्वयं ॥ प्रते
भार्यस्य सतो [illegible] ॥ इतो धर्मयोऽनेतात बहुमूलफ
प्रवीन्मुनिश्रेष्ठ ॥ श्रुत्वा राम स्पष्टाक्षितं ॥ पात्रान्मुहूर्तं धर्मो धर्मात्मा वचः ॥ [illegible] मपदेश रामसौमित्रिणा सह ॥ निवसस्व [illegible]
द्रुमः ॥ देवो हृदकं [illegible] वदति इति श्रुतः ॥ तेषामाश्रमपदे [illegible] मतः सर्वैः स्वयं [illegible] ॥ तेषा [illegible] प्रभावेन [illegible] द्राक्षप्रस्य [illegible] दुस्तप
यथोक्तमनुपालयन् ॥ विदितो [illegible] मतः सर्वैः [illegible] ॥ अथवा मन्यसे [illegible] न्यदेशानि वासिनां ॥ त
तेभावो विलोनत्तप स्या [illegible] या ॥ इह [illegible] मया [illegible] ॥ अथवा [illegible]
श्च स [illegible] मनोहरं ॥ स देशः श्लाघनीयश्च नातिदूरे च [illegible]
॥ [illegible] मिथिली तत्र [illegible] स्यते ॥ प्रा [illegible] फलोपेव बहुपादपशोभितः ॥ [illegible] वीर्यन [illegible]
चैव [illegible] मुनि [illegible] सन्न [illegible] ॥ एतदालोक्यते वीरम [illegible]
[illegible] जानन्ति [illegible] ॥ [illegible] पर्व तस्य [illegible] ॥ पंचावटो च पत्रैश्ते
का नाम [illegible] ॥ [illegible] मपि [illegible] ॥ ततस्य [illegible]

नित्यं पुष्पितकाननौ॥ अगस्त्येनैवमुक्तस्तु रामः सौमित्रिणा सह॥ सत्कृत्यामंत्रयामास तमृषिं देवतेजसं॥ तौ तु तेनाभ्य-
नुज्ञातौ कृतपादाभिवंदनौ॥ तदाश्रमं पंचवटीं जग्मतुः सह सीतया॥ गृहीत्वा चापौ तु नराधिपात्मजौ विषक्ततूणौ सम-
रेष्वकातरौ॥ यथोपदिष्टेन तथा महर्षिणा प्रजग्मतुः पंचवटीं समाहितौ॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे २१ सर्गः॥ ७॥ पंचवटीं
गच्छंतमंतरा रघुनंदनौ॥ आससाद महाकायं जटायुमितिविक्रमं॥ तं दृष्ट्वा तौ महाभागौ वटस्थं रामलक्ष्मणौ॥ मेनाते
राक्षसं गृध्रं ते चापौ संधावतां॥ ब्रुवाणौ को भवानिति तिष्ठ तिष्ठेति राघवः॥ स तौ मधुरया वाचा सौम्यया प्री-
णयन्॥ उवाच वत्स मां विद्धि वयस्यं तव वै पितुः॥ स तं पितृसखं बुद्ध्वा पूजयामास लक्ष्मणः॥ तस्यैव कुलमव्य-
ग्रमापृच्छत्स्वनाम च॥ ओं वदते द्विजस्तस्मै स्वर्गे कुलमनमद्भुतं॥ आदिकाले महाबाहो ये प्रजापतयोऽभवन्॥
तान्मे निगदतः सर्वानादितः शृणु राघव॥ कर्दमः प्रथमस्तेषां विकृतस्तदनंतरं॥ शेषश्च संश्रयश्च
श्चैव बहुपुत्रश्च वीर्यवान्॥ स्थाणुर्मरीचिरत्रिश्च क्रतुश्चैव महाबलः॥ सत्यमागवः पुलस्त्यश्चा-
ताः पुलहस्तथा॥ दक्षो विवस्वानपरो रिष्टनेमिश्च राघव॥ कश्यपश्च महातेजास्तेषामासीच्च पश्चि-
१५ प्रजापतेस्तु दक्षस्य बभूवुरिति नः श्रुतं॥ षष्टिर्दुहितरो नाम यशस्विन्यो यशस्विनः॥ ताभ्यो
कश्यपस्यैवं ददौ दशास्तु मध्यमाः॥ चतुर्दश सुता वीर मरीचेस्तु परिग्रहः॥ याश्चान्याः सप्तमाः स-
गि सोददौ॥ विंशतिश्चापरा कन्या ददौ सोमाय वेदतः॥ अन्यास्त्वजिपोऽप्रददौ नवकन्याः सुतोः
धर्मकोजनयत्तु नाम्ना ध्यायां द्वादशास्तुताः॥ वसाध्यान्देवान्स्वधुंभ्रेह देवांश्यो पिपरान्दिवि

वौ ष्टौ वसोर्धर्मात्मजातश्चैलोक्यहत्जिनाः॥ यावंते येऽभिगतसर्वे सहस्राणि वदन्नगमे॥ विश्वायां जनिरे विश्वेदेवास्तु मनुस्तवाद्ध-
रा॥ गरुत्मत्यां गरुत्मंतो श्यानवोजानुजाः स्मृताः॥ बलापुत्राः स्मृता मेघाः संकल्पायां सनामकः॥ मुहूर्तायाः स्मृतास्तिथि-
ज्ञानमुहूर्तोत्तेवकिन्नता॥ याम्यायां पूसुस्मृताः पुत्र्या ४ त्वयंपंथान एव च॥ पृथिवीविषये सर्वे मरुत्वत्यां प्रजापत॥ काष्ठा-
सोमस्त्वेया सादौ त दक्षः सावेत सः प्रभुः॥ सर्वो नक्षत्रयोगिन्यः तासां पत्न्यस्वदीनयः॥ याः कन्याः प्रतिजग्राह कश्यपो
भगवान्दृषिः॥ नमानिता सां सर्वात्मा कश्यपस्तु महामहाकृते॥ आदितिर्दितिर्दनुः प्रजानाम्नो क्रोधवक्त्रोदिता॥ अनायुर्मुनिके
दूरस्करप्तिर्लिनाहा निकषा॥ तास्तां कन्यास्ततः प्रीतः कश्यपो वाक्यमब्रवीत्॥ पुत्रांस्त्रैलोक्यकर्तॄन्वै जनयिष्यथ मत्समान्॥
अदितिस्तन्मना राम दितिश्च मनुजर्षभ॥ दनुश्च निकषा चैव त्रीण्यविमनसोऽभवन्॥ अदितिर्जनयद्देवान्त्रयस्त्रिंशत
मोश्च रान्॥ दितिरजनयत्मासदैत्यान्राम क्रूरोः॥ एषामियं वसुमती पुराभवन्नकाननम्॥ दनुस्त्वजनयत्पुत्रान्
विप्रचित्तिमुख्यान्बहून्॥ निकषा पुत्रकास्ततो रौद्रौ लंघ्यापार्यैश्च राक्षसौ॥ दारुणात्माहिकाशुस्य निसर्गेणाभेदारुणो॥ नि
रूपैः विकृतोत्ताश्चौरो सर्वे राक्षसे पकतो॥ महामायो महासत्यावर्तन्यौ नुचरायुषौ॥ अरिष्टकर्मास्त्रसोदरौ न तैयेवव
वीयसो॥ तयोः पुत्राश्च पौत्राश्च वह्नोवा भिन्नामिता॥ अनायुषः स्मृताः पुत्राः बलवृत्राद्योद्भवाः॥ महाकाया महा
मायां त्रैलोक्यरूपा यंकरा॥ मुनेः पुत्रास्त्वपत्रपुष्पो गंधर्वाप्सरसो गणाः॥ अन्याश्चाप्सरसो हृष्टा जाता देवनमस्कृताः॥
प्रजापत्या योग्यं गंधर्वा अरिष्टायाऽपनोदनमा॥ रामः क्रोधवशापत्यं दक्षिणी वा नरादयः॥ अनेन वृक्षास्सालत्ता वजुवैरस
रविन्॥ तथा क्रोधवशापत्यं दशावन्या कुलोद्भवाः॥ मृगीमातंगिबस्मा हरिमिंद्रा नभोन्नपा॥ इमौ ते
गोलांगूलतरक्षवः॥ सिंह्याघ्राश्च जंबूक द्वीपिनो नकुलाः स्वचराः॥ सर्पमूषकमार्जारादर्दुराश्च महास्वनाः॥ ता

तेषैव मत्काकर्म्मीयां रोचयेत वाहनं॥ ततस्त्वैरावतं नाम नागं पश्चाद्व्यजायत॥ सतु सर्वगुणोपेतो गजेंद्रः त्रिदशवाहनः। मातंग्या
मातंगास्तस्य पत्यं परस्वर्षभ॥ तेषां दंतास्तथा नातिकुर्वंति नामस्तदेव सा॥ सरमायाः स्मृता श्वाना यमस्यानुचरोमुखी। ते
चापुत्राश्चणे राघव तेषां श्वानविघतो॥ तता मिनिरत्नापत्यं च रुद्रस्यानुचराश्च दूताः॥ अनेकरूपसर्वाणाश्च कृच्छ्र
दराः॥ विनता याः स्मृता याः सुतौ देवा वरुणो गरुडश्च ह॥ वरुणस्तस्य सूर्यस्य सखा गरुडः पतगेश्वरः॥ इरायाः प्रसवैः कन्या
स्त्रिस्रो मधुकुलोद्वह॥ ताभ्योलता वीरुधश्च आवावन्यं स्तृणानि च॥ सर्वे पुण्यफला वृक्षा इरायाः प्रसवाः स्मृताः। रुद्रा
सा तथा गौर्नौता गावो च रघुनंदन॥ विश्वस्य मातरो गावो रुद्राक्षिष्णु नेश्वराः॥ विश्वे रतिमतां कुटिनो मेदापि गवि ना
न॥ अदितिवाश्च ज्ञतोः कारावर्त्रिनः कुशिवासः॥ तदा दुहितरो नाम सुरसी सुप्रवेवरे। रोहिणी नाम भद्रं ते गौर्यश्च
वपराग्वितिनी रोहिण्येव जनयद्गाश्च गोचर्यां राज्ञिनः स्मृताः। कद्रुश्च नागान्संजज्ञे त्रो यवा सकलितलोका त्रा कर्कोटक न
पद्मो कुलं मुखा। तथा प रा पन्नग न्यायश्च ताम्रायाः ज्ञाति रघुकुलोद्वह। क्रौंची भासी तथा श्येनी धृतराष्ट्री तथा
शी॥ ताम्रोवसापुवेन्याप्वैता लोकविश्रुताः॥ भासी पुत्रास्तथा भासा मयूराः काककुक्कुटाः॥ उलूकाश्च कपोतश्च
निशिराज्ञो वको स्तथा॥ श्येनी श्येनांश्च गृध्रांश्च संप्रजज्ञे मितोजसः॥ धृतराष्ट्री च हंसांश्च कलहंसांश्च भामि
नी॥ चक्रवाकांश्च भद्रं ते मनदी तोयदको वह्निनान॥ शुकी शुकान्वितिन तेपतनयाश्चितिनतास्तता न। कल्याणगुणसंपन्ना
नलुहगौर्ले क्षितांश्चतान॥ क्रौंचीवाश्रीन संजज्ञे कुररान्सारसान्वका न॥ सहूलैतांश्चैवाद्रे नेपक्षिणोजलदानपि॥

कालककाधानमाध्यश्चः काककेयः सतो महान॥ महादौ इश्चाणी मश्च सर्वे सत्त्वभयंकरः। द्वावेदैवत विदुषी श्रुपत्तवरोत्रीनः। मनु
ष्याने सरजे द्वामराजपुत्रान्यद्वास्थिनः॥ आरस्मातारस्त्रियान्वैश्या नश्च द्विश्च मनुजर्षभ॥ क्षत्रिय स्नातःश्व सव्वीमराताः॥ बाहुर्या
क्षत्रियः स्मृताः॥ वैश्या न पद्भ्यां नादु शूद्रा ताज्जन्म पादतः॥ एवं किंच स्य जगतोक्षा साय त्वो दिना तेन॥ देपुत्रो विनता
याचैकश्चिनोतरुणारुणो॥ तस्माज्जातो ह मरुणात्संपाती वमम्रा ग्रजः। जटायु पंचमां विद्धि श्येनीपुत्रमरिंदम॥ सोहं तव
सहायस्ते भविष्यामि यदीच्छसि॥ सीतां च राम रक्षिष्ये त्वयि याते सलक्ष्मणे॥ तवपित्रा महोवाहो संगतं मे भवद्दृढं॥ सोवानं
ते दितोंप्रतिगृह्याथ रोमेहृदा परिघस्वस संतिनोजवला पितुर्हि सखायमिति विदित्वा मामनोजटा युषा संकीर्तितं पुनःपुनः॥ स तत्र सीतां
परिदाय मैथिलीं सहैवतेनातिबलेन पक्षिणा॥ जगाम पंचवटीं प्रसन्नात्मा विलोकयन्दिस च दृष्टिमिव सानिलोनिलः॥ ॥ ततः पंचवटीं गत्वा
महापकोकेरस्त्यगौ॥ १४॥ सतो पंचवटीं हृष्टा नानाव्याकुलिनादितां॥ उवाच भ्रातरं रामो लक्ष्मणं दीप्ततेजसं॥ आगताःस्म
यथोद्दिष्टमिदं देशो मनोचिताः॥ पंचवटी यं सौमित्रे देशः पुष्पितपादपः॥ सर्वतश्चार्यतां दृष्टिं निपुणोनिपुणो ह्यसि॥ आश्रमः
कतमेस्मिन्देशो भवति सम्मतः॥ रमते यत्र वैदेही त्वमहं चैवलक्ष्मण॥ तादृशः परपतो देशःसंदिनृ सभाव्रायय। रमणीयवने
यत्र पंचनानोगुणान्विताः॥ सन्नि कृष्टं च यत्रास्यात् दिग्धपुष्पकुशार्जुने॥ एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणः संहृताजलिः॥ सीतास
मक्षं काकुत्स्थ मिदं वचनमब्रवीत्॥ परवानस्मि काकुत्स्थ त्वयि वर्षशतं स्थिते। स्वयंतु रुचिरे देशे क्रियतामिति मां वद॥ सुप्रीतस्ते
न वाक्येन लक्ष्मणस्य महाद्युतेः॥ विमृशन्रोचयामास देशं सर्वगुणान्वितं॥ सतं रुचिरमाक्रम्य देशमाश्रमकर्मणि
हस्तेहस्तेन रामः सौमित्रिमब्रवीत॥ अयं देशः समः श्रीमान्पुष्पितैस्तरुभिर्वृतः॥ इहाश्रमपदं सौम्य यथावत्

तु महर्षिणा ॥ इयमादित्यसंकाशैः पद्मैः सुरभिगंधिभिः ॥ अदूरे दृश्यते रम्या पद्मिनी हंससेविता ॥ यथाख्यातमगस्त्येन मु-
निना भावितात्मना ॥ इयं गोदावरी रम्या नदी पक्षिगणान्विता ॥ हंसकारंडवाकीर्णा चक्रवाकोपशोभिता ॥ नातिदूरे न चासन्ने
[illegible] पुन्नागोपशोभिता ॥ फलैर्वृक्षैः [illegible] सहस्रधातुभिः [illegible] यथानुभिः ॥ [illegible]
[illegible] परमदर्शिताः ॥ चंदनैः स्यंदनैर्नीपैः कदंबैर्बकुलैरपि ॥ धवाश्वकर्णखदिरैः शमीकिंशुकपाटलैः ॥ इदं पु-
ण्यमिदं रम्यमिदं बहुमृगद्विजं ॥ इह वत्स्याम सौमित्रे सहानेन पतत्रिणा ॥ एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणः परवीरहा ॥ अचि-
रेणाश्रमं भ्रातुश्चकार सुमहाबलः ॥ पर्णशालां च विपुलां चकार [illegible] ॥ उपकार्यं राघवस्यार्थे प्रेक्षणीयमनु-
त्तमं ॥ स गत्वा लक्ष्मणः श्रीमान्नदीं गोदावरीं ततः ॥ स्नात्वा सलिलमादाय तथा पद्मानि पुष्पाणि च ततः पुष्पबलिं कृत्वा शां-
तिकर्म च वीर्यवान् ॥ दर्शयामास रामस्य तदाश्रमपदं कृतं ॥ स तं दृष्ट्वा कृतं सौम्यमाश्रमं सीतया सह ॥ राघवः
पर्णशालायां हर्षमाहारयत्परं ॥ स प्रहृष्टः परिष्वज्य बाहुभ्यां लक्ष्मणं तदा ॥ अतिस्निग्धं च गाढं च सौमित्रिमब्रवीत्तदा ॥ [illegible]
प्रीतोऽस्मि ते महत्कर्म त्वया कृतमिदं प्रभो ॥ प्रदेयो यन्निमित्तं ते परिष्वंगो मया कृतः ॥ भावज्ञेन कृतज्ञेन १७
७ मब्रवीत् ॥ [illegible] त्वया पुत्रेण धर्मात्मा न संवृत्तः पिता मम ॥ एवमुक्त्वा तु सौमित्रिं धर्मात्मा [illegible] बहु-
धर्मज्ञेन च लक्ष्मणः ॥ [illegible] तस्मिन्देशे बहुफले न्यवसत्स सुखं सुखी ॥ कंचित्कालं स धर्मात्मा सीतया लक्ष्मणेन च ॥ अन्वास्यमानो न्यवसत्स्वर्गलोके
यथामरः ॥ [illegible] सर्गः ॥ ॥ एवं तस्य तदा [illegible] ॥ वसतस्तस्य तु सुखं
राघवस्य महात्मनः ॥ शरद्व्यपाये हेमंतो ऋतुरिष्टः प्रवर्तित ॥ स कदाचित्प्रभातायां शर्वर्यां रघुनंदनः ॥ प्रययावभि-
षेकार्थं रम्यां गोदावरीं नदीं ॥ प्रह्वः कलशहस्तस्तं सीतया सह वीर्यवान् ॥ पृष्ठतो भ्राता सौमित्रिरिदमब्रवीत् ॥ [illegible]

[illegible] ॥ अयं स कालः संप्राप्तः प्रियो यस्ते प्रियंवद ॥ अलंकृत इवाभाति येन संवत्सरः शुभः ॥ नीहारपरुषो लोकः पृथिवी सस्यमालिनी ॥
जलान्यनुपभोग्यानि सुभगो हव्यवाहनः ॥ नवाग्रयणपूजाभिरभ्यर्च्य पितृदेवताः ॥ कृताग्रयणकाः काले संतो विगतकल्मषाः ॥
प्राज्यकामा जनपदाः संपन्नतरगोरसाः ॥ विचरंति महीपाला यात्रार्थं विजिगीषवः ॥ सेवमाने दृढं सूर्ये दिशमंतकसेवितां ॥ विहीनतिलकेव
स्त्री नोत्तरा दिक्प्रकाशते ॥ प्रकृत्या हिमकोशाढ्यो दूरसूर्यश्च सांप्रतं ॥ यथार्थनामा सुव्यक्तं हिमवान्हिमवान्गिरिः ॥ अत्यंतसुखसंचारा
मध्याह्ने स्पर्शतः सुखाः ॥ दिवसाः सुभगादित्याश्छायासलिलदुर्भगाः ॥ मृदुसूर्याः सनीहाराः पटुशीताः समारुताः ॥ [illegible] पा
शून्यारण्या हिमध्वस्ता दिवसा भांति सांप्रतं ॥ निवृत्ताकाशशयनाः पुष्यनीता हिमारुणाः ॥ शीता वृद्धतरायामास्त्रियामा यांति सांप्रतं ॥ रविसं-
क्रांतसौभाग्यस्तुषारारुणमंडलः ॥ निःश्वासांध इवादर्शश्चंद्रमा न प्रकाशते ॥ ज्योत्स्ना तुषारमलिना पौर्णमास्यां न राजते ॥ सी-
तेव चातपश्यामा लक्ष्यते न तु शोभते ॥ प्रकृत्या शीतलस्पर्शो हिमविद्धश्च सांप्रतं ॥ प्रवाति पश्चिमो वायुः काले द्विगुणशीतलः ॥ बाष्प-
च्छन्नान्यरण्यानि यवगोधूमवंति च ॥ शोभंतेऽभ्युदिते सूर्ये नदद्भिः क्रौंचसारसैः ॥ खर्जूरपुष्पाकृतिभिः शिरोभिः पूर्णतंडुलैः ॥
शोभंते किंचिदालंबाः शालयः कनकप्रभाः ॥ मयूखैरुपसर्पद्भिर्हिमनीहारसंवृतैः ॥ दूरमभ्युदितः सूर्यः शशांक इव लक्ष्यते ॥ अग्रा-
ह्यवीर्यः पूर्वाह्णे मध्याह्ने स्पर्शतः सुखः ॥ संरक्तः किंचिदापांडुरातपः शोभते क्षितौ ॥ अवश्यायनिपातेन किंचित्प्रक्लिन्नशाद्वला ॥
वनानां शोभते भूमिर्निविष्टतरुणातपा ॥ अवश्यायतमोनद्धा नीहारतमसावृताः ॥ प्रसुप्ता इव लक्ष्यंते विपुष्पा वन-
राजयः ॥ बाष्पसंछन्नसलिला रुतविज्ञेयसारसाः ॥ हिमार्द्रवालुकैस्तीरैः सरितो भांति सांप्रतं ॥ तुषारपतनाच्चैव मृदुत्वाद्भा-
या स्करस्य च ॥ शैत्यादगाग्रस्थमपि प्रायेण रसवज्जलं ॥ जराजर्जरितैः पर्णैः शीर्णकेसरकर्णिकैः ॥ नालशेषा हिमध्वस्ता न भांति कम-
लाकराः ॥ अस्मिंस्तु पुरुषव्याघ्र काले दुःखसमन्वितः ॥ तपश्चरति धर्मात्मा त्वद्भक्त्या भरतः पुरे ॥ [illegible]

वराहार्यंभोगांश्च विविधान्बहून् ॥ तपस्वी नियताहारः शेते शीते महीतले ॥ सोपि वेलामिमां नूनमभिषेकार्थमुद्यतः ॥ वृतः प्रकृतिभिर्नित्यं
प्रयाति शरयूं नदीं ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धः सुकुमारो हिमार्दितः ॥ कथं त्वपररात्रेषु शरयूमवगाहते ॥ जितं स्वर्गमिमं भ्राता भरतेनेत पद्रि
ना ॥ वनवासनपिता यस्य त्वां यत्ने नानुयाति यः ॥ पितृन्मातृन्वा नरा गच्छंति मातुलं पीन नाश्रुति ॥ लोकप्रवादः सत्यः कृत्वा भरतेन वहिष्कृतः ॥
भर्ता दशरथो यस्याः साधुश्च भरतः सुतः ॥ कथं नु तवैकेकेयी स्यानुजं मनुजेश्वर ॥ जननया मासचर्मं धीदक्षाकुं कुलनायक ३ ॥ इत्ये
वं लक्ष्मणे वाक्यं स्नेहाद्ब्रुवति राघवे ॥ परिवादं जनन्यास्तं असहन्राघवोब्रवीत् ॥ नतेंबा मध्यमा तात गर्हितव्या कथंचन ॥ तामेवेक्ष्वा
कु नाथस्य भरतस्य कथां कुरु ॥ निश्चितैव हि मे बुद्धिर्वनवासे दृढव्रता ॥ भरतस्नेहसंतप्ता बालिशी क्रियते पुनः ॥ इत्येवं कथयन्नेवं
प्राप्य गोदावरीं नदीं ॥ चक्रेभिषेकं काकुत्स्थः सानुजः सहसीतया ॥ तर्पयित्वाथ सलिलैस्ते पितॄन्देवतानपि ॥ स्तुवंति स्मोदितं सूर्यं देवतो
श्च समाहितो ॥ कृताभिषेकः स रराज रामः सीताद्वितीयः सह लक्ष्मणेन ॥ कृताभिषेको गिरिराजपुत्र्या रुद्रः सनंदी भगवानिवेशः ॥
१८ ॥ ७ ॥ इत्यारण्यकांडे २७ सर्गः ॥ ७ ॥ कृताभिषेको रामस्तु सीता सौमित्रिरेव च ॥ तस्माद्गोदावरीतीरात्ततो जग्मुः स्वमाश्रमं १८
स रामः पर्णशालायामासीनः सहसीतया ॥ विरराज महाराजो रोहिण्येवेंदुमा इव ॥ कृत्वा पूर्वाह्णिकं कर्म पर्णशालामुपाग
तः ॥ लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा चकार विविधाः कथाः ॥ तथासीनस्य रामस्य कथासंसक्तचेतसः ॥ तं देशं राक्षसी काचिदाजगाम यदृ
च्छया ॥ सा तु शूर्पणखा नाम दशग्रीवस्य रक्षसः ॥ भगिनी राममासाद्य ददर्श त्रिदशोपमं ॥ सिंहस्कंधं महाबाहुं पद्मपत्रनि
भेक्षणं ॥ धानुर्वेदं समं दृष्ट्वा राक्षसी काममोहिता ॥ सुकुमारं महासत्वं पार्थिवव्यंजनान्वितं ॥ राममिंदीवरश्यामं कंदर्प
नीवमहेक्षणी ॥ सुमुखं दुर्मुखी रामं वृत्तमध्यं महोदरी ॥ विशालाक्षं विरूपाक्षी सुकेशं ताम्रमूर्धजा ॥ अतिरूपं विरूपा सा
सुस्वरं भैरवस्वरा ॥ तरुणी दारुणा वृद्धा दक्षिणं वामभाषिणी ॥ न्यायवृत्तं सुदुर्वृत्ता प्रियमप्रियदर्शना ॥ शरीरजसमाविष्टा रा

क्षसी राममब्रवीत् ॥ जटी तापसरूपेण सभार्यः शरचापधृक् ॥ आगतस्त्वमिमं देशं कथं राक्षससेविते ॥ एवमुक्तस्तु राक्षस्या शूर्प
णखया परंतप ॥ ऋजुबुद्धितया सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ आसीद्दशरथो नाम राजा त्रिदशविक्रमः ॥ तस्याहमग्रजः पुत्रो रामो नाम
जनैः श्रुतः ॥ भ्रातायं लक्ष्मणो नाम कनीयान्मामनुव्रतः ॥ इयं च भार्या वैदेही मम सीतेति विश्रुता ॥ नियोगात्तु नरेंद्रस्य पितुर्मातुश्च
धर्मतः ॥ धर्मार्थं धर्मकांक्षी च वनं वस्तुमिहागतः ॥ त्वां तु वेदितुमिच्छामि कथ्यतां कासि कस्य वा ॥ इह वा किंनिमित्तं त्वमागता ब्रूहि
कारणं ॥ सा ब्रवीद्वचः श्रुत्वा राक्षसी मदनार्दिता ॥ श्रूयतां राम वक्ष्यामि तत्त्वार्थं वचनं मम ॥ अहं शूर्पणखा नाम राक्षसी काम
रूपिणी ॥ अरण्यं विचराम्येका घोरा सर्वभयंकरा ॥ रावणो नाम मे भ्राता राक्षसो लोकविश्रुतः ॥ बिभीषणस्तु धर्मात्मा न तु राक्षसचे
ष्टितः ॥ प्रवृद्धनिद्रश्च सदा वीरः कुंभकर्णो महाबलः ॥ प्रख्यातवीर्यौ च रणे भ्रातरौ खरदूषणौ ॥ कंदर्पविपुलिंगा राम तेन वेद
र्शीनाम ॥ चिराय भव भर्ता मे सीतया किं करिष्यसि ॥ विकृता च विरूपा च न चेयं सदृशी तव ॥ ततः पर्वतशृंगाणि विविधानि वनानि च ॥
पश्यन्सह मया कामी दंडकान्विचरिष्यसि ॥ इत्येवमुक्तः काकुत्स्थः प्रहस्य मदिरेक्षणां ॥ देवं वलक्षणोसितां वाक्यं वाक्यविशारदः
पुरः ॥ प्रहस्य सस्मितं रामः शूर्पणखीं ततः ॥ इदं वचनमारेभे वचनविदः ॥ इष्टाल्लक्ष्मणः भाष्यादिशतामयेच्छ
दासी ॥ ७ ॥ इत्यारण्यकांडे सर्गः ॥ ७ ॥ ततः शूर्पणखां रामः कामपाशावपाशितां ॥ स्वेच्छया श्लक्ष्णया वाचा स्मितपूर्वमथाब्रवी
त् ॥ कृतदारोस्मि भवति भार्येयं दयिता मम ॥ त्वद्विधानां तु नारीणां सुदुःखा ससपत्नता ॥ अनुजस्त्वेष मे भ्राता शीलवान्प्रियद
र्शनः ॥ श्रीमानकृतदारश्च लक्ष्मणो नाम वीर्यवान् ॥ अपूर्वी भार्यया चार्थी तरुणः प्रियदर्शनः ॥ अनुरूपश्च ते भर्ता रूपस्यास्य भवि
ष्यति ॥ एनं भज विशालाक्षि भर्तारं भ्रातरं मम ॥ असपत्ना वरारोहे मेरुमर्कप्रभा यथा ॥ इति रामेण सा प्रोक्ता राक्षसी मदनार्दिता ॥ वि
सृज्य रामं सहसा ततो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ अस्य रूपस्य ते युक्ता भार्याहं वरवर्णिनी ॥ मया सह सुखी सर्वान्दंडकान्विचरिष्यसि ॥

एवमुक्तस्तु सौमित्री राक्षस्या वाक्यकोविदः ॥ ततः शूर्पणखां स्मित्वा लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ॥ कथं दासस्य दासी त्वं भार्या भवितुमर्हसि ।
सोहमार्येण परवान् भ्रात्रा कमलवर्णिनि ॥ समृद्धार्थस्य सिद्धार्था मुदिता कामरूपिणी ॥ आर्यस्य त्वं विशालाक्षि भार्या भवितुमर्हसि ॥ एतां
विरूपामसतीं करालां निर्णितोदरीं ॥ भार्यां वृद्धां परित्यज्य त्वामेवैष भजिष्यति ॥ को हि रूपमिदं श्रेष्ठं संत्यज्य वरवर्णिनि ॥ मानुषेषु वरा-
रोहे भावं कुर्याद्विचक्षणः ॥ इति सा लक्ष्मणेनोक्ता कराली निर्णितोदरी ॥ मन्यते तद्वचः सत्यं परिहासाविचक्षणा ॥ सा रामं पर्णशालाया-
मुपविष्टं परंतपं ॥ आसीनं तं दुराधर्षमब्रवीत्काममोहिता ॥ इमां विरूपामसतीं करालां निर्णितोदरीं ॥ भार्यां वृद्धामवष्टभ्य
मां त्वं न बहु मन्यसे ॥ अद्येमां भक्षयिष्यामि पश्यतस्तव मानुषीं ॥ त्वया सह चरिष्यामि निःसपत्ना यथासुखं ॥ इत्युक्त्वा मृगशावाक्षी-
मलातसदृशेक्षणा ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धा महोल्का रोहिणीमिव ॥ तां मृत्युपाशप्रतिमामापतन्तीं महाबलः ॥ निगृह्य रामः कुपि-
तस्ततो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ क्रूरैरनार्यैः सौमित्रे परिहासः कथंचन ॥ न कार्यः पश्य वैदेहीं कथंचित्सौम्य जीवतीं ॥ इमां विरूपामसु-
१९ रीमतिमत्तां महोदरीं ॥ राक्षसीं पुरुषव्याघ्र विरूपयितुमर्हसि ॥ इत्युक्तो लक्ष्मणः क्रुद्धस्तस्या रामस्य पश्यतः ॥ विकृष्य खड्गं चिच्छे- १९
द कर्णनासे महाबलः ॥ निकृत्तकर्णनासा तु विस्वरं सा विनद्य वै ॥ यथागतं प्रदुद्राव घोरा शूर्पणखा वनं ॥ सा विरूपा महाघोरा
राक्षसी शोणितोक्षिता ॥ ननाद विविधान्नादान् यथा प्रावृषि तोयदः ॥ सा विक्षरन्ती रुधिरं बहुधा घोरदर्शना ॥ प्रगृह्य बाहू गर्ज-
न्ती प्रविवेश महावनं ॥ ततस्तु सा राक्षससंघसंवृतं खरं जनस्थानगतं विरूपिता ॥ उपेत्य तं भ्रातरमुग्रतेजसं पपात भूमौ गगना-
द्यथाशनिः ॥ इत्यारण्यकाण्डे १८ सर्गः ॥ ७ ॥ तां तथा पतितां दृष्ट्वा विरूपां शोणितोक्षितां ॥ भगिनीं क्रोधसंतप्तः खरः पप्रच्छ रा-
क्षसः ॥ बलविक्रमसंपन्ना कामगा कामरूपिणी ॥ इमामवस्थां नीता त्वं केनान्तकसमा गता ॥ देवगन्धर्वभूतानामृषीणां च महा-
त्मनां ॥ कोयमेवं महावीर्यस्त्वां विरूपां चकार ह ॥ नहि पश्याम्यहं लोके यः कुर्यान्मम विप्रियं ॥ अमरेषु सहस्राक्षं महेन्द्रं पाकशा-

सनं ॥ अद्याहं मार्गणैः प्राणानादास्ये जीवितान्तकैः ॥ सलिले क्षीरमासक्तं निष्पिबन्सारसो यथा ॥ निहतस्य मया संख्ये शरसंकृत्तमर्मणः ॥
सफेनं रुधिरं तस्य मेदिनी कस्य पास्यति ॥ कस्य पत्ररथाः कायान्मांसमुत्कृत्य संगताः ॥ प्रहृष्टा भक्षयिष्यन्ति निहतस्य मया युधि ॥
तं न देवा न गन्धर्वा न पिशाचा न राक्षसाः ॥ मयापकृष्टं कृपणं शक्तास्त्रातुं महाहवे ॥ उपलभ्य शनैः संज्ञां तं मे शंसितुमर्हसि ॥
येन त्वं दुर्विनीतेन वने विक्रम्य निर्जिता ॥ इति भ्रातुर्वचः श्रुत्वा क्रुद्धस्य च विशेषतः ॥ ततः शूर्पणखा वाक्यं सबाष्पमिदमब्रवीत् ॥
तरुणौ रूपसंपन्नौ सुकुमारौ महाबलौ ॥ पुण्डरीकविशालाक्षौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ॥ फलमूलाशनौ दान्तौ तापसौ धर्मचारिणौ ॥ पुत्रौ
दशरथस्यैतौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ गन्धर्वराजप्रतिमौ पार्थिवव्यञ्जनान्वितौ ॥ देवौ वा मानुषौ वा तौ न तर्कयितुमुत्सहे ॥ तरुणी
रूपसंपन्ना सर्वाभरणभूषिता ॥ दृष्टा तत्र मया नारी तयोर्मध्ये सुमध्यमा ॥ ताभ्यामुभाभ्यां संभूय प्रमदामधिकृत्य सा ॥ इमामव-
स्थां नीतास्मि यथानाथवती तथा ॥ तस्याश्चानृजुवृत्तायास्तयोश्च हतयोरहं ॥ सफेनं रुधिरं पातुमिच्छामि रणमूर्धनि ॥ ए-
ष मे प्रथमः कामः कृतस्तत्र त्वया भवेत् ॥ तयोस्तस्याश्च रुधिरं पिबेयमहमाहवे ॥ इति तस्यां ब्रुवाणायां चतुर्दश महा-
बलान् ॥ व्यादिदेश ततः क्रुद्धो राक्षसानन्तकोपमान् ॥ मानुषौ शस्त्रसंपन्नौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ॥ प्रविष्टौ दण्डका-
रण्ये घोरं प्रमदया सह ॥ तौ हत्वा तां च दुर्वृत्तामुपावर्तितुमर्हथ ॥ इयं च भगिनी तेषां रुधिरं च पिपास्यति ॥ मनोरथोयमिष्टोस्या भगि-
न्या मम राक्षसाः ॥ शीघ्रं संपाद्यतां गत्वा तौ प्रमथ्य स्वतेजसा ॥ युष्माभिर्निहतौ दृष्ट्वा तावुभौ भ्रातरौ रणे ॥ इयं प्रहृष्टा मुदिता संहृष्टा
सततं रुधिरं पास्यति ॥ इति प्रतिसमादिष्टा राक्षसास्ते चतुर्दश ॥ तत्र जग्मुस्तया सार्धं घना वातेरिता इव ॥ ततस्तु ते तं समुग्रतेजसं
यथा सुतीक्ष्णाः प्रबलं हि राक्षसाः ॥ न चोक्रुशेन सहसा समासाद्य तु वने हुताशदीप्तमिवाग्निमुत्थितं ॥ इत्यारण्यकाण्डे १९ सर्गः ॥ ७ ॥
ततः शूर्पणखा घोरा राघवाश्रममागता ॥ आचचक्षे रक्षसां तौ राघवौ सीतया सह ॥ ते रामं पर्णशालायामुपविष्टं महाबलं ॥
ददृशुः सीतया सार्धं भ्रात्रा लक्ष्मणेन च ॥ तान् दृष्ट्वा राघवः श्रीमानागतांस्तांश्च राक्षसान् ॥ अब्रवीद्भ्रातरं रामो लक्ष्मणं दीप्ततेजसं

॥ स्तहूर्तैव सौमित्रे सीतया सह ते नरं ॥ हनुमानस्य च विष्वाग्नि पदवी मागता नहं ॥ बाच्यमेतन्नुतं त्वा रामस्य विदितात्मनः ॥ तथेति लक्ष्मणोवा
च रामस्य मत्यतनं मत ॥ राघवोपि हृष्टात्मा पेकाले स्वरवितवितं ॥ चकार स्वगृहं येन लीलाता मिरनुतं लिना सुवी(रः) ॥ तुमौदत्रा रयस्यावी रंजातदोवा
स्तनुमैता ॥ प्रविष्टो दंगत्वा मत्वी दृष्ट्वा रसीतया सह ॥ फलमूलानि नो सु कौताप सोयम संप्रतौ वृ सतोदं स्का रतये वि नार्थं तु यथा वय ॥ तु
स्यपापूर्व मे प्यो विश तवान्त्रावेनं ॥ लक्ष्मीतांवि नियोगेन मा ह्रो स्वयं सदावासतो ॥ तिष्ठता तैव रेहुष्टाः नोपस्पर्श तुम हेय ॥ यदि मा तो
दिहत्यैवो निवद्ध चोद्गनेत्रा बरः ॥ तस्य तत्वनेक्ता चा मतो सा को बहुद्रा ॥ तु तुर्वंच स्कत्से रक्षा श्रुतम हत रूपा णायः ॥ कोधेनेन मनाया
म रुगों तलो वने ॥ पुरुषा मधु मात्रा बाध्य हा च्य रूपरा क्रमे ॥ क्रोधकुत्पाद नोभर्तुः स्वस्य च मे ता त्मनः ॥ प्रमेव मान्याति माराम कथस्ता
मिर्द तो रणो ॥ का हितेरा किं रेक स्या बहूनोः रणोमहु हूनि ॥ अस्माकम गतसकालं किं पुनर्योहु मा हवे ॥ एवं ब्रुवेन्नुत्सौमे नः पारेअ घप्रासते मनः ॥
प्राणोन्नतपस्य स्मित्रो येव च नुच्चक ८ रेपाहितैः ॥ इत्येवम् तत्वा सं रक्षा राक्षसात्वोच तुर्दशा ॥ इयताः तु घनि किनेत्रा रामः न मति हुष्ट्वा ॥ अ
भिपत्य ततो वेगात् विपेपुस्ते निशाचराः ॥ पहिशान् पट्टिशान् कोदण्डान् चतुर्दश चतुर्दश ॥ चतुर्दशानि मेकायेराघवे निशिताः शरैः ॥
वास्त्रा एपस्त्रात्ति यत्ताः ध्यच्छिदे दश प्रतिविक ॥ ततोपरान् महाघोरान् राघवो लघुविक्रमः ॥ जग्राह पंच च दश रणेषु द्रा वितान्
शरान् ॥ तु मोच राघवो बाणान् वज्रानव त्रातन्कलुः ॥ ते चै तारा सानि रक्षा विविधि वावर्हि तालक्ष्मण ॥ चतुर्दशो रूसरसा नचतुर्द
शान्तिः त्रो मुखाः ॥ ते रूपकन्य पुंखावि बिद्धा मदीना देमस्पयताः ॥ अंतरि स्पोमहाल्के सा वेगकुद्धा स्यनिस्वना ॥ ते भित्त्वा हृदयान्त
मोक्षि न मूलाइव दुमाः ॥ निपतुः क्षोणिशोकाः नौ विनिहतानि शाचराः ॥ तान् समोपतितान् दृष्ट्वा राक्षसी क्रोधमूर्छिता ॥ प
वि
वित्रस्तापुनः धीपू स्तावस मन्दाम्बरा ॥ ते रामकृतारनिर्भिन्नाः पेठकर्व्या महास्वना ॥ हतानामहा वपद्दन्याइवदवाग्निना ॥
सानदंती पुनर्नादान् जवाक् रूर्पणखा पुनः ॥ जगामतत्वाततो दृष्टु स्वदेतो सदूदूषतो ॥ अभिगम्य खलं दैत्यानु र्विविलंभतु हतात्रातिता ॥

पपात पुनरा दस्ता सनिपर्णा रूपकतुरी ॥ निपातितांस्तान्च खिन स्त्वम्मादत्ता स्वसावोलसा रूपणाखापुनः पुनः ॥ व ये सत्ता वेनं निः बिलोल र सुतसो ज्ञा
यो वत्सा ज्ञो पनिजीनी स्ववस्य ॥ ६७ ॥ इत्यादत्यपकोड्डे रुदसर्गः ॥ स पुनः पतितांदृष्ट्वा क्रोधाद्रूपणखां खरः ॥ उवाच स्वगा यावा यातामनर्था
ये मागतो ॥ यदापि दानीमेवा स्ते रा ग्रसा मयि दिवंत्रा नाः ॥ तपि पार्श्वमयास्तस्मा विकितिदे तचतेपुन ॥ जगाम्ले सा लुतमा भ्यु हिता सम
मनित्यत्राः ॥ नतेरक्षुर्यं च नंजी वितापदं नापुनः ॥ कथ्यतां कारणी किंतु पुनर्यं च मिन्नागता ॥ हा नाथेति रुदंती सा वाच्य दूपितलोचना ॥
रुमा नाथ वहिलपसि किं नाथे म यिव दितो ॥ इतिहत्यात्रि सा वा वै वेकवंस्तपत्यता मिति ॥ साब्रवीत्त्रे न दुःखात्वसरे पापति सोषिता ॥ वि
रूपनय ने सोस्ते सकेना त रम भ्रवीत्व ॥ न सु त्रासेन तु ब्राह्मा कृता पप्यताना सिका ॥ ज्ञोणितौ घपरिद्धिन्ना स्वयाच स्तागतो ते ॥ अबिना
भ्यत्वेपास्तरा राक्षसाः ता चतुर्दश ॥ निहंतुं राघवं क्रोधान्म त्वि पार्श्वे सलक्ष्मतौ ॥ ते तु रामेण सामर्षाः शूलपट्टिशपाणयः ॥ उपयुको पि
ता सर्वे सा पके ममंते दि शि ॥ तान् सत्वे पतिता न्दृष्ट्वा दग्धा मूलाइव दुमाः ॥ रामस्य च महत्कर्म पत्ति त्रो सो य मा गता ॥ सास्मि भीता
समुद्विग्ना विषण्णा च निशाचर ॥ शरणं त्वां पुनः प्राप्ता सर्वतो भयदर्शिनी ॥ विषादन क्राध्यू पितेप रस्मा सो स्मि ताकिनं ॥ किं मानेश
पसे मग्नां विपुले शोकसागरे ॥ नयिते य चानु ज्ञो मे यादि मतः स्कतेषु ॥ एते विनिहिता भूमौ रामेण निशितैः शरैः ॥ तेषामन्
यमागच्छ यदि तेजो स्ति ते खरा ॥ दंडकारण्य निलयं जहि राक्षसकंटकं ॥ यदि रामममित्रं त्वं न मन्यते नव धिष्यसि ॥ सो निचो तेप
रित्य क्षे जीवितं निरपत्रपा ॥ अपितेप रवी रघु हे ता रामे पा राक्षसा ॥ निः सत्त्वस्यापल्पसारस्य या नदोषी हश्यत ॥ कपथादिने
स्था नो त्वत्तरितः सत्त्वं कापिगरा म नेत्रों ति स्तोदितिपेवेन ॥ विष्यसि ॥ सहितो ज्ञातमा युक्तो रामो दशरथा त्मजः ॥ प्रातत्त्वोपस्य
नकाया हः येनास्म्ये वं विरूपिता ॥ बुध्यायपानुपस्या मि नावका मन्त्यं स्वकुले ॥ रवाली भ्रमुस्य तः जातः सवा पुस्यमत्ता रणो ॥ इह
रमोनौ वनस्थैसि प्या स्यापितविक्रमः ॥ मानुषौ तौ न त्रासेको भविषितौ रामलक्ष्मणौ ॥ पदातिनौ दुतौ सहस्ते सौतत्रा या वाहने ॥

॥ ७॥ इत्यारण्यकाण्डे २९ सर्गः ॥ ७॥ एवमाघर्षितस्तत्र शूर्पणख्या खरस्तदा ॥ उवाच रक्षसां मध्ये खरः खरतरं वचः ॥ तवापमानप्रभवः
क्रोधोयमतुलो महान् ॥ न शक्यते धारयितुं लवणांभ इवोत्थितम् ॥ न रामं गणये वीर्यान्मानुषं क्षीणजीवितम् ॥ आत्मदुश्चरितैः प्राणान्
हतो योद्य विमोक्ष्यते ॥ बाष्पः संह्रियतामेष संभ्रमश्च विमुच्यताम् ॥ अहं रामं सह भ्रात्रा नयामि यमसादनम् ॥ परश्वधहतस्याद्य
मंदप्राणस्य भूतले ॥ रामस्य रुधिरं रक्तमुष्णं पास्यसि राक्षसि ॥ सा प्रहृष्टा वचः श्रुत्वा खरस्य वदनाच्च्युतम् ॥ प्रशशंस पुनर्मौ-
र्ख्याद्भ्रातरं रक्षसां वरम् ॥ ततः परुषितः पूर्वं पुनरेव प्रशंसितः ॥ अब्रवीद्दूषणं नाम सेनापतिमुपस्थितम् ॥ चतुर्दश सहस्राणि
मम चित्तानुवर्तिनाम् ॥ रक्षसां भीमवेगानां समरेष्वनिवर्तिनाम् ॥ नीलजीमूतवर्णानां घोराणां क्रूरकर्मणाम् ॥ लोकहिंसा-
विहाराणां बलिनां कामरूपिणाम् ॥ तेषां शार्दूलदर्पाणां महास्यानां महौजसाम् ॥ सर्वोद्योगमुदीर्णानां रक्षसां सौम्य कारय
॥ उपस्थापय मे क्षिप्रं रथं सौम्य धनूंषि च ॥ शरांश्चित्रांश्च खड्गांश्च शक्तीश्च विविधाः शिताः ॥ अग्रे निर्यातुमिच्छामि पौलस्त्यानां महा-
त्मनाम् ॥ वधार्थं दुर्विनीतस्य रामस्य रणकोविद ॥ इति तस्य ब्रुवाणस्य सूर्यवर्णं महारथम् ॥ सदश्वैः शबलैर्युक्तमाचचक्षेथ दू-
षणः ॥ तं मेरुशिखराकारं तप्तकांचनभूषणम् ॥ हेमचक्रमसंबाधं वैदूर्यमयकूबरम् ॥ मत्स्यैः पुष्पैर्द्रुमैः शैलैश्चन्द्रसूर्यैश्च कांच-
२९ नैः ॥ मांगल्यैः पक्षिसंघैश्च ताराभिश्च समावृतम् ॥ ध्वजनिस्त्रिंशसंपन्नं किंकिणीकविभूषितम् ॥ सदश्वयुक्तं सो-
मर्षः समारोहद्रथं खरः ॥ निशाम्य तु रथस्थं तं राक्षसा भीमविक्रमाः ॥ तस्थुः संपरिवार्यैनं दूषणं च महाबलम् ॥ खरस्तु ता-
न्महेष्वासान्घोरवर्मायुधध्वजान् ॥ निर्यातेत्यब्रवीद्दृष्ट्वा रथस्थः सर्वराक्षसान् ॥ ततस्तद्राक्षसं सैन्यं घोरवर्मायुधध्वजम् ॥
निर्जगाम जनस्थानान्महादधिसमस्वनम् ॥ तांस्त्वभिद्रवतो दृष्ट्वा राक्षसान्भीमविक्रमान् ॥ खरस्यापि रथः किंचि-

ज्जगाम तदनंतरम् ॥ ततस्ताञ्शबलानश्वांस्तप्तकांचनभूषणान् ॥ खरस्य मतमाज्ञाय सारथिः पर्यचोदयत् ॥ राक्षसानां सहस्राणि क-
राणां चतुर्दश ॥ निर्यातानि जनस्थानात्खरचित्तानुवर्तिनाम् ॥ मुद्गरैः पट्टिशैः शूलैः सुतीक्ष्णैश्च परश्वधैः ॥ खड्गैश्चक्रैश्च हस्तस्थैर्भ्राज-
मानैश्च तोमरैः ॥ शक्तिभिः परिघैर्घोरैरतिमात्रैश्च कार्मुकैः ॥ गदासिमुसलैर्वज्रैर्गृहीतैर्भीमदर्शनैः ॥ संचोदितो रथः शीघ्रं
मान्खरस्य रिपुघातिनः ॥ शब्देनापूरयामास दिशः सप्रदिशस्तथा ॥ प्रवृद्धमन्युः स खरः खरस्वनो रिपोर्वधार्थं त्वरितो विनिर्गतः ॥
अचूचुदत्सारथिमुन्नदन्घनं महाबलो मेघ इवाश्मवर्षवान् ॥ ७॥ इत्यारण्यकाण्डे ३० सर्गः ॥ ७॥ तत्प्रयातं बलं घोरमशिवं शो-
णितोदकम् ॥ अभ्यवर्षन्महामेघस्तुमुलो गर्दभारुणः ॥ निपेतुस्तुरगास्तस्य रथयुक्ता महाजवाः ॥ समे पुष्पचिते देशे राजमार्गे यदृच्छया ॥ श्यामं रुधिरप
र्यन्तं बभूव परिवेषणम् ॥ अलातचक्रप्रतिमं प्रतिगृह्य दिवाकरम् ॥ ततो ध्वजमुपागम्य हेमदंडं समुच्छ्रितम् ॥ समाक्रम्य महाकायस्तस्थौ गृध्रः सुदारुणः ॥ जनस्थानसमीपे च
समागम्य खरस्वनाः ॥ विस्वरान्विविधांश्चक्रुर्मांसादा मृगपक्षिणः ॥ व्याजह्रुश्च प्रदीप्तायां दिशि वै भैरवस्वनम् ॥ अशिवा यातुधानानां शिवा घोरा
महास्वनाः ॥ प्रभिन्नगिरिसंकाशास्तोयशोणितधारिणः ॥ आकाशं तदनाकाशं चक्रुर्भीमा बलाहकाः ॥ बभूव तिमिरं घोरमुद्धतं रोमहर्षणम् ॥ दिशो वा विदिशो वापि सुव्यक्तं न च-
काशिरे ॥ क्षतजार्द्रसवर्णाभा संध्या कालं विना बभौ ॥ खरस्याभिमुखं नेदुस्तदा घोरा मृगाः खगाः ॥ कंकगोमायुगृध्राश्च चुक्रुशुर्भयशंसिनः ॥ नित्याशिवकरा युद्धे शिवा घोरनिदर्शनाः ॥ नेदुर्बलस्याभिमुखं ज्वालोद्गारिभिराननैः ॥ कबंधः परिघाभासो दृश्यते भास्करांतिके ॥ जग्राह सूर्यं स्वर्भानुरपर्वणि महाग्रहः ॥ प्रवाति मारुतः शीघ्रं निष्प्रभोभूद्दिवाकरः ॥ उत्पेतुश्च विना रात्रिं ताराः खद्योतसप्रभाः ॥ संलीनमीनविहगा नलिन्यः शुष्कपंकजाः ॥ तस्मिन्क्षणे बभूवुश्च विना पुष्पफलैर्द्रुमाः ॥ उद्धूतश्च विना वातं रेणुर्जलधरारुणः ॥ चीचीकूचीति वाशंत्यो बभूवुस्तत्र सारिकाः ॥ उल्काश्चापि सनिर्घोषा निपेतुर्घोरदर्शनाः ॥ प्रचचाल मही चापि सशैलवनकानना ॥
खरस्य च रथस्थस्य नर्दमानस्य धीमतः ॥ प्राकंपत भुजः सव्यः स्वरश्चास्यावसज्जत ॥ सास्रा संपद्यते दृष्टिः पश्यमानस्य सर्वतः ॥ ललाटे च रुजा जाता न च मोहान्न्यवर्तत ॥ तान्समीक्ष्य महोत्पातानुत्थितान्रोमहर्षणान् ॥ अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्प्रहसन्स खरस्तदा

खरस्तु स्यवनरखस्य नर्दमानस्य दुर्मतेः॥ मार्कं पतत्रुजःसत्यव्यच रूपेवव्यहन्यत॥ मंदासेना यवेदृष्टिः प्रस्पमानस्य सर्वशः॥ सुलो
टेन कृशाङ्गस्ते नवमोहान्यवर्तत॥ तान्समीक्ष्य महोत्पातानुत्थितान्रोमहर्षणान्॥ स्वचिंतो प्रासदाय तिलोके रूपव्यवसी गता॥
न दृतिवेव्य स्तज्जौवं जैतरि लेमहर्षणः॥ उत्थितोत्पान्महोत्पातान्निरापयन्दारुणान्॥ अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्प्रहसन्खरः
नीपतिः॥ महोत्पातानिमान्सर्वानुत्थितान्घोरदर्शनान्॥ न चिंतयाम्यहं वीर्याद्बलवानिव दुर्बलान्॥ अपि तारकाश्च दीप्ताः
पातयेयं नभस्तलात्॥ मृत्युं मरणधर्मेण योजयेयाहमप्युत॥ राघवं च बलोत्सिक्तं भ्रातरं चास्य लक्ष्मणम्॥ अहत्वा सायकै
स्तीक्ष्णैर्नोपावर्तितुमुत्सहे॥ सकामा भगिनी मेऽस्तु राक्षसी कामरूपिणी॥ तन्निमित्तं तु निःस्पाप्तिः सैनमरतो तु मा रवौ॥ नक
चिन्मापरमं तीते सुमरे षुपराजयः॥ युष्माकमेतत्प्रत्यक्षं नानृतं प्रवदाम्यहम्॥ देवराजमपि क्रोधात्रुजं ने रावणो वाहनं॥ वज्री
किंतकरहन्यो किंपुनस्तौ कुमारकौ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसी सा महाचमूः॥ प्रहर्षमतुलं लेभे मृत्युपाशावपाशिता॥
समीयुश्च महात्मानो युद्धदर्शनकांक्षया॥ ऋषयो देवगंधर्वाः सिद्धाश्च सह चारणैः॥ समेत्य चोचुः सहितास्तेन्योन्यं पुण्य
दर्शिनः॥ स्वस्ति गोब्राह्मणायेति लोके स्थास्यैव ये गताः॥ जयतां राघवो युद्धे पौलस्त्यान्रजनीचरान्॥ पाकशासनयथा सर्वे
२२ नासुरपुंगवान्॥ एतत्तु चान्यच्च बहु ब्रुवाणाः परमर्षयः॥ ददृशुर्वाहिनीं तेषां राक्षसानां गतायुषां॥ रथेन तु खरो वेगा २२
त्उग्रसैन्याद्विनिःसृतः॥ तं दृष्ट्वा निष्पतितं तु राक्षसा अपि निर्गताः॥ श्येनगामी पृथुग्रीवो यज्ञशत्रुर्विहंगमः॥ दुर्जयः कर
वीराक्षः पुरुषः कालकार्मुकः॥ मेघमाली महामाली सर्पास्यो लोहिताशनः॥ द्वादशैते महावीर्याः प्रतस्थुः समभिद्रुतः खरं॥ महाकपा
लः स्थूलाक्षः प्रमाथी त्रिशिरास्तथा॥ चत्वार एते सेनाग्र्या दूषणं पृष्ठतो ययुः॥ तत्कार्मुकै राक्षसैस्तैः प्रवेशैश्चतेर्थ्मेभिश्च
त्रिसेमानवर्तो॥ रवास्तव कस्ते कथि रामो नानोगतयोर्दये रक्षस्त्वा प्रवाहिनीः॥७॥ इत्ययोध्याकांडे २२ सर्गः॥७॥ ७७७॥

तमाश्रमं प्रतिप्राप्ते खरे खरपराक्रमे॥ तानेवोत्पातिकान्रामः स लक्ष्मणो ददर्श ह॥ तानुत्पातान्महाघोरानुत्थितान्रोमहर्षणान्॥ प्रजानामहिता
न्दृष्ट्वा रामो लक्ष्मणमब्रवीत्॥ इमान्पश्य महाबाहो सर्वभूतापहारिणः॥ समुत्थितान्महोत्पातान्संहर्तुमिव राक्षसान्॥ इमा रुधिरधारा
स्तु विसृजंतः खरस्वनाः॥ व्योम्नि मेघा विवर्तंते परुषा गर्दभारुणाः॥ सधूमाः सशराः सर्वे मम युद्धाभिनंदिनः॥ रुक्मपृष्ठानि चा
पानि वेष्टंते च लक्ष्मण॥ यादृशाः कूजंति पक्षिणो वनचारिणः॥ अग्रतो नो भयं प्राप्तं संशयो जीवितस्य च॥ संप्रहारस्तु सुमहान्
भविष्यति न संशयः॥ अयमाख्याति मे बाहुः स्फुरमाणो मुहुर्मुहुः॥ सन्निकर्षे च मे वीर जयं शत्रोः पराजयं॥ सुप्रभं च प्रसन्नं
च तव वक्त्रं हि लक्ष्मण॥ उद्यतानां हि युद्धाय येषां भवति लक्ष्मण॥ निष्प्रभं वदनं तेषां भवत्यायुःपरिक्षयः॥ अनागतविधानं तु कर्तव्यं
शुभमिच्छता॥ आपदं शंकमानेन पुरुषेण विपश्चिता॥ तस्माद्गृहीत्वा वैदेहीं शरपाणिर्धनुर्धरः॥ गुहामाश्रय शैलस्य दुर्गां पादपसं
कुलां॥ प्रतिकूलितुमिच्छामि न हि वाक्यमिदं त्वया॥ शापितः खलु सि मम पादाभ्यां गम्यतां वीर मा चिरं॥ एवमुक्तस्तु रामेण सीतामादाय लक्ष्म
णः॥ शरानादाय चापं च गुहां दुर्गां समाश्रयत्॥ तस्मिन्प्रविष्टे तु गुहां लक्ष्मणे सीतया सह॥ हंत निर्युक्तमित्युक्त्वा रामः कवचमा
विशत्॥ स तेनाग्निनिकाशेन कवचेन विभूषितः॥ बभूव रामस्तिमिरे विधूमोग्निरिवोदितः॥ स चापमुद्यम्य महच्छरानादाय वीर्य
वान्॥ बभूवावस्थितस्तत्र ज्यास्वनैः पूरयन्दिशः॥ ततो देवाः सगंधर्वाः सिद्धाश्च सह चारणैः॥ समेयुश्च महात्मानो युद्धदर्शनकांक्ष
या॥ ऋषयश्च महात्मानो लोके ब्रह्मर्षिसत्तमाः॥ समेत्य चोचुः सहिता अन्योन्यं पुण्यकर्मणः॥ स्वस्ति गोब्राह्मणेभ्योस्तु लोकानां येभि
कांक्षिताः॥ जयतां राघवो युद्धे पौलस्त्यान्रजनीचरान्॥ चक्रहस्तो यथा युद्धे सर्वानसुरपुंगवान्॥ एकश्च रामो धर्मात्मा कथं युद्धं भ
विष्यति॥ कामी नो विदितो योयं यथा यथा वक्ष्यागतः॥ मा तु पतितस्ततः कल्याणेन रामो विजेष्यति नः॥७॥ इत्यारण्यकांडे २३ सर्गः॥७॥

हृष्टे दीप्त यती तेषां रामे च युधि संस्थिते ॥ नर्दतां नाम तत्तेषां रक्षसां भीमकर्मणां ॥ नानाविकृतवेषाणां रामात्प्रमनुपाद्रवन् । तिष्ठ राम इतो
सीति दृष्ट्वा विषण्णदर्शनाः ॥ नर्दमानाश्च बहुधा लन्यो विस्मयमागताः ॥ नाना प्रहरणोपेता कालान्तो राघवाग्रतः । अभिपेतुरमेया हि तस्मात् स
र्वतः पर्विकायवे ॥ विप्रकीर्णाभिकान्तान् दृष्ट्वा सैन्यं दूषणो दारुणप्रभं । दृढता नदीना सवृष्या च सरखवः सम्प्रवर्तत ॥ सन्निवृत्ते तु तत्सैन्ये
एकस्य मानवेनेदा ॥ विवृतैर्मानवलवैर्यथा सर्वे विविपातितो ॥ तद्युगान्ते व निष्क्रान्ते दृष्टैव मीमुपच्युते ॥ अनीकं यातुधानानां नानोग्र
रास्त्रमुपयत ॥ वीरवा दानिवत्स्वतामन्योन्यमपि धावतीं ॥ चापानि विस्फूर्य मतो जेश तां वाप्यभी रामा ॥ प्रवृद्धमनसा दाना नीवा गैत
मतिमानतः ॥ तेषां सतु सुहुः शोद्धः स्यामा सतद्धनं ॥ तेन शब्देन वित्रस्ता रक्षसा वनचारिणः ॥ दुद्रुवुर्यत्र निःशब्दं यस्ता नम्भ
कृपन्त ॥ असावलिः प्रात सूर्यत्ति मिरेणा समावृत ॥ मारुतः प्रतिकूलश्च राक्षसानामवंगदा ॥ तत्प्रेनो केम हावेग रामे सतु पन्नगे
मे ॥ एतनाना प्रहरणी वर्द्धमानाधीवोपमे ॥ रामोपि विहृ रेख्याहु सर्वतो रणपीडितः ॥ विनम्य च धनुर्घोरं तु णाद् धृत्य सायकान्
क्रोधमाहरयन्तीव वहूर्थं सर्वरक्षसां ॥ दुःप्रेक्षः सोभवत्तेषां युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ तं दृष्ट्वा तेजसा विष्टं विव्यथुर्वनचारिणः ॥ तेनोपुत्थित
२३ दृष्ट्वस्येव कौतुहलं उपततं पिनाकिनं ॥ तं दृष्ट्वा उत्थितं रामं संक्रुद्धं च कार्मुकं ॥ स्थितमेकपदे सैन्यं सहसा नर्कपेतः ॥ सैन्यं तु स्थितं २३
नालोक्य निश्चलं पर्वतोपमं ॥ पाप्यस्थो दूषणो क्रुद्ध खरोवचनमब्रवील् ॥ नवाक्रान्तिनदाता यो स्थितं वैकपदे बले किमर्थं नाय
तीतावतस्थी दूषणागम्यती ॥ खरस्य वचनादेव सैन्यमभ्याद्रिनिःस्वतः ॥ रथेन दूषणः शीघ्रं अग्रतो हि व्यलोकयन् ॥ सददर्श
तत्तो रामं अग्रतो वितता युधि ॥ शरार्चि पंसकुसंक्रुद्धं दग्धुकाममिवानलं ॥ संनिहत्य रथे नैव दूषणः शोकक्रीनं । रणराघव
वे वाक्य मपि संक्रुद्धमब्रवीत् ॥ एष रामः प्रतिष्ठ वैवस्यापः प्रत्यवस्थितः ॥ यस्य मा वादिदं सैन्यं स्थितं नैन पदमिस पेति ॥ नखल्वा
तितेक भिद्रुमोपमिति संस्थितः ॥ राक्षसानां विषादेन मयासं परितर्कितः ॥ एकस्य हि बलं नवसं विशालविपरस्परं ॥ एवमुक्ता

लिह्योधनु धरः २ त्वरं २ निश्चलितं ३

स्ततो रामं रथेनाभ्यद्रवत्खरः ॥ ते दृष्ट्वा सर्वसैन्यानि प्राद्रवन्दूरमग्रतः ॥ ७ ॥ हूत्वा राम्यकाण्डे २५ सर्गः ॥ ७ ॥ अवष्टब्धधनुं दृष्ट्वा राघवं रिपु
घातिनं ॥ दत्तदर्पमसमागम्य खरः सद्गुणः खरः ॥ तं दृष्ट्वा हृष्टगुणं क्रुद्धः चापमुद्यम्य सायकं ॥ रामस्याभिमुखं खरस्तु योदपश्चेताबाह्
सहस्रन्त्या दृग्पास्त्रतः तुरंगा स्नानन्दौ दूप सवत्रयामो मे हावाहुरेकस्तु हुतो धनुः ॥ तं तु निष्पतितं दृष्ट्वा राघवं रिपुघातिनं ॥ नर्दमाना
महानादान्सविवा पर्यवादपन् ॥ सतेषां यातुधानानां मध्ये रथगतः खरः ॥ कालाक्षम इवेतारगणांश्चोद्धितो गहवस्थ ततस्तो महत्कर्म
ताः कृत्वा सर्वे निरवासराः ॥ रामे नानाविधैः शस्त्रैः शस्त्रवर्षं तदुर्जयं ॥ तुद्भरेनायवैः शूलैः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ॥ राक्षसाः समरे रा
मं निजघ्नुर्भीमविक्रमाः ॥ ते बलाहकसंकाशा नानानादा महाबलाः ॥ अभ्यवर्षन्त काकुत्स्थं यातुधाना जिघांसवः ॥ ते रामं
रथपात्रैः ससंस्तत रक्षांसि रणगता ॥ शैलेन्द्रमिव धारामि वर्षमाणा महाघनाः ॥ सते परिवृतो घोरैः काकुत्स्थो रक्षसां गतेः ॥ मुहुर्मा
जिता निःशरास्त्राणि समन्तात्तो निरन्तरेः ॥ प्रतिजग्राह काकुत्स्थो नदीवेगमिवोदधिः ॥ सतैः प्रहरणैर्घोरैर्भिन्नगात्रो न विव्यथे ॥
रामः प्रदीप्तैर्बहुभिर्वज्रैरिव महाचले ॥ सविद्धः क्षतजादिग्धः सर्वगात्रेषु राघवः ॥ दिवाकर इवाकाशे सन्ध्याभ्रैर्बहुभिर्वृतः ॥ विषे
दुर्देवगन्धर्वाः ॥ सिद्धाश्च सह चारणैः ॥ एकं सहस्रैर्बहुभिर्दृष्ट्वा समरे समावृतं ॥ अथ रामो महातेजाः मण्डलीकृतकार्मुकः ॥ सस
र्ज निशितान्बाणांस्तान् शतशोथ सहस्रशः ॥ दुरावारान्दुर्विषहान्कालपाशोपमान्रणे ॥ मुमोच लीलया रामः कङ्कपत्रानजिह्मगान्
स्वेपणान् ॥ ते शराः शत्रुसैन्येषु मुक्ता रामेण लीलया ॥ आददुः समरे प्राणान् कालपाशा इवोद्यताः ॥ भित्त्वा राक्षसदेहांस्ता
स्ते शराः रुधिराप्लुताः ॥ अन्तरिक्षगता रेजुर्दीप्ताग्निसमतेजसः ॥ असंख्येयास्तु रामस्य सायकाश्चापमण्डलात् ॥ विनिष्पेतुरतीवो
ग्राः रक्षःप्राणापहारिणः ॥ तैर्धनूंषि ध्वजाग्राणि वर्माणि च शिरांसि च ॥ बहून्सहस्तााभरणानूरून्करिकरोपमान् ॥ चिच्छेद रामः समरे शतशोथ सहस्रशः ॥ हयान्का
ञ्चनसन्नाहान्रथयुक्तान्ससारथीन् ॥ गजांश्च सगजारोहान्सहयान्सादिनस्तथा ॥ चिच्छिदुर्बिभिदुश्चापि राम बाणा गुणच्युताः ॥ ततो नालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्च विकर्णिभिः

ति॥ भीममात्मैस्य रथस्य कुः शिघ्रमानानि शरावरा॥ ततस्तेन्योनिशितैर्बाणैर्योऽर्दितमर्मभेदिभिः॥ रामेणानन्तवीर्येण दग्धं वनमिवाग्निना॥
तेरलक्षाग्निपरिघान्पाशान्नन्यव...न्नायस्थवान्॥ विचिक्षिपुः परमक्रुद्धाः रामायरजनीचराः॥ तछस्त्रवर्षं ...मद्धिपुरं रजनीचरैः॥ अवश्य...
तो रक्तो रामः प्रतिजग्राह्यवीर्यवान्॥ प्रतिगृह्य च तद्वर्षं निमीलितदृवात्तवल्य॥ ते घोरा रौः क्लानिशितैः रादेदे रघुनंदनः॥ त्रिशिरोसि रक्त...
व हुन्यावाम्बदिम लोम्य परम्यवान्॥ ...हस्तान्नाहस्तान्...च नूंबिकलवानिव॥ ततः... रामस्य शरा...ना विनोनिशाचराः
रोपेति पेतुरर्दिताः॥ विन्ध्य...रत्नाण्यपपै विद्रुवः सामीक्ष्य रामस्य परा...ततोः॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे २४ सर्गः॥ ७॥ तान्सर्वानु
ने तां सा च सामैन्ना...दूषणः॥ अभ्यधावत कोकुक्रुद्धः क्रुद्धः कालमिवांतकः॥ तथा ते...दूषणात्प्रयलिनैर्या॥ रामम
वाभ्यधावंत साल तालशिलायुधाः॥ तदद्भुतमभून्युद्धं तुमुलं रोमहर्षणं॥ रामस्य च महावाहोः पुनस्तेषां च राक्षसां॥ तद्बलाघात्ता
रागो रवर्षं प्राणाहरमहत्॥ प्रतिजग्राह्य...राघवो...सायकं॥ प्रतिगृह्य च तद्वर्षं...तोयेनी॥ सुक्रीडानन्नव
...व...मनोदद्धो॥ ततः क्रोधसमाविष्टः शत्रमर्मनिकृंतने॥ शरैर्दस्यन्हत्सैन्यं सर्वतः सर्वतः सहदूषणं॥ विहन्वी...
...निदूषणांच महाबलं॥ तस्याव...मो रामः प्रदीप्तानलसन्निभः॥ राघवः...दृष्ट्वा रामेणाधीमतां॥ र
२४ ...दूषणो रामं शरैर्स्वरवाकिरन्॥ सोतिविद्धः शरैस्तेन सर्वगात्रेषु राघवः॥ क्रोधमाहरयत्तीव्रं दूषणं प्रतिवीर्यवान्॥ स २४
चापमापन्नरतो दूषणाक्रिकल्पवल्लितः॥ सुमोचनिशितान्नाराचान्वज्रकल्पान्...॥ ततोस्य ध्वजमेकेन च तु...विष्क्ल...
शिपितांश्चैव...महावलौ...॥ न...राघवः...कृ...ह शरैः...पमैः॥ आजघान...सर्वाणि विच्छेद...
वान्॥ सहतात्यो हतरथो...तिष्ठन्नि...॥ गदां विक्षेप...प्रदीप्ता...॥ तामापतंतीं चिच्छेद राघवोनिशितैः
शरैः दूषणो चापि...विच्याय लघुहस्तवान्॥ ततः सेनापतिः क्रुद्धो दूषणः शत्रुदूषणः॥ जग्राह परिघं घोरं...
...॥ वेष्टितं कांचनैः पट्टैः देवसैन्य...॥ आयसैः शंकुभिस्तीक्ष्णैः...वसादिग्धम...

स४

रदारुणं॥ आयसनैः शंकुभिस्तीक्ष्णैः कीर्णं नागदेहविलं॥ तं महाघोरसंकाशं प्रगृह्य परिघं रतो॥ दूषणोभ्यहनत्क्रूरकर्मा क्रूरोतीव दुरासदो॥ तस्याभि
पततः क्रुद्धो दूषणस्य सराघवः॥ द्वाभ्यां शराभ्यां चिच्छेद सहस्ताभरणौ भुजौ॥ तस्यच्छिन्नौ भुजौ रामः सहसैव रघुनंदनः॥ अभ्यधावत...
शिरोन्नस्तसोभ्यमास्यन्॥ ...शरैः सर्वतो व्यनुनादयन्॥ परिघं वमद्घोरं पातयामास पर्वतः॥ स्त्रस्तहस्तस्य
महाकायः पपात रणमूर्द्धनि॥ परिघं छिन्नहस्तस्य शक्रध्वज इवापरः॥ कराभ्यां च विकीर्णाभ्यां पपात भुवि दूषणः॥ विषाणा ६
भ्यां निकृत्ताभ्यां मनस्वीव महागजः॥ दृष्ट्वा संपतितं भूमौ दूषणं पतितं रतो॥ साधु साध्विति काकुत्स्थं सर्वभूतान्यपूजयन्॥
एतस्मिन्नंतरे क्रुद्धाः त्रयः सेनाग्रयायिनः॥ महाकपालः स्थूलाक्षः प्रमाथी च महाबलः॥ सहसाभ्यद्रवन्रामं मृत्युपाशावपाशिताः॥
गताः॥ महाकपालो विपुलं शूलमुद्यम्य राक्षसः॥ स्थूलाक्षः पट्टिसं गृह्य प्रमाथी च परश्वधं॥ दृष्ट्वैवापततस्तांस्तु राघवः सायकैः
शितैः॥ राघवः प्रतिजग्राह संप्राप्तानतिथीनिव॥ महाकपालस्य शिरः चिच्छेद परमेषुभिः॥ बाणौघैः...
प्रममाथ प्रमाथिनं॥ स्थूलाक्षस्याक्षिणी तीक्ष्णैः पूरयामास सायकैः॥ स पपात हतो भूमौ विटपीव महाद्रुमः॥ ततः पावकसं
काशैः शरैर्हेमविभूषितैः॥ जघान शेषं तेजस्वी राक्षसं सैन्यमाहवे॥ ते रुक्मपुंखा निशिताः रामकार्मुकनिःसृताः॥ निजघ्नु राक्षसान्
...महागिरीन्॥ रक्षसां तु शतं रामः शतेनैकेन कर्णिना॥ सहस्रं च सहस्रेण जघान रणमूर्धनि॥ ते छिन्नवर्माभरणा
...छिन्नभिन्नशरासनाः॥ निपेतुः शोणितादिग्धाः धरण्यां रजनीचराः॥ तैर्मुक्तकेशैः समरे पतितैः शोणितोक्षितैः॥ आस्तीर्णा वसुधा कृ
त्स्ना महावेदी कुशैरिव॥ क्षणेन तद्वनं घोरं हतराक्षसं॥ बभूव निरयप्रख्यं मांसशोणितकर्दमं॥ तैर्भिन्नगात्रि...
...पतितैर्वभौ रणोपमैः॥ निःशेषा हतराक्षसाः॥ चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणां॥ हतान्येकेन रामेण मानुषेण
पदातिना॥ तस्य सैन्यस्य सर्वस्य खरः शेषो महारथः॥ राक्षसस्त्रिशिराश्चैव रामश्च रिपुसूदनः॥ ततस्तु तद्भीमबलं महाहवे
समीक्ष्य रामेण हतं बलीयसा॥ रथेन रामं महता खरस्ततः समाससादेंद्र इवोद्यताशनिः॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे २५ सर्गः॥ ७॥

विवित्रिनिवीणा

रावणस्य मातिष्ठस्ते अपोतेवा [illegible] नीपति ।। राक्षसानां [illegible] नाम [illegible] नियंतेदं महावीरः ।। [illegible] निम्नो [illegible] स्विर्के [illegible] ।। प्रत्य
रामं महावीर्यः [illegible] विनिपा [illegible] ।। मतिज्ञाना मितेवीरसत्ये नाहुघमाल्कते ।। यथा रामेहनिष्यामि [illegible] सो ।। [illegible]
मुत्युं [illegible] यासमरे मम ।। वेनिर्त्तं [illegible] सा हेमहूर्य [illegible] ।। प्रहृष्टो वा हूते रामेण [illegible] निष्फलं ।। मध्ये बानि हूते रामे [illegible]
गायो पयास्य सि ।। [illegible] महत्लोके मसादितः ।। एवमस्त्विति तद्वाक्यं महृष्टो [illegible] ।। ततः प्रहृष्टे [illegible]
[illegible] मरवीर्यवान् ।। सुहूर्त [illegible] तो राघवाभिमुखो ययौ ।। ओ एताहिं [illegible] अपरैः रात्र सेमहत् ।। [illegible]
रसं [illegible] ।। [illegible] राघव सर्वे मेषवा [illegible] ।। [illegible] ध्याव दृष्टी द्रामेत्रि [illegible] ।। [illegible] रामस्तदा
ति महावेगा इवोत्क [illegible] ।। न्यनदत् [illegible] नादं [illegible] ।। [illegible] रसेरा [illegible] ।। [illegible] मति
[illegible] ।। विधुन्वन्स्म मरे [illegible] ।। स से महा [illegible] ।। [illegible] हृदयायासात [illegible]
तस्मिन् [illegible] रसो वाणो [illegible] ललाटे ताडितः क्षितौ ।। अमर्षात्कुपितो [illegible] रामो वचनमब्रवीत् ।। [illegible] लो
[illegible] मी [illegible] ।। [illegible] ललाटे [illegible] ।। [illegible] सा [illegible] कोच [illegible] ।। मामापि [illegible]
[illegible] मा पकाः [illegible] मितेः ।। एवमुक्त्वा तु [illegible] नानावि [illegible] ।। [illegible] निधान [illegible] ।। २५
[illegible] ।। नपातयततेजवी [illegible] ।। सायके [illegible] परस्यन्यदा
[illegible] ।। राममि [illegible] देवा [illegible] ।। ततो [illegible] पतते [illegible] रामरुक्मा [illegible] ।।
[illegible] लोचनः ।। [illegible] ।। [illegible] रामो राजीवलोचनः ।। [illegible] प्रहसन्निव ।। [illegible]
[illegible] रामो राजीवलोचनः ।। [illegible] ।। [illegible] ।। इवं तो [illegible]
[illegible] निपतत्यातितिः [illegible] महागिरिः ।। आहत [illegible] ।।

[illegible] ।। [illegible] नादुमा नता ।। [illegible] ।। [illegible] निवर्त्य [illegible]
रामं [illegible] यथा ।। [illegible] ।। दूत [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] राघवविक्रमी ।। [illegible] महावली ।। [illegible] मान्
[illegible] राघवं ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] विषा निव ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] महावल ।। [illegible] दृष्ट्वा रामोपि [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। रामश्चा [illegible] पर्जन्य इव वृष्टिभिः ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] रामं [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] रामे [illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] रामस्या [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]
[illegible] ।। [illegible] ।। [illegible]

नतपर्वणा॥ विछेद बद्ध्वा रामः स्वरस्य समरे ध्वजी॥ सदृशीं नो बबृध्याविशीर्णः क्रोधनोत्थया॥ मगा मच मृगान्सर्वे दिवता नामिवाक्षपा॥
तेच लुलिं स्वरं कृहो रामकगात्रेषु सायकैः॥ विव्याध हृदि मर्मज्ञो मार्ते गरुत्कोपितः॥ रामोपि विद्ध्वा हृदि तौ स्वरस्याभुजनिः सृतो॥ विछि
सिद्धिरकरौ गोभ्यो नव कुपितो ऽहन्ती॥ स चतुर्ध्वजि नोभ्यो ह्यय पग सु पुरुषो नमः॥ मुमोच परमे षोरास्तः पतत्रारा नतिलदितान्॥ त्रि
रस्योनेन विव्याध ह्यापयां वह्दोपजो ऽम्यातुः॥ त्रिव्यं द्रार्धकैव षेष्य द्वारी रतस्य स्वसुतः॥ ततः पश्चान्महो तेजा नाराचान्नतपर्व
माणान्॥ स्वरस्यमा माच्चि छेद नमोदराश्रिकाश्रितान्॥ ततो स्य ध्वजमेकेन चतुर्भिश्च तुरो हयान्॥ षष्ठेन तु शिरः सं स्ये सूत्र तस्य
रथ सा रथेः॥ त्रिभिस्त्रिवेणु ध्याच ममत्त द्वाभ्यां बाहुं महाबलः॥ द्वादशेन तु बाणेन स्वरस्य सत्रीरं च तु॥ छित्वा नुस्य निकार्ये न राघव
न: प्रहसन्निव॥ नयोदशेन द्रासमो विशेद समरे स्वरं॥ स छिन्न धन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः॥ गदापाणिर्ववस्तु स्त त स्मरो
भुवि स्वरस्तदा॥ तत्कर्म रामस्य महाबलस्य समीद्य देवा हुन यो दर्शय॥ अहृष्ट संयाः जन्मय समेतास्तदा विमानाग्रगताः समेत्य
रतिस्तो मदरथ्य की दूरुध्वशगाः॥ स्वरं तु विरथं रामो गदापाणिमवस्थितं॥ मृदु पूर्वं महातेजा परुषं वाक्यमब्रवीत्॥ गजाश्वरथ संवे
चेवक्ले महति तिष्ठति॥ कृतं तेदा रुणं कर्म कृतं लोकजुगुप्सितं॥ उद्वेजनीयो लोकानां नृशंसः पापकर्मकृत्॥ त्रयाणामपि लोकानामी
२८ चरन्नावतिष्ठति॥ कर्मलोकबिरुद्धं तु कुर्वाणं क्षणदाचर॥ तीक्ष्णं सर्वजनो हंति सर्पं दुष्टमिवागतं॥ लोभात्पापानि कुर्वाणः पापात्मा २८
यो न बुध्यते। भ्रष्टः पश्यति तस्यांते ब्राह्मणी करकादिव॥ वसतो दंडकारण्ये तापसान्धर्मचारिणः॥ किंतु हत्वा महाभागान्फलं प्राप्स्यसि
राक्षस॥ न चिरं पापकर्माणः क्रूरा लोकजुगुप्सिताः॥ ऐश्वर्यं प्राप्य तिष्ठंति शीर्णमूला इव द्रुमाः॥ अवश्यं लभते कर्ता फलं पापस्य कर्म
णः॥ घोरं पर्याय काले तु द्रुमः पुष्पमिवार्तवं॥ अचिरात्प्राप्यते लोके पापानां कर्मणां फलं॥ सविषाणामिवान्नानां भुक्तानां क्षणदा
चर॥ पापमाचरतां घोरं लोकस्याप्रियमिच्छतां॥ अहमासादितो राजा प्राणान्हंतुं निशाचर॥ अद्य हि त्वां मया मुक्ताः शराः काञ्चन

नन्दहपणाः॥ विदार्य निपतिष्यंति वल्मीकमिव पन्नगाः॥ ये त्वया दंडकारण्ये भक्षिता धर्मचारिणः॥ तानद्य निहतः संख्ये ससैन्योनुगमि
ष्यसि॥ अद्य त्वां निहतं बाणैः पश्यंतु परमर्षयः॥ निरयस्थं विमानस्था ये त्वया हिंसिताः पुरा॥ प्रहरस्व यथाकामं कुरु यत्नं कुलाधम॥
अद्य ते पातयिष्यामि शिरस्तालफलं यथा॥ एवमुक्तस्तु रामेण क्रुद्धः संरक्तलोचनः॥ प्रत्युवाच ततो रामं प्रहसन्क्रोधमूर्छितः॥ प्रा
कृतान्राक्षसान्हत्वा युद्धे दशरथात्मज॥ आत्मना कथमात्मानमप्रशस्यं प्रशंससि॥ विक्रांता बलवंतो वा ये भवंति नरर्षभाः॥ कथयं
ति न ते किंचित्तेजसा चेति गर्विताः॥ प्राकृतास्त्वकृतात्मानो लोके क्षत्रियपांसनाः॥ निरर्थकं विकत्थंते यथा राम विकत्थसे॥ कुलं
व्यपदिशन्वीरः समरे को ऽभिधास्यति॥ मृत्युकाले तु संप्राप्ते स्वयमप्रस्तवे स्तवं॥ सर्वथा तु लघुत्वं ते कत्थनेन विदर्शितं॥ सु
वर्णप्रतिरूपेण तप्तेनेव कुशाग्निना॥ न तु मामिह तिष्ठंतं पश्यसि त्वं गदाधरं॥ धराधरमिवाकंप्यं पर्वतं धातुभिश्चितं॥ पर्याप्तोहं गदापाणिर्हंतुं प्राणान्रणे तव॥ त्रयाणामपि लोकानां पाशहस्त इवांतकः॥
कामं बह्वपि वक्तव्यं त्वयि वक्ष्यामि नत्वहं॥ अस्तं गच्छेद्धि सविता युद्धविघ्नस्ततो भवेत्॥ चतुर्दश सहस्राणि राक्षसानां हतानि ते॥
त्वद्विनाशात्करोम्यद्य तेषामश्रुप्रमार्जनं॥ इत्युक्त्वा परमक्रुद्धस्तां गदां परमांगदः॥ स्वरश्चिक्षेप रामाय प्रदीप्तामशनिं यथा॥
शि॥ स्वरबाहुप्रमुक्ता सा प्रदीप्ता महती गदा॥ भस्म वृक्षांश्च गुल्मांश्च कृत्वागात्तत्समीपतः॥ तामापतंतीं ज्वलितां मृत्युपा
शोपमां गदां॥ अंतरिक्षगतां रामश्चिच्छेद बहुधा शरैः॥ सा विशीर्णा शरैर्भग्ना पपात धरणीतले॥ गदा मंत्रौषधिबलैर्व्यालीव
विनिपातिता॥ ७॥ इत्यार्षे रामायणे आरण्यकांडे ऽष्टाविंशः सर्गः॥ २८॥ स भित्त्वा तां गदां बाणै राघवो धर्मवत्सलः॥ स्मयमानः स्वरं वाक्यं संरब्धमिदमब्र
वीत्॥ एतत्ते बलसर्वस्वं दर्शितं राक्षसाधम॥ शक्तिहीनतरो मत्तो वृथा त्वमवगर्जसि॥ एषा बाणविनिर्भिन्ना गदा भूमितलं गता॥ अभि
धानप्रगल्भस्य तव प्रत्ययघातिनी॥ यत्त्वयोक्तं विनष्टानामिदमश्रुप्रमार्जनं॥ राक्षसानां करोमीति मिथ्या तदपि ते वचः॥

२१

नीचस्य क्षुद्रशीलस्य मिथ्यावृत्तस्य रक्षसः ॥ प्राणानपहरिष्यामि गरुत्मानमृतं यथा ॥ अद्य ते भिन्नकंठस्य फेनबुद्बुदभूषितं ॥ विदा
रितस्य मद्बाणैर्मही पास्यति शोणितं ॥ पांसुरूषितसर्वांगः स्रस्तन्यस्तभुजद्वयः ॥ स्वप्स्यसे गां समाश्लिष्य दुर्लभां प्रमदामि
व ॥ प्रवृद्धनिद्रे शयिते त्वयि राक्षसपांसने ॥ भवंत्वशरणस्थानां शरण्या दंडका इमे ॥ जनस्थाने हतस्थाने तव राक्षस मच्छरैः ॥ नि
र्भया विचरिष्यंति सर्वतो मुनयो वने ॥ अद्य विप्रसरिष्यंति राक्षस्यो हतबांधवाः ॥ बाष्पार्द्रवदना दीना भयादन्यभयावहाः ॥ अद्य
शोकरसज्ञास्ता भविष्यंति निरर्थकाः ॥ अनुरूपकुलाः पत्न्यो यासां त्वं पतिरीदृशः ॥ नृशंसशील क्षुद्रात्मन् नित्यं ब्राह्मण
कंटक ॥ यत्कृते शंकितैरग्नौ मुनिभिः पात्यते हविः ॥ तमेवमभिसंरब्धं ब्रुवाणं राघवं वने ॥ खरो निर्भर्त्सयामास रोषा
त्खरतरस्वनः ॥ दृढं खल्ववलिप्तोसि भयेष्वपि च निर्भयः ॥ वाच्यावाच्यं ततो हि त्वं मृत्युवश्यो न बुध्यसे ॥ कालपाशपरिक्षि
प्ता भवंति पुरुषा हि ये ॥ कार्याकार्यं न जानंति ते निरस्तषडिंद्रियाः ॥ एवमुक्त्वा ततो रामं संरुध्य भृकुटिं ततः ॥ स ददर्श महासा
लमविदूरे निशाचरः ॥ रणे प्रहरणस्यार्थे सर्वतो ह्यवलोकयन् ॥ स तमुत्पाटयामास संदश्य दशनच्छदं ॥ तं समुत्क्षिप्य बाहु
भ्यां विनर्दित्वा महाबलः ॥ राममुद्दिश्य चिक्षेप हतस्त्वमिति चाब्रवीत् ॥ तमापतंतं बाणौघैश्छित्वा रामः प्रतापवान् ॥ रोषमाहा
रयत्तीव्रं निहंतुं समरे खरं ॥ जातस्वेदस्ततो रामो रोषरक्तांतलोचनः ॥ निर्बिभेद सहस्रेण बाणानां समरे खरं ॥ तस्य बाणांत
राद्रक्तं बहु सुस्राव फेनिलं ॥ गिरेः प्रस्रवणस्येव तोयधारापरिस्रवः ॥ विह्वलः स कृतो बाणैः खरो रामेण संयुगे ॥ मत्तो रु
धिरगंधेन तमेवाभ्यद्रवद्द्रुतं ॥ तमापतंतं संरब्धं कृतास्त्रो रुधिराप्लुतं ॥ अपासर्पत्प्रतिपदं किंचित्त्वरितविक्रमः ॥ ततःपा

२१

वकसंकाशं वधाय समरे शरं ॥ खरस्य रामो जग्राह ब्रह्मदंडमिवापरं ॥ स तद्दत्तं मघवता सुरराजेन धीमता ॥ संदधे च स ध
र्मात्मा मुमोच च खरं प्रति ॥ स विमुक्तो महाबाणो निर्घातसमनिस्वनः ॥ रामेण धनुरायम्य खरस्योपरि पातयत् ॥ स प
पात ततो भूमौ दह्यमानः शराग्निना ॥ रुद्रेणेव विनिर्दग्धः श्वेतारण्ये यथांतकः ॥ स वृत्र इव वज्रेण फेनेन नमुचिर्यथा ॥ ब
लो वेंद्राशनिहतो निपपात हतः खरः ॥ ततो राजर्षयः सर्वे संगताः परमर्षयः ॥ सभाज्य मुदिता राममिदं वचनमब्रुवन् ॥ एतदर्थं
महातेजा महेंद्रः पाकशासनः ॥ शरभंगाश्रमं पुण्यमाजगाम पुरंदरः ॥ आनीतस्त्वमिमं देशमुपायेन महर्षिभिः ॥ एषां व
धार्थं क्रूराणां रक्षसां पापकर्मणां ॥ तदिदं नः कृतं कार्यं त्वया दशरथात्मज ॥ सुखं धर्मं चरिष्यंति दंडकेषु महर्षयः ॥ एतस्मि
न्नंतरे देवाश्चारणैः सह संगताः ॥ दुंदुभींश्चाभिनिघ्नंतः पुष्पवर्षं समंततः ॥ रामस्योपरि संहृष्टा ववर्षुर्विस्मितास्तदा ॥
अर्धाधिकमुहूर्तेन रामेण निशितैः शरैः ॥ चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां कामरूपिणां ॥ खरदूषणमुख्यानां निहतानि म
हाहवे ॥ अहो बत महत्कर्म रामस्य विदितात्मनः ॥ अहो वीर्यमहो दार्ढ्यं विष्णोरिव हि दृश्यते ॥ इत्येवमुक्त्वा ते सर्वे ययुर्देवा
यथागतं ॥ एतस्मिन्नंतरे वीरो लक्ष्मणः सह सीतया ॥ गिरिदुर्गाद्विनिष्क्रम्य संविवेशाश्रमं सुखी ॥ ततो रामस्तु विजयी पू
ज्यमानो महर्षिभिः ॥ प्रविवेशाश्रमं वीरो लक्ष्मणेनाभिवादितः ॥ तं दृष्ट्वा शत्रुहंतारं महर्षीणां सुखावहं ॥ बभूव हृष्टा वै
देही भर्तारं परिषस्वजे ॥ मुदा परमया युक्ता दृष्ट्वा रक्षोगणान् हतान् ॥ रामं चैवाव्यथं दृष्ट्वा तुतोष जनकात्मजा ॥ ततस्तु
तं राक्षससंघमर्दनं सभाज्यमानं मुदितैर्महर्षिभिः ॥ पुनः परिष्वज्य मुदान्विताननां बभूव हृष्टा जनकात्मजा तदा ॥

इत्यारण्यकाण्डे ३१ सर्गः॥ ततः शूर्पणखा दृष्ट्वा सहस्राणि चतुर्दश॥ हतान्येकेन रामेण मानुषेण पदातिना॥ खरं त्रिशि-
रसं चैव दूषणं चैव साहसी॥ हतान् दृष्ट्वा महानादं मुमोच जलदोपमं॥ सा दृष्ट्वा कर्म रामस्य कृतमन्यैः सुदुष्करं॥ जगाम
परमोद्विग्ना लंकां रावणपालितां॥ स ददर्श विमानाग्रे रावणं दीप्ततेजसं॥ उपोपविष्टं सचिवैर्मरुद्भिरिव वासवं॥
आसीनं सूर्यसंकाशे काञ्चने परमासने॥ रुक्मवेदीगतं प्राज्यं ज्वलन्तमिव पावकं॥ दशास्यं विंशतिभुजं दर्शनीयपरिच्छदं॥
विशालवक्षसं वीरं राजलक्षणलक्षितं॥ स्निग्धवैदूर्यसंकाशं तप्तकाञ्चनभूषणं॥ सुभुजं शुक्लदशनं महास्यं पर्वतो-
पमं॥ देवगन्धर्वभूतानामृषीणां च महात्मनां॥ अजेयं समरे शूरं व्यात्ताननमिवान्तकं॥ देवासुरविमर्देषु वज्राशनि-
कृतव्रणं॥ ऐरावणविषाणाग्रैर्बहुशः क्षतलक्षणं॥ वज्रनाराचसम्पातैश्च॥ बहुशो देवसंयुगे॥ अहर्लोकानमरस्ते- २८
२८ श्च देवमहारथान्॥ [illegible]॥ भेत्तारं पर्वताग्राणां पुराणीयमनावलीं॥ भो-
क्तारं सर्वधर्माणां दिव्यगन्धोपशोभितं॥ राक्षसेन्द्रं महाभागं पौलस्त्यकुलनन्दनं॥ अथाब्रवीद्दीर्घविरावा [illegible]
भयविह्वला ममा हृन्मूर्छिता॥ सा दारुणं वाक्यमदो नग्ना विरूपिता महात्मना [illegible]॥ ७॥ इत्यारण्यकाण्डे ३२ सर्गः॥
ततः शूर्पणखा दीना रावणं लोकरावणं॥ अमात्यमध्ये संक्रुद्धा परुषं वाक्यमब्रवीत्॥ प्रमत्तः सर्वभोगेषु स्वैरवृ-
त्तो निरंकुशः॥ समुत्पन्नं भयं घोरं बोद्धव्यं नावबुध्यसे॥ सक्तं ग्राम्येषु भोगेषु स्वैरवृत्तं महीपतिं॥ लुब्धं न बहु मन्यन्ते
श्मशानाग्निमिव द्विजाः॥ स्वयं कार्याणि यः काले नानुतिष्ठति पार्थिवः॥ तस्यात्मा सह कार्येण ततस्तेनैव नश्यति॥

अयुक्तचारं दुर्दर्शमस्वाधीनं नराधिपं॥ वर्जयन्ति नरा दूरान्नदीपङ्कमिव द्विपाः॥ तस्यात्मा सह कार्येण ये न रक्षन्ति विषयं पराधीना
नराधिपाः॥ ते न वृद्ध्या प्रकाशन्ते गिरयः सागरे यथा॥ आत्मवद्भिर्विगृह्य त्वं देवदानवमानवैः॥ अयुक्तचारश्चपलः कथं राजा भविष्य-
सि॥ येषां चारश्च कोशश्च नयश्च जयतां वर॥ अस्वाधीना नरेन्द्राणां प्राकृतैस्ते जनैः समाः॥ यस्मात्पश्यन्ति दूरस्थान्सर्वानर्थान्नराधि-
पाः॥ चारेण तस्मादुच्यन्ते राजानो दीर्घचक्षुषः॥ अयुक्तचारं मन्ये त्वां प्राकृतैः सचिवैर्वृतं॥ जनस्थानं हतं येन यन्मोऽस्वा नावबुध्य-
से॥ खरं त्रिशिरसं चैव दूषणं च निपातितं॥ न बुध्यसे जनस्थाने [illegible]॥ चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणां॥
हतान्येकेन रामेण मानुषेण पदातिना॥ ऋषीणामभयं दत्तं कृताक्षेमाश्च दण्डकाः॥ धर्षितं च जनस्थानं सर्वदा राक्षसैर्मतं॥ हतानि च
सहस्राणि प्रतिनाशैव दूषणः॥ देवानां राक्षसानां च गन्धर्वाणां च संयुगे॥ अवध्यानां मानुषाणां च जयो नारं महाबलं॥ पुरा त्रिभु-
वनजित्वा पराजितस्त्वया सकृत्॥ [illegible]॥ येन वैश्रवणो राजा [illegible] निर्जितः॥ [illegible]
[illegible] नरवाहनः॥ विमाने पुष्पके चैव कामगे [illegible]॥ [illegible]॥ वने चैत्ररथे दिव्ये न
लिने नन्दने वने॥ विनाशाति यः क्रोधात् देवोद्यानानि वीर्यवान्॥ [illegible] महावेगा दुर्निरीक्ष्यो परंतपः॥ [illegible]
[illegible]॥ दशवर्षसहस्राणि तपस्तप्तं महावने॥ [illegible]॥ [illegible] निर्मोचितस्त्वया
[illegible]॥ [illegible]
दिती॥ कामरूपधरस्त्वं यः प्रतिपेदे महावरं॥ [illegible]॥ [illegible]
[illegible]॥ [illegible]॥ कर्कशो निरलंकारो [illegible]॥

देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम्॥ अवध्योऽसि समरे [illegible] वध्यो मानुषवानरैः॥ आस्व न सर्वलोकानां सर्वलोकविसारदौ॥ [illegible]
[illegible] मानदं क्रुद्धा सादरं रोमहर्षणी॥ तं दृष्ट्वा मानवं रामं रामं मलिनपुण्यकातिरी॥ तं तु लुब्धं प्रमत्तं च पराधीनं च रावणा॥ विषये ममतु
त्पन्नं वो दृष्ट्वा नावबुध्यसे॥ तीक्ष्णमल्पप्रदातारं प्रमत्तं गर्वितं शठम्॥ व्यसने सर्वभूतानि नाभिधावन्ति पार्थिवम्॥ अतिमानिनमग्राह्य
मात्मसंभाविनं नरम्॥ क्रोधनं व्यसने हन्ति स्वजनोऽपि नराधिपम्॥ नानुतिष्ठति कार्याणि भयेषु न बिभेति च॥ क्षिप्रं राज्याच्च्यु
तो दीनस्तृणैस्तुल्यो भविष्यति॥ शुष्ककाष्ठैर्भवेत्कार्यं लोष्टैरपि च पांसुभिः॥ न तु स्थानपरिभ्रष्टैः कार्यं स्याद्वसुधाधिपैः॥
२९ उपभुक्तं यथा वासः स्रजो वा मृदिता यथा॥ एवं राज्यपरिभ्रष्टः समर्थोऽपि निरर्थकः॥ अप्रमत्तश्च यो राजा सर्वज्ञो विजितेन्द्रियः॥
कृतज्ञो धर्मशीलश्च स राज्ये तिष्ठते चिरम्॥ नयनाभ्यां प्रसुप्तोऽपि जागर्ति नयचक्षुषा॥ [illegible] प्रमादं येन राक्षसाः
॥ त्वं तु रावण दुर्बुद्धिर्गुणैरेतैर्विवर्जितः॥ यस्य ते विदितश्चारैः रक्षसां सुमहान्वधः॥ परावमन्ता विषयेषु संगतो
न देशकालप्रविभागतत्त्ववित्॥ अयुक्तबुद्धिर्गुणदोषनिश्चये विपन्नराज्यो न चिराद्विनङ्क्ष्यसि॥ इति स्वदोषान्परिकीर्तितां
स्तया समीक्ष्य बुद्ध्या क्षणदाचरेश्वरः॥ धनेन दर्पेण बलेन चान्वितः अचिन्तयामास चिरं स रावणः॥ ॥ इत्यारण्यकाण्डे ४० सर्गः॥
ततः शूर्पणखां दृष्ट्वा ब्रुवतीं परुषं वचः॥ अमात्यमध्ये संक्रुद्धः परिपप्रच्छ रावणः॥ कोऽयं कस्य कुतो रामः किंवीर्यः किंपराक्रमः॥ ॥२९॥
केन दण्डकारण्यं प्रविष्टो दुश्चरं वने॥ आयुधं किं च रामस्य निहता येन राक्षसाः॥ खरश्च निहतो येन दूषणस्त्रिशिरास्तथा
॥ इत्युक्ता राक्षसेन्द्रेण राक्षसी क्रोधमूर्छिता॥ ततो रामं यथान्यायमाख्यातुमुपचक्रमे॥ दीर्घबाहुर्विशालाक्षश्
चीरकृष्णाजिनाम्बरः॥ कन्दर्पसमरूपश्च रामो दशरथात्मजः॥ शक्रचापनिभं चापं विकृष्य कनकाङ्गदम्॥ दीप्तान्क्षिपति ना

राचान्सर्पानिव महाविषान्॥ नाददानं शरान्घोरान्मुञ्चन्तं महाबलम्॥ कार्मुकं नापि कर्षन्तं रामं पश्यामि संयुगे॥ हन्यमानं तु तत्सै
न्यं पश्यामि शरवृष्टिभिः॥ इन्द्रेणेवोत्तमं सस्यमाहतं त्वश्मवृष्टिभिः॥ रक्षसां भीमरूपाणां सहस्राणि चतुर्दश॥ निहतानि शरैस्तीक्ष्णै
स्तेनैकेन पदातिना॥ खरश्च निहतः संख्ये दूषणश्च [illegible]॥ एका कथंचिन्मुक्ताहं परिभूय महात्मना॥ रामेणा
तिवीर्येण स्त्रीवधे प्रदर्शिना॥ भ्राता चास्य महातेजा गुणतस्तुल्यविक्रमः॥ अनुरक्तश्च भक्तश्च लक्ष्मणो नाम वीर्यवान्॥
अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो मतिमान्बली॥ रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः॥ रामस्य तु विशालाक्षी धर्मपत्नी
यशस्विनी॥ सीता नाम वरारोहा वैदेही तनुमध्यमा॥ नैव देवी न गन्धर्वी नासुरी नैव राक्षसी॥ तथारूपा मया नारी दृष्ट
पूर्वा महीतले॥ यस्य सीता भवेद्भार्या यं च हृष्टा परिष्वजेत्॥ अतिजीवेत्स सर्वेषु लोकेष्वपि पुरंदरः॥ सा सुशीला वपुःश्लाघ्या
रूपेणाप्रतिमा भुवि॥ तवानुरूपा भार्या स्यात्त्वं च तस्यास्तथा पतिः॥ सापि विस्तीर्णजघना पीनोत्तुङ्गपयोधरा॥ हर्तुमा
नेतुमुद्यता [illegible] मनः॥ दृष्ट्वा त्वद्य च वैदेहीं पूर्णचन्द्रनिभाननाम्॥ मन्मथस्य शराणां वै त्वं विधेयो भविष्यसि॥
[illegible] सा कथं मम [illegible] मम नासिका [illegible] राममानयेत्॥ यदि तस्यामभिप्रायो भार्यार्थे तव जायते
॥ शीघ्रमुद्ध्रियतां पादो सीतार्थमिह दक्षिणः॥ हरस्वेति कथं तेषां रक्षसां राक्षसेश्वर॥ [illegible] रामस्य [illegible]
[illegible]॥ [illegible] निर्विशङ्केन [illegible]॥ [illegible] यदि [illegible] मम [illegible]
[illegible] ॥ शीघ्रं [illegible] जनस्थानगतान्निशाचरान्॥
खरं च दृष्ट्वा निहतं च दूषणं त्वमद्य कार्यं प्रतिपत्तुमर्हसि॥ इत्यारण्यकाण्डे ४१ सर्गः॥ ॥ ततः शूर्पणखावाक्यं तच्छ्रुत्वा रोमहर्षणम्

दर्वली ॥ सचिवानाभ्यनुज्ञाय जगाम स्वनिवेशनं ॥ तत्कार्यमनुगम्याथ यथावदुपलभ्य च । दोषाणां च गुणानां च संप्रधार्य बलाबलं ॥
इति कर्तव्यमित्येव गत्वा निश्चयमात्मवान् ॥ स्थिरबुद्धिस्ततो रम्यां यानशालां जगाम ह ॥ यानशालां ततो गत्वा प्रच्छन्नो राक्षसाधिपः ॥
॥ सूतं संचोदयामास रथः संयुज्यतामिति ॥ एवमुक्तः क्षणेनैव सारथिर्लघुविक्रमः ॥ रथं संयोजयामास तस्याभिमतमुत्तमं ॥
कांचनं रथमास्थाय कामगं रत्नभूषितं ॥ पिशाचवदनैर्युक्तं खरैः कनकभूषितैः ॥ तेन मेघप्रतिमनादेन स धनदानुजः ॥ राक्ष-
साधिपतिः श्रीमान्ययौ नदनदीपतिं ॥ स श्वेतवालव्यजनः श्वेतच्छत्रो दशाननः ॥ स्निग्धवैदूर्यसंकाशस्तप्तकांचनभूषणः ॥
दशास्यो विंशतिभुजो दर्शनीयपरिच्छदः ॥ त्रिदशारिर्मुनींद्रघ्नो दशशीर्ष इवाद्रिराट् ॥ कामगं रथमास्थाय शुशुभे राक्षसाधि- हवे
पः ॥ विद्युन्मंडलवान्मेघः सबलाक इवांबरे ॥ सशैलं सागरानूपं वीर्यवानवलोकयन् ॥ नानापुष्पफलैर्वृक्षैरनुकीर्णं सहस्रशः ॥ समं-
ततः ॥ शीतनिर्मलतोयाभिः पद्मिनीभिः समंततः ॥ स्नागैर्बहुभिः स्रवंतीभिः सूर्यमाणां समंततः ॥ विशालैराश्रमपदैर्वेदिम-
द्भिः समावृतं ॥ कदलीवनसंबाधं नालिकेरोपशोभितं ॥ सालैस्तालैस्तमालैश्च पुन्नागैश्च सुपुष्पितैः ॥ अत्यंतनियताहारैः ३०
शोभितं परमर्षिभिः ॥ नागैः सुपर्णैर्गंधर्वैः किन्नरैश्च महात्मभिः ॥ विचार्य मैथुनात्येषु चारणैश्चोपशोभितं ॥ पौरुषास्ति विद्याधरैर्मुनि-
दिव्यमाल्यप्रसाधनैः ॥ तूर्यवीणाप्रणुष्टानि विमानानि समंततः ॥ तपसा जितलोकानां कामगान्यभिसंपतन् ॥ गोचरी पुरस्त्रा-
श्चैव ददर्श धनदानुजः ॥ अजैर्वैखानसैर्माषैर्वालखिल्यैर्मरीचिपैः ॥ अत्यंतनियताहारैः शोभितं परमर्षिभिः ॥ दिव्याभ-
रणोपेताभिर्दिव्यमाल्यवपुर्धराः ॥ क्रीडारतिविधिज्ञाभिरप्सरोभिः समंततः ॥ सेवितं देवपत्नीभिः श्रीमतीभिः समंततः ॥
देवदानवगंधर्वैः सेवितं ... ॥ हंसक्रौंचप्लवाकीर्णं सारसैः संप्रणादितं ॥ वैदूर्यप्रस्तरं रम्यं स्निग्धं सा-

गरतेजसा ॥ तिर्यक्संस्थानसंस्थानां चंदनानां सहस्रशः ॥ वनानि पश्यन्सौम्यानि घ्राणतृप्तिकराणि च ॥ अगुरूणां च मुख्यानां वनान्युप-
वनानि च ॥ तक्कोलानां च जात्यानां फलानां च सुगंधिनां ॥ पुष्पाणि च तमालस्य गुल्मानि मरिचस्य च ॥ मुक्तानां च समूहानि शुष्य-
माणानि तीरतः ॥ शंखानां प्रस्तरं चैव प्रवालनिचयं तथा ॥ उद्धृतानि यथाकामं तस्मै सलिलराशिभिः ॥ कांचनानि च शृंगा-
णि च राजतान्येव सर्वदा ॥ प्रस्रवणानि मनोज्ञानि प्रसन्नानि ॥ धनधान्योपपन्नानि स्त्रीरत्नैरावृतानि च ॥ हस्त्य-
श्वरथगाढानि नगराण्यवलोकयन् ॥ तं समं सर्वतः स्निग्धं मृदुसंस्पर्शमारुतं ॥ अनूपं सिंधुराजस्य ददर्श धनदानुजः ॥
तत्रापश्यत्स मेघाभं न्यग्रोधं मुनिभिर्वृतं ॥ समंताद्यस्य ताः शाखाः शतयोजनमायताः ॥ यस्य हस्तिनमादाय महाकायं च
कच्छपं ॥ भक्षार्थं गरुडः शाखामाजगाम महाबलः ॥ तस्य तां सहसा शाखां भारेण पतगोत्तमः ॥ सुपर्णः पर्णबहुलां बभंजा-
थ महाबलः ॥ तत्र वैखानसा माषा वालखिल्या मरीचिपाः ॥ अजा बभूवुर्धूम्राश्च संगताः परमर्षयः ॥ तेषां दयार्थं गरुड-
स्तां शाखां शतयोजनां ॥ जगामादाय वेगेन तौ चोभौ गजकच्छपौ ॥ स निषाददेशं च ... ॥ निषादविषयं
देशं ... शाखया ... ॥ निषादविषयं हत्वा शाखया पतगेश्वरः ॥ प्रहर्षमतुलं लेभे मोक्षयित्वा महामुनीन् ॥ स तेन
तु प्रहर्षेण द्विगुणीकृतविक्रमः ॥ अमृतानयनार्थं वै चकार मतिमान्मतिं ॥ अयोजालानि निर्मथ्य भित्त्वा रत्नगृहं वरं ॥
महेंद्रभवनाद्गुप्तमाजहारामृतं ततः ॥ तं महर्षिगणैर्जुष्टं सुपर्णकृतलक्षणं ॥ नाम्ना सुभद्रं न्यग्रोधं ददर्श धनदानुजः ॥
... विटपसंकीर्णं ... ॥ तं तु गत्वा परं पारं समुद्रस्य नदीपतेः ॥ ददर्शाश्रममेकांते पुण्ये रम्ये वनांत-
रे ॥ तत्र कृष्णाजिनधरं जटामंडलधारिणं ॥ ददर्श नियताहारं मारीचं नाम राक्षसं ॥ तं रावणः समागम्य विधिवत्तेन

तेजसा॥ कुबेरस्येव विप्रर्ष यथा देवेन्द्रजितः॥ ततः पश्चादिदं वाक्यमब्रवीद्वाक्यकोविदः॥ इत्यारण्यकांडे ४४ सर्गः॥ ०॥ मारीचवध
तोतावत्वचनं मम भाषतः॥ आर्तो विस्मिमवार्तस्य त्वलोनान्यापरा गतिः॥ ज्ञानीषे सेजनस्थाने पत्रमातारवे नमम॥ दूषणश्च
महावीर्यः स्वसाखर्वतरखा वने॥ त्रिशिरश्च महातेजा राक्षसः पितृताम्रलः॥ अन्ये च बहवः शूरा राक्षसाः तत्र ते रणाः च
संतिमच्चि योगान रो बलाहृविक्रमाः॥ वाचमानाम महाराजे त्वन्नीन्यधर्म परायणान्॥ चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भी
मकर्मणां॥ बहवो लक्षलक्षाणि खरस्य वशवर्तिनी॥ ते विदानोजनस्थाने वसमाना महाबले॥ सेनां ताः परमायत्तारा
मणाकिम्भसंयुगे॥ तेन संजाततरोषेण रामेणारणमूर्धनि॥ अनुक्ता विप्रियं किंचित्तच्छरैरेवाग्नि विषोपमैः॥ निहता निशि
रक्ताः क्षोमे नुड्रीनपदातिनः॥ खरश्च निहतः संख्ये दूषणं त्रिशिरास्तथा॥ स पीणा मस्य येद यैकुता लेमा च देकृता॥
पित्रा निरस्तः क्रुद्धेन सभार्यः क्षीणजीवितः॥ स हंता तस्य सैन्यस्य रामः क्षत्रियपांसनः॥ अशीलः कर्कशस्तीक्ष्णो मूर्खो लु
ब्धो जितेंद्रियः॥ त्यक्तधर्मो ह्यधर्मात्मा भूतानामहिते रतः॥ येन वैरं विनारण्ये सत्वमास्थित्य केवलं॥ कर्णनासापहारेण
भगिनी मे विरूपिता॥ तस्य भार्यां जनस्थानेनानासीतेति विश्रुता॥ कः प्रयो वनसीप...कोमीः सपदेव कुपिता॥ भ्रान्त्या
तस्मात् जनस्थानानामहेलोकसंदरी॥ आनयिष्यामि विक्रम्य सहायस्त्वं भवेति मे॥ त्वया ह्यहं सहायेन पार्श्वस्थेन निरा
ना॥ संवानिपि करान् सर्वान् नेजविंत चिन्तुमुत्सहे॥ तत्सहायो भव त्वं मे समर्थो ह्यसि राक्षस॥ वीर्ये युद्धे च दर्पे च न ह्यस्ति स
दृशस्तव॥ एतदर्थमहं प्राप्तस्त्वत्समीपं निशाचर॥ शृणु तत्कर्म साहाय्ये यत्कार्यं भवता मम॥ सौवर्णस्त्वं मृगो भूत्वा
चित्रो रजतविंदुभिः॥ आश्रमे तस्य रामस्य सीतायाः प्रमुखे चर॥ तां वनि संदाय सीतानिरामाप्य ग्रसपिष्णा॥ गृह्य तां मिति

स्त्रीकेश्यामो वाति संयास्यति॥ ततः शून्ये यथाकाममहं हरेयं तां सीतां यथा सत्त्वं निराबाधो हरिष्यामि सुखं यथा॥
ततः पश्चात्सुखं राम भार्याहरणकर्शिते॥ विस्रब्धं प्रहरिष्यामि कृतार्थेनांतरात्मना॥ तस्य राम कथां श्रुत्वा मारीचस्य मह
दयं॥ शुष्कं समभवद्वक्त्रं परित्रस्तो बभूव सः॥ स रावणं त्रस्तविषण्णचेता महावने राममनुस्मरन्सः॥ कृतांजलिस्तत्त्वम
वाक्यं हितं च तस्मै हितमात्मनश्च॥ ०॥ इत्यारण्यकांडे सर्गः ४५॥ ०॥ एवमुक्तस्तु मारीचो दशग्रीवेण रक्षसा॥ उद्विग्नस्तत्र
रक्षो मा न विबेक मब्रवीत्॥ सुलभाः पुरुषा राजन्सततं प्रियवादिनः॥ अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः
॥ नूनं न बुध्यसे रामं यथावाद्वीर्यमहाबलं॥ अप्रमत्तं महेन्द्रवरुणोपमं॥ अपि स्वस्ति भवेत्तात सर्वेषां भुवि रक्ष
सां॥ अपि रामः सुसंक्रुद्धो कुर्याल्लोकमराक्षसं॥ अपि ते जीवितांताय नोत्पन्ना जनकात्मजा॥ अपि सीतानिमित्तं च न भवेद्व्य
सनं महत्॥ न हि पित्रा परित्यक्तो नामर्यादः कथंचन॥ न लुब्धो न च दुःशीलो नापि क्षत्रियपांसनः॥ न च धर्मगु
णैर्हीनः कौसल्यानंदवर्धनः॥ न च तीक्ष्णो हि भूतानां सर्वेषां च हिते रतः॥ वंचितं पितरं दृष्ट्वा कैकेय्या सत्यवादिनं
करिष्यामीति धर्मात्मा ततः प्रव्रजितो वनं॥ कैकेय्याः प्रियकामार्थं पितुर्दशरथस्य च॥ हित्वा राज्यं च भोगांश्च प्रविष्टो
दंडकावनं॥ न रामः कर्कशस्तात नाविद्वान्नाजितेंद्रियः॥ अनृतं दुःश्रुतं चैव नैव त्वं वक्तुमर्हसि॥ रामो विग्रहवान्धर्मः साधुः
सत्यपराक्रमः॥ राजा सर्वस्य लोकस्य देवानामिव वासवः॥ कथं त्वं तस्य वैदेहीं रक्षितां स्वेन तेजसा॥ इच्छसि प्रसभं हर्तुं
प्रभामिव विवस्वतः॥ शरार्चिषमनाधृष्यं चापखड्गेंधनं रणे॥ रामाग्निं सहसा दीप्तं न प्रवेष्टुं त्वमर्हसि॥ धनुर्व्यादितदीप्ता
स्यं शरज्वालासमन्वितं॥ चापबाणधरं वीरं शत्रुसेनापहारिणं नाप्तं विषमिव क्रुद्धं न रामं स्प्रष्टुमर्हसि॥ ओं तापच रेवरं परसैन्यें न लेसा यमिलेना ताराम

 निबहणं

तस्मामिवर्हसि ॥ अप्रमेयं बलं तेजो यस्य स जनकात्मजा ॥ यतोन्योपि प्रियतमा राममेवं सदाश्रिता ॥ नत्वं समर्थस्तां हर्तुं रामचापाश्र
याग्रणी ॥ दीप्तस्येव हुताशस्य शिखां सीतां सुमध्यमां ॥ किमुद्यमं व्यर्थमिमं कृतवान् राक्षसेश्वर ॥ दृष्टश्चेत्त्वं रणे तेन तदंतं तव जी
वितं ॥ जीवितं च सुखं चैव राज्यं चैव सुदुर्लभं ॥ दौरात्म्यात्त्यजसे राजन् रामेणाभिसंगतः ॥ स सर्वैः सचिवैर्विभीषणसमं त्रयितुम
र्हसि ॥ मंत्रयित्वा च मंत्रिभिः कृत्वा निश्चयमात्मनः ॥ दोषाणां च गुणानां च संप्रधार्य बलाबलं ॥ आत्मनश्च बलं चैव राघ
वस्य तथा बलं ॥ आत्मनो हितं निश्चित्य तत्त्वं कर्तुमर्हसि ॥ अहं तु मन्ये तव न क्षमं रणे समागमं कोसलराजसूनुना ॥ इदं च भूयः शृणु वाक्यमु
त्तमं क्षमं च युक्तं च निशाचरेश्वर ॥ ७ ॥ इत्यारण्यकांडे ४४ सर्गः ॥ ७ ॥ पुराहं वीर्यमत्तो हि पर्यटन् पृथिवीमिमां ॥ ब
लं नागसहस्रस्य धारयन् पर्वतोपमः ॥ नीलजीमूतसंकाशस्तप्तकांचनकुंडलः ॥ भयं सर्वस्य जनयन् किरीटी परिघायुधः ॥
अचरं दंडकारण्ये मुनिमांसानि भक्षयन् ॥ विश्वामित्रोपि धर्मात्मा मत्त्रस्तो महामुनिः ॥ अभिगत्वा दशरथं नरेंद्र
मिदमब्रवीत् ॥ राजन् रक्षतु मां रामः पर्वकाले सुपस्थिते ॥ मारीचान्मे भयं घोरं समुत्पन्नं नराधिप ॥ इत्येवमुक्तो धर्मात्मा
राजा दशरथस्तदा ॥ मुहूर्तमिव निश्चेष्टः प्रत्युवाच वचनमब्रवीत् ॥ ऊनषोडशवर्षोयं रामो राजीवलोचनः ॥ न युद्धयोग्यतामस्य ३२
स्य पश्यामि सह राक्षसैः ॥ कामं तु मम यत्सैन्यं सर्वं तत्र प्रतिष्ठितं ॥ इत्येवमुक्तः स मुनिस्तं नृपं पुनरब्रवीत् ॥ रामान्नान्य
३२ बलं लोके पर्याप्तं तस्य रक्षसः ॥ बालोप्येष महातेजाः पर्याप्तस्तस्य निग्रहे ॥ यास्यामि राममादाय स्वस्ति तेस्तु नराधि
प ॥ इत्येवमुक्त्वा स मुनिस्तमादाय नृपात्मजं ॥ जगाम परमप्रीतो विश्वामित्रः स्वमाश्रमं ॥ स तदा दंडकारण्ये पर्वकाले तपस्वि
ने ॥ कृतत्वोपस्थितो रामः चित्रं विस्फारयन् धनुः ॥ अजातव्यंजनः श्रीमान् बालः श्यामः शुभेक्षणः ॥ एकवस्त्रधरो धन्वी शिखी
कनकमालया ॥ शोभयन् दंडकारण्यं दीप्तेन स्वेन तेजसा ॥ अदृश्यत तदा रामो बालचंद्र इवोदितः ॥ अथाहं मेघसंकाश-

तप्तकांचनकुंडलः ॥ बली लब्धवरो दर्पादाजगाम तदाश्रमं ॥ तेन दृष्टः प्रविष्टोहं तस्मिन्नु तपोवने ॥ मां च दृष्ट्वा धनुः सज्यं न
[illegible] कृतवान् ॥ अवज्ञाय ततोहं तु बालोयमिति राघवं ॥ विश्वामित्रस्य तां वेदिमभ्यधावं कृतत्वरः ॥ तेन मुक्तस्ततो बाणः
शितः शत्रुनिबर्हणः ॥ तेनाहं ताडितः क्षिप्तः समुद्रे पतितः पुरा ॥ रामस्य शरवेगेन निरस्तो भ्रांतचेतनः ॥ प्राप्तसंज्ञस्ततस्तात तले गंभी
निगतः पुरा ॥ एवमस्मि तदा मुक्तः कथंचित्तेन संयुगे ॥ अकृतास्त्रेण बालेन रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ मया तु वार्यमाणस्त्वं यदि रामे
रारो ण विग्रहं ॥ कृच्छ्रं स्यापदं घोरामासाद्य न चिराद्दृढं ॥ क्रीडारतिविधिज्ञानां समाजोत्सवशालिनां ॥ राक्षसानां तथै
वोत्पन्नं संतापं लप्स्यसे ॥ हर्म्यप्रासादसंबाधां नानारत्नविभूषितां ॥ द्रक्ष्यसे त्वं पुरीं लंकां विनष्टां मैथिलीकृते ॥ अ
कुर्वंतोपि पापानि शुचयः पापसंश्रयात् ॥ परपापैर्विनश्यंति मत्स्या नागह्रदे यथा ॥ दिव्यचंदनदिग्धांगान् दिव्याभि
रणभूषितान् ॥ द्रक्ष्यस्यभिहतान् भूमौ तव दोषात्तु राक्षसान् ॥ हृतदारान् सदारांश्च दशदिक्षु विद्रुतान् ॥ हतशेषानशरणान्
द्रक्ष्यसि त्वं निशाचरान् ॥ शरजालपरिक्षिप्तामग्निज्वालासमावृतां ॥ प्रदग्धभवनां लंकां द्रक्ष्यसे दहनानना ॥ प्रमदानां
सहस्राणि राजन्तव परिग्रहः ॥ भवादतो समस्ता निविधविष्यसि मर्षणात् ॥ आत्मनश्च दशग्रीव ब्रुवे रक्ष्यताः पुनस्त्वया ॥ स
सर्गेतो विना रामं मैथिलीमानयिष्यसि ॥ सुखं ते हृदि चराचर्यं जीविते चेत्स्ममात्मनः ॥ यदिच्छसि सुखं चैव कुर्वतो भोक्तुं मा कृथा रा
मविप्रियं ॥ निवार्यमाणः सुहृदा मया भृशं प्रसह्य सीतां यदि धर्षयिष्यसि ॥ गमिष्यसि क्षीणबलः सबांधवो यमक्षयं रामशरा
हतजीवितः ॥ ७ ॥ इत्यारण्यकांडे ४५ सर्गः ॥ ७ ॥ इदानीमपि यद्वृत्तं तन्निबोध यदुत्तरं ॥ राक्षसाभ्यामहं द्वाभ्यामनिर्विण्णः स
मागतः ॥ प्रविष्टो दंडकारण्यं पुण्यं मुनिजनैर्युतं ॥ दीप्तजिह्वो महाकायस्तीक्ष्णदंष्ट्रो महाबलः ॥ विचरन् दंडकारण्यं मुनिमांसो महा

मानः॥ अमिहे तेषु देवेषु चैत्य वृक्षेषु चावनम्॥ अत्यंतनियता का राक्षसापसोक्ता नमात्वन॥ निहत्य दंडकारण्ये तापसान् धर्मसंस्थिता
न् कथिराणि विवेशोह्ह्। सस्त्यामीसानिमक्षयन्॥ मुनिमांसाशिनः क्रूरः राक्षसा यत्र वन गोचरा॥ यस्मात् त्वं विदिर्मक्षो ह्विश्च्छु
दंडकावने॥ अपाहं दंडकारण्ये व्यचरन् धर्मदूषणाः॥ तापसान्यपितितास्तावत् पुरा वैरमनुस्मरन्॥ तेन हुत्य समयोज्जायां त्रिशतः
मात्र निवर्दणाः॥ विकृष्य बलवच्चापं सायकान्निशितान् खरान्॥ तौ ओदंडकारण्ये विमुक्तान् विषपाण्ये॥ कृतवान्सि मिदं सर्वं
गाणि स्व्वमेणा॥ तेषां प्राणाः स्वर्ग लोकं गताः सरो रामजातेन॥ आनमुनिदितासीवे नघप्रि पुरस्तागताः॥ प...
रामस्य राजन् ह्रदयभयपुराः ... तामनुको ... तावृभौ राघवौ हृतौ॥ तत मंत्रितेनाभीतः ता पद्मोद्दर्भसमागतः॥ ...
... कर्णं विनयप्रा याजीविते॥ समीपं यदि गाछेयं तदंतमे मही विलै॥ ... नीचबृ॥ राम ...
इत्या ह्रदस्तामिवोत्तकं॥ अपि राम ... शीतः पश्यामि यावणा॥ रामभ्रान्तमिदं सर्वं अरण्ये प्रतिभाति मे॥ राम
... रहिते राक्षसेश्वर॥ दृष्ट्वा ... रामं ... निविचेतनः॥ एकारादीनि वाक्यानि रामाद् ... ॥
... रामे ... ॥ नेह रामकथा कार्या यदि मां ... मिच्छसि॥
... राम ... नयंति मे॥ रक्षो रामे ... मानं ... सि॥ ... ३२
दुदेवो ... मया ... ॥ मारीचेन ... दर्शनं ततः॥ ... वाचं ... ॥
मे॥ ॥ इत्यारण्यकांडे ४६ सर्गः॥ ४७॥ अब्रवीत्परुषं वाक्यं अयुक्तं ... चोदितः॥ किं किं ... मारीचो ...
तपस्व ... मायावी ... सोचवर॥ ... मया ... राम ... ॥ धर्मज्ञ ...
ते॥ वाक्यं ... ममैव मवरं॥ तद् ... मया ...

विश्रोपत॥ पवस्य का ... ह्रदो मान्यमातरं पितरं तथा॥ स्त्री वाक्ये मा ... कृतः वनमेव गतस्तदा॥ आवरपत्नु मयातस्य से पुरो ...
नेह॥ मा ... कृत्वा ... ता दृतं ... वा॥ एषा मे निश्चिता बुद्धिः मारीच बुद्धिव ते ते॥ ... संदेहिरूपितां
सुहे॥ दोषं गुणं वा ... नमैचैव ... ॥ अपायम् उपायं वा कार्यस्यास्य विनिश्चिते॥ सह ...
ता॥ ... माल्मने॥ ... मति ... ॥ ...
साखमा॥ नेह ... नाप ... ॥ नाहि ... मानाहि मानं ... ॥ ...
... ॥ ... विकुर्वंति ... ॥ तस्मात् ... सत्त्वम॥ ना ...
पार्थिवा॥ ... मिच्छसि॥ ...
वापदिवा ... ॥ ... कर्तुमर्हसि॥ ... भव॥ ...
... ॥ ... कर्तुमर्हसि॥ ... विस्मया॥ ...
ता मे ... ॥ अप ... ॥ ...
वा॥ एवं कृतमिदं कार्यं ... ॥ ... मार्गं कार्यं ... ॥ ...
राघवो॥ ... कार्यं त्वया सह॥ एवं कृते त्विमं कार्यं ... राक्षसा॥ ...
... ॥ ततः कार्यमनुरूपमेव ... रिष्यसि॥ ...
मत्वर्वं च ... ॥ एतच्छ्रुत्वा ... तदपि ब्रवीहि॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे ४७ सर्गः॥ ४७॥ आतंको

दारुणो वाक्ये प्रतिकूलो निशाचरः।। अब्रवीत्परुषं वाक्यं मारीचो नैर्ऋतर्षभः।। केनायमुपदिष्टस्ते विनाशः पापकर्मणा।। सपुत्रस्य स
राष्ट्रस्य सामात्यस्य च रावण।। कस्त्वया सुखिना राज्ञः पक्षैर्न नन्दति [illegible]।। केनेदमुपदिष्टं ते मृत्युद्वारमसारतः।। शत्रवस्ते
स्पष्टं व्यक्तं हीनवीर्या दशानन।। इच्छन्ति त्वां विनश्यन्तमुपरुद्धं बलीयसा।। केनेदमुपदिष्टं ते क्षुद्रेणाहितकर्मणा।। वध्याः
खलु न वध्यन्ते सचिवास्तव रावण।। ये त्वामुत्पथमापन्नं न निगृह्णन्ति चासकृत्।। अमात्यैः कामवृत्तो हि राजा विपथमास्थितः।
निग्राह्यः सर्वथा सद्भिर्न निग्राह्यो निगृह्यसे।। धर्ममर्थं च कामं च यशश्च विपुलं भुवि।। स्वामिप्रसादात्सचिवाः प्राप्नुवन्ति नि-
शाचर।। विपर्यये हि तिष्ठति [illegible]।। व्यसनं स्वामिवैगुण्यात्प्राप्नुवन्तीतरे जनाः।। राजमूलो हि विजयोऽस्माक-
कृपतो वर।। तस्मात्सर्वास्ववस्थासु रक्षितव्यो नराधिपः।। न चापि प्रतिकूलेन नाविनीतेन रावण।। राज्यं पालयितुं शक्यं न
तीक्ष्णेन निशाचर।। ये तीक्ष्णमन्त्रिणस्ते ते भज्यन्ते सह तेन वै।। विषमे तुरगाः शीघ्रा मन्दाः सारथयो यथा।। बहवः साधवो लोके
युक्ता धर्ममनुष्ठिताः।। परेषामपराधेन विनष्टाः सपरिच्छदाः।। स्वामिना प्रतिकूलेन प्रजास्तीक्ष्णेन रावण।। रक्ष्यमाणा ३५
न वर्धन्ते मेषा गोमायुना यथा।। अवश्यं विनशिष्यन्ति सर्वे रावण राक्षसाः।। एषां त्वं कर्कशो राजा दुर्बुद्धिरजितेन्द्रियः।। त-
३५ दिदं काकतालीयं घोरमासादितं त्वया।। अत्र किं शोचनीयस्त्वं ससैन्यो विनशिष्यसि।। मां निहत्य तु रामोऽसौ न चिरात्त्वां ह-
निष्यति।। एतेन कृतकृत्योऽस्मि म्रिये चाप्यरिणा हतः।। दर्शनादेव रामस्य हतं मामवधारय।। आत्मानं च हतं विद्धि हृत्वा सी-
तां सबान्धवम्।। आनयिष्यसि चेत्सीतामाश्रमात्सहितो मया।। नैव त्वमसि नैवाहं न लङ्का न च राक्षसाः।। निवार्यमाणस्तु म-
या हितैषिणा न मृष्यसे वाक्यमिदं दशानन।। परेतकल्पा हि गतायुषो नरा हितं न गृह्णन्ति सुहृद्भिरीरितम्।। ० ।। इत्यार्षे रामायणे [illegible]

एवमुक्त्वा तु परुषं मारीचो रावणं तदा।। गच्छावेत्यब्रवीद्दीनो भयाद्रात्रिंचरप्रभोः।। प्रहृष्टस्त्वभवत्तेन वचनेन दशाननः।। परिष्व-
ज्य सुसंश्लिष्टमिदं वचनमब्रवीत्।। एतच्छौर्ययुक्तं ते स्वच्छन्दादिव भाषितम्।। इदानीमसि मारीच पूर्वमन्यो निशाचरः।। आरोहस्व
सि मे दिव्यं कामगं [illegible] चितम्।। मया समेतस्य युक्तं पिशाचवदनैः खरैः।। प्रलोभयित्वा वैदेहीं यथेष्टं गन्तुमर्हसि।। तां शून्ये प्रसभं
सीतामानयिष्यामि मैथिलीम्।। ततो रावणमारीचौ विमानमिव तं रथम्।। आरुह्य ययतुः शीघ्रं तस्मादाश्रममण्डलात्।। त-
थैव पश्यमानौ तौ पत्तनानि वनानि च।। गिरींश्च सरितः सर्वा राष्ट्राणि नगराणि च।। समेत्य दण्डकारण्यं राघवस्या-
श्रमं ततः।। ददर्श सह मारीचो रावणो राक्षसेश्वरः।। अवतीर्य रथात्तस्मात्ततः काञ्चनभूषणात्।। हस्ते गृहीत्वा मारीचं रा-
वणो वाक्यमब्रवीत्।। एतद्रामाश्रमपदं दृश्यते कदलीवृतम्।। नानापक्षिगणाकीर्णं [illegible] कृते।। [illegible]
[illegible] सखे कार्ये।। क्रियतां तत्सखे शीघ्रं यदर्थं वयमागताः।। स रावणवचः श्रुत्वा मारीचो राक्षसस्तदा।। मृगो भूत्वा-
श्रमद्वारे रामस्य विचचार ह।। [illegible] प्रवालमणिचित्रितः।। [illegible] सर्वरत्नमनोहरः।। [illegible]
विद्युन्मालेव [illegible] पदव्यां न।। [illegible] मणिभिश्चित्रितैः।। [illegible] विचचा-
र ह।। [illegible] कर्णिकारनिषेवितः।। समाश्रयन्मन्दगतिः सीतादर्शनकाङ्क्षया।। पुनर्गत्वा पुनर्गत्वा [illegible] मृगो-
त्तमः।। स क्रीडन्पुनरायाति पुनरेव निषीदति।। आश्रमद्वारमागम्य मृगयूथानि सेवते।। मृगैः परिवृतो गत्वा पुनरेव नि-
वर्तते।। सीताया दर्शनाकाङ्क्षी राक्षसो मृगतां गतः।। परिभ्रमति चित्राणि मण्डलानि विनिष्पतन्।। [illegible] ततः सर्वे मृ-
गा ह्यन्ये वनेचराः।। उपागम्य समाघ्राय विद्रवन्ति दिशो दश।। राक्षसः सोऽपि तान्वन्यान्मृगान्मृगवधे रतः।। प्रच्छा-

ग्र्यं भावस्य नशशामयतिसंस्थानः ॥ तस्मिन्नेव ततः काले वैदेही शुभलोचना ॥ कुसुमावचयव्यग्रा पादपानत्यवर्तत ॥ कर्णि
काराणशोकांश्च चूतांश्च मदिरेक्षणा ॥ कुसुमान्यपचिन्वंती चचार रुचिरानना ॥ अनर्हारण्यवासस्य सा तं रत्नमयं मृगं ॥
मुक्तामणिविचित्रांगी ददर्श परमांगना ॥ तं वै रुचिरदंतोष्ठी रूप्यधातुतनूरुहं ॥ विस्मयोत्फुल्लनयना सस्नेहं समुदैक्षत ॥
स च तां रामदयितां पश्यन्मायामयो मृगः ॥ विचचार ततस्तत्र दीपयन्निव तद्वनं ॥ अदृष्टपूर्वं दृष्ट्वा तं नानारत्नमयं मृगं ॥
विस्मयं परमं सीता जगाम जनकात्मजा ॥ इत्यारण्यकांडे ४९ सर्गः ॥४९॥ स रामे पर्णशालायां छायामुपविष्टो महाबली ॥
जगाम मंदं दैवगत्या सर्वगात्रातिदर्शयन् ॥ तं मृगं कोचनं सीता दिव्यं मृगमिवोवेर ॥ सा तं संप्रेक्ष्य सुश्रोणी कुसुमा
नि विचिन्वती ॥ हेमराजतवर्णाभ्यां पार्श्वाभ्यामुपशोभितं ॥ प्रहृष्टा चानवद्यांगी मृष्टहाटकवर्णिनी ॥ भर्तारमपि चा
क्रंदत् सायुधं चापि लक्ष्मणं ॥ तयाहूतौ नरव्याघ्रौ वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ॥ वीक्षमाणौ तु तं देशं तदा ददृशतुर्मृगं ॥ शं ३५
कमानस्तु तं दृष्ट्वा लक्ष्मणो राममब्रवीत् ॥ तमेवैनं मृगं मन्ये मारीचं राक्षसं मृगं ॥ चरंतो मृगयां हृष्टाः पापेनोपाधिना
३५ वने ॥ अनेन निहता राजन् राजानः कामरूपिणा ॥ अस्य मायाविनो माया मृगरूपमिदं कृतं ॥ भानुमत्पुरुषव्याघ्र गं
धर्वपुरसन्निभं ॥ मृगो ह्येवंविधो रत्नविचित्रो नास्ति राघव ॥ जगत्यां जगतीनाथ मायैषा हि न संशयः ॥ एवं ब्रुवाणं
सौमित्रिं प्रतिवार्य शुचिस्मिता ॥ उवाच सीता संहृष्टा छद्मना हृतचेतना ॥ आर्यपुत्राभिरामोऽसौ मृगो हरति मे मनः ॥
आनयैनं महाबाहो क्रीडार्थं नो भविष्यति ॥ इहाश्रमपदेऽस्माकं बहवः पुण्यदर्शनाः ॥ मृगाश्चरंति सहिताश्चमराः सृमरा
स्तथा ॥ ऋक्षाः पृषतसंघाश्च वानराः किंनरास्तथा ॥ विचरंति महाबाहो रूपश्रेष्ठा महाबलाः ॥ न चास्य सदृशो राजन्

दृष्टपूर्वो मृगः पुरा ॥ तेजसा क्षमया दीप्त्या यथायं मृगसत्तमः ॥ नानावर्णविचित्रांगो रत्नबिंदुसमन्वितः ॥ द्योतयन्वनमव्यग्रं शोभते
शशिसन्निभः ॥ अहो रूपमहो लक्ष्मीः स्वरसंपच्च शोभना ॥ मृगोऽद्भुतो विचित्रोऽसौ हृदयं हरतीव मे ॥ यदि ग्रहणमभ्येति जीवन्नेव मृगस्त
व ॥ आश्चर्यभूतं भवति विस्मयं जनयिष्यति ॥ समाप्तवनवासानां राज्यस्थानां च नः पुनः ॥ अंतःपुरविभूषार्थो मृग एष भविष्यति ॥ इमं
मणिविचित्रांगं पश्य हेममयं मृगं ॥ आश्चर्यभूतं काकुत्स्थ मृगं स्वयमिहागतं ॥ दूर्वांकुरान्खादयंतं यदि हन्मि मयामृगाः ॥ अमिष्याम
शुकाकुंतलोदकौ तमिदं वने ॥ आर्यपुत्रस्य जीवंतं यदि ग्राह्यस्योपरि तौ लयेतामिसहासितुं ॥ कामवृत्तमिदं
रौद्रं स्त्रीणाम सदृशं मया ॥ वपुषा त्वस्य सत्वस्य विस्मयो जनितो मम ॥ तेन कांचनरोम्णा तु मणिप्रवरशृंगिणा ॥ तरुणादित्यवर्णेन
नक्षत्रपथवर्चसा ॥ बभूव राघवस्यापि मनो विस्मयमागतं ॥ मोहितः किन्नरस्येण सीतया च प्रचोदितः ॥ उवाच संहृष्टमना सौमित्रिं
मथ राघवः ॥ पश्य लक्ष्मण वैदेह्याः स्पृहां मृगगतामिमां ॥ रूपश्रेष्ठतया ह्येष मृगोऽद्य न भविष्यति ॥ न वने नंदनोद्देशे न चैत्ररथ
संश्रये ॥ कुतः पृथिव्यां सौमित्रे योऽस्य कश्चित्समो मृगः ॥ प्रतिलोमानुलोमाश्च रुचिरा रोमराजयः ॥ शोभंते मृगमाश्रिताश्चित्रे
कांचनबिंदुभिः ॥ पश्यास्य जृंभमाणस्य दीप्तामग्निशिखोपमां ॥ जिह्वां मुखान्निःसरंतीं मेघादिव शतह्रदां ॥ मसारगल्लको
मुखः शंखमुक्तानिभोदरः ॥ कस्य नामानुरूपोऽसौ न मनो लोभयिष्यति ॥ कस्य रूपमिदं दृष्ट्वा जांबूनदमयप्रभं ॥
नानारत्नमयं दिव्यं न मनो विस्मयं व्रजेत् ॥ मांसहेतोरपि मृगान्विहारार्थं च धन्विनः ॥ घ्नंति लक्ष्मण राजानो मृगयायां महा
वने ॥ धनानि व्यवसायेन विचीयंते महावने ॥ धातवो विविधाश्चापि मणिरत्नसुवर्णिनः ॥ तत्सारमखिलं नृणां धनं संचयवर्द्धनं ॥ मनसा चिंतितं सर्वं यथा शुक्रस्य लक्ष्मण ॥
अर्थी येनार्थकृत्येन संव्रजत्यविचारयन् ॥ तमर्थमर्थशास्त्रज्ञः प्राहुरर्थ्याश्च लक्ष्मण ॥ एतस्य मृगरत्नस्य परा
र्ध्ये कांचनत्वचि ॥ उपवेक्ष्यति वैदेही मया सह सुमध्यमा ॥ न कादली न प्रियकी न प्रवेणी न चाविकी ॥ भवेदेतस्य सदृशी स्पर्शनेन

र्मो नेति मे मतिः ॥ एष चैव मृगः श्रीमान् यश्च दिव्यो नभश्चरः ॥ उभावेतौ मृगौ दिव्यौ तारामृगमहीमृगौ ॥ यदि वायं तथा यन्मां भवेद्वदसि
लक्ष्मण । मायैषा राक्षसस्येति कर्तव्योऽस्य वधो मया ॥ एतेन हि नृशंसेन मारीचेनाकृतात्मना ॥ वने विचरता पूर्वं हिंसिता मुनिपुंगवाः ॥
उत्थाय बहवोऽनेन मृगयायां जनाधिपाः ॥ निहताः परमेष्वासास्तस्माद्वध्यस्त्वयं मृगः ॥ पुरस्तादिह वातापिः परिभूय तपस्विनः ॥
उदरस्थो द्विजान् हन्ति स्वगर्भोऽश्वतरीमिव ॥ स कदाचिच्चिराल्लोके आससाद महामुनिः ॥ अगस्त्यं तेजसा युक्तं भक्ष्यस्तस्य बभूव ह ॥ समुत्था-
ने च तद्रूपं कर्तुकामं समीक्ष्य तं ॥ उत्स्मयित्वा तु भगवान् वातापिमिदमब्रवीत् ॥ त्वयाविगण्य वातापे परिभूताश्च तेजसा ॥ जीवलोके द्वि-
जश्रेष्ठास्तस्मादसि जरां गतः ॥ एवं तन्न भवेद्रक्षो वातापिरिव लक्ष्मण ॥ मद्विधं योऽतिमन्येत धर्मनित्यं जितेन्द्रियं ॥ भवेद्धतोऽयं वातापि-
रगस्त्येनेव मां गतः ॥ इह त्वं भव सन्नद्धो यन्त्रितो रक्ष मैथिलीं ॥ अस्यामायत्तमस्माकं यत्कृत्यं रघुनन्दन ॥ अहमेनं वधिष्यामि
ग्रहीष्याम्यथवा मृगं ॥ यावद्गच्छामि सौमित्रे मृगमानयितुं द्रुतं ॥ अप्रमत्तेन ते भाव्यमाश्रमस्थेन सीतया ॥ यावत्पृषतमेकेन
सायकेन निहन्म्यहं ॥ हत्वैतच्चर्म आदाय शीघ्रमेष्यामि लक्ष्मण ॥ न गन्तव्यमितोऽन्यत्र यावन्नाहमिहागतः ॥ अप्रमत्तः
३८ तिष्ठ त्वं मैथिलीं रक्ष यत्तः सर्वतः ॥ प्रदक्षिणेनातिबलेन पक्षिणा जटायुषा बु- ३८
द्धिमता च लक्ष्मण ॥ भवाप्रमत्तः प्रतिगृह्य मैथिलीं प्रतिक्षणं सर्वत एव शंकितः ॥४३॥ इत्यारण्यकांडे ४३ सर्गः ॥४३॥ अथ
तु तं समादिश्य भ्रातरं रघुनन्दनः ॥ बबंधासिं महातेजा जांबूनदमयत्सरुं ॥ ततस्त्रिविनतं चापमादायात्मविभूषणं ॥ आबध्य
च कलापौ द्वौ जगामोदग्रविक्रमः ॥ तं वंचयानो राजेन्द्रं सादृश्येन कुपितेन्द्रियः ॥ मृगरूपमिव यस्य देहं स्वयं सृजत् ॥ तं वं-
चयानो राजेन्द्रमापतन्तं निरीक्ष्य सः ॥ बभूवान्तर्हितस्त्रासात्पुनः संदर्शने पतन् ॥ बद्धासिर्धनुरादाय प्रदुद्राव यतो मृगः ॥
तं स पश्यति रूपेण द्योतमानमिवाग्रतः ॥ अवेक्ष्यावेक्ष्य धावन्तं धनुष्पाणिर्महावने ॥ अतिवृत्तमिषोः पाताल्लोभयानं कदाचन ॥
शंकितं तु समुद्भ्रान्तमुत्पतन्तमिवांबरे ॥ दृश्यमानमदृश्यं च नवोद्देशेषु केषुचित् ॥ छिन्नाभ्रैरिव संवीतं शारदं चन्द्रमंडलं ॥

मुहूर्तादेव ददृशे दूरान्मुहूर्तान्न प्रदृश्यते ॥ दर्शनादर्शनेनैव सोऽपकर्षत राघवं ॥ स गतो दूरमध्वानं राघवस्तस्य मायया ॥ आसी-
त्क्रुद्धस्तु काकुत्स्थो विवशस्तेन मोहितः ॥ अथावतस्थे सुश्रान्तश्छायामाश्रित्य शाद्वले ॥ स तमुन्मादयामास मृगरूपो निशाचरः ॥
मृगैः परिवृतो वन्यैरदूरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ग्रहीतुकामं दृष्ट्वैव पुनरेवाभ्यधावत ॥ तत्क्षणादेव संत्रासात्पुनरन्तर्हितोऽभवत् ॥ पुनरे-
व ततो दूराद्वृक्षखण्डाद्विनिःसृतं ॥ दृष्ट्वा रामो महातेजास्तं हन्तुं कृतनिश्चयः ॥ भूयस्तु शरमुद्धृत्य कुपितस्तत्र राघवः ॥ सूर्यरश्मिप्र-
काशं ज्वलन्तमरिमर्दनं ॥ संधाय सुदृढे चापे विकृष्य बलवद्बली ॥ तमेव मृगमुद्दिश्य ज्वलन्तमिव पन्नगं ॥ मुमोच ज्वलितं दीप्तम- ७
स्त्रं ब्रह्मविनिर्मितं ॥ स भृशं मृगरूपस्य विनिर्भिद्य शरोत्तमः ॥ तालमात्रमथोत्प्लुत्य न्यपतत्स शरातुरः ॥ व्यनदद्भैरवं नादं धरण्या-
मल्पजीवितः ॥ म्रियमाणस्तु मारीचो जहौ तां कृत्रिमां तनुं ॥ हा सीते लक्ष्मणेत्येवमाक्रोशत्स महास्वनः ॥ संप्राप्तकालमाज्ञाय
चकार च ततः स्वरं ॥ सदृशं राघवस्यैव हा सीते लक्ष्मणेति च ॥ तेनैव मर्मणि निर्भिन्नः शरेणाप्रतिमेन सः ॥ मृगरूपं तु तत्त्यक्त्वा
राक्षसं रूपमास्थितः ॥ ततो विचित्रकेयूरः सर्वाभरणभूषितः ॥ हेममाली महादंष्ट्रो राक्षसोऽभूच्छराहतः ॥ तं दृष्ट्वा पतितं भू-
मौ राक्षसं घोरदर्शनं ॥ रामो रुधिरसिक्ताङ्गं चेष्टमानं महीतले ॥ जगाम मनसा सीतां लक्ष्मणस्य वचः स्मरन् ॥ मारीचस्यैव मा-
यैषा पूर्वोक्तं लक्ष्मणेन तु ॥ तत्तदा ह्यभवच्चाद्य मारीचोऽयं मया हतः ॥ हा सीते लक्ष्मणेत्येवमाक्रुश्य तु महास्वने ॥ ममार राक्षसः
सोऽयं श्रुत्वा सीता कथं भवेत् ॥ लक्ष्मणश्च महाबाहुः कामवस्थां गमिष्यति ॥ इति संचिन्त्य धर्मात्मा रामो हृष्टतनूरुहः ॥ तत्र
रामं भयं तीव्रमाविवेश विषादजं ॥ राक्षसं मृगरूपं तं हत्वा श्रुत्वा च तत्स्वनं ॥ निहत्य पृषतं चान्यं मांसमादाय राघवः ॥ त्वरमा-
णो जनस्थानं ससाराभिमुखस्तदा ॥४४॥ इत्यारण्यकांडे ४४ सर्गः ॥ आर्तस्वरं तु तं भर्तुर्विज्ञाय सदृशं वने ॥ उवाच लक्ष्मणं सीता
गच्छ जानीहि राघवं ॥ न हि मे हृदयं स्थाने जीवितं चावतिष्ठते ॥ क्रोशतः परमार्तस्य महान् शब्दः श्रुतो मया ॥ आक्रन्दमानं तु वने

समपश्यन्न मागतं ॥ आक्रंदमाने सौमित्रे परित्रातुं त्वमर्हसि ॥ लक्ष्मण न विरम्य वा वत्स भ्रातरं त्रातुं तोषितो ॥ रक्षसा सा वदत्रा मायामवेदितुं
नामिवो पतिं ॥ लक्ष्मण मत्तो कोऽस्त्यन्यस्त्वां भ्रातुर्विपत्तौ त्रातुं न ॥ तमुवाच ततः सीता [illegible] पिता [illegible] ॥ अभिज्ञोऽभिज्ञ सुमरे रामोऽस्त्यन्यल्लन्ते
सिल्लक्ष्मण ॥ अहं मत्स्या मवस्रुत्वा यास्यामि नायपद्यसे ॥ इत्युक्तः सीतया विल्लपते [illegible] लक्ष्मणा मन्यकुलः ॥ लोकान्म्नमूनकेतोन्तु न नानु
गच्छसि राघवं ॥ रामस्नेहेन ते प्रियं मन्ये लोहे सत्वात् तथा नास्ति ते ॥ ते न तिष्ठसि विक्लवः ॥ लक्ष्मण पश्य राक्षसान्मा घूर्णं ॥ कोऽयं क्षत्रियो मायाम्ने तस्मि
हिं मयावद ॥ अर्थः स्यादपि नावस्थाः यत्नो यानी [illegible] ॥ इति प्रेषितो वेदेह्या दृष्ट्वा लक्ष्मणपरिप्लुता ॥ ओजस्वी लक्ष्मणो [illegible]
सोम्हाच्यकृमिव ॥ पन्नगासुरगंधर्व देवदानवमानुषैः ॥ अशक्यः [illegible] वैदेहिममर्जो लक्ष्मणो वाय ॥ दृष्टिविदयमनुप्राप्य गोपयं पुप्लन्ति
प्रु ॥ मायासेषु स्थिता येषु कृ न देपूरगोप्पुत ॥ दानवेषु च देवेषु नसविदोना न लोके ॥ पोरा नाप्रतियुध्येत समरे वासवोपमं ॥ अव
समरे रामो लैवर्त्तव्यमर्हसि ॥ नत्वामेकाकिनीं तु सुन्दरि हे मायया नेतुं न शक्यं ॥ अनिवार्यं बलं तस्य बलैर्बलवतामपि ॥ त्रिभिर्लोकै
समुद्यतैरीश्वरैः सामरैः अपि ॥ हृदयं निर्वृतं ते स्तु सीता परितस्य तां नमये ॥ आगमिष्यति ते भर्ता शीघ्रं हत्वा मृगोत्तमं ॥ न स
मस्य चेरोपमग्नहि निर्विदेवतीसवेच ॥ गंधर्वनगरप्रख्या मायेषा तस्य राक्षसः ॥ न्यासभूतासि वैदेही न्यस्ता मयि महात्मना ॥
२४ न लोकान्वेषाहेनाद्देहं कुमितो त्वतहे ॥ कृतवैराश्च वैदेहि वयमेते निशाचरैः ॥ खरस्य निधने देवि जनस्थानवधं प्रति ॥ राक्षसा २४
विभावत्यो विरुवंति महावने ॥ हिंसाविहारा वैदेहि न चिंतयितुमर्हसि ॥ एवमुक्ता तु वैदेही क्रुद्धा संरक्तलोचना ॥ अब्रवीत्परुष
वाक्यं लक्ष्मणं सत्यवादिनं ॥ अनार्य करुणारंभ नृशंस कुलपांसन ॥ अहं तव प्रियं मन्ये रामस्य व्यसनं महत् ॥ रामस्य
व्यसनं दृष्ट्वा तेनैतानि प्रभाषसे ॥ नैतच्चित्रं सपत्नेषु पापं लक्ष्मण यद्भवेत् ॥ त्वद्विधेषु नृशंसेषु नित्यं प्रच्छन्नचारिषु ॥ सु
दुष्टस्त्वं वने राममेकमेकोऽनुगच्छसि ॥ मम हेतोः प्रतिच्छन्नः प्रयुक्तो भरतेन वा ॥ कथमिंदीवरश्यामं रामं राजीवलोचनं ॥ उ

पसंगम्य भर्तारं कामयेयं पृथग्जनं ॥ समक्षं तव सौमित्रे प्राणांस्त्यक्ष्ये न संशयः ॥ रामेण विना क्षणमपि न हि जीवामि भूतले ॥ इत्युक्तः परुष
वाक्यं सीतया रोमहर्षणं ॥ अब्रवील्लक्ष्मणः सीतां प्रांजलिर्विजितेंद्रियः ॥ उत्तरं नोत्सहे वक्तुं
दैवतं भवती मम ॥ वाक्यमप्रतिरूपं तु न चित्रं स्त्रीषु मैथिलि ॥ स्वभाव एष नारीणां एषु लोकेषु दृश्यते ॥ विमुक्तधर्माश्चपलास्ती
क्ष्णा भेदकराः स्त्रियः ॥ न सहे हीदृशं वाक्यं वैदेहि जनकात्मजे ॥ श्रोत्रयोरुभयोर्मध्ये तप्तनाराचसंनिभं ॥ उपशृण्वंतु मे सर्वे साक्षिभूता
वनेचराः ॥ न्यायवादी यथा वाक्यमुक्तोऽहं परुषं त्वया ॥ धिक्त्वामद्य प्रणश्य त्वं यन्मामेवं विशंकसे ॥ स्त्रीत्वाद्दुष्टस्वभावेन गुरुवाक्ये व्यवस्थि
तं ॥ गमिष्ये यत्र काकुत्स्थः स्वस्ति तेऽस्तु वरानने ॥ रक्षंतु त्वां विशालाक्षि समग्रा वनदेवताः ॥ निमित्तानि हि घोराणि
यानि प्रादुर्भवंति मे ॥ अपि त्वां सह रामेण पश्येयं पुनरागतः ॥ लक्ष्मणेनैवमुक्ता तु रुदती जनकात्मजा ॥ प्रत्युवाच ततो वाक्यं तीव्रं बाष्प
परिप्लुता ॥ गोदावरीं प्रवेक्ष्यामि विना रामेण लक्ष्मण ॥ आबंधिष्येऽथवा त्यक्ष्ये विषमे देहमात्मनः ॥ पिबामि वा विषं तीक्ष्णं प्रवे
क्ष्यामि हुताशनं ॥ न त्वहं राघवादन्यं पदापि पुरुषं स्पृशे ॥ इति लक्ष्मणमाक्रुश्य सीता दुःखसमन्विता ॥ पाणिभ्यां रुदती दुः
खादुदरं प्रजघान ह ॥ तामार्तरूपां विमनां रुदंतीं सौमित्रिरालोक्य विशालनेत्रां ॥ आश्वासयामास न चैव भर्तुस्तं भ्रातरं किंचिदुवा
च सीता ॥ ततस्तु सीतामभिवाद्य लक्ष्मणः कृतांजलिः किंचिदभिप्रणम्य ॥ अवेक्षमाणो बहुशश्च मैथिलीं जगाम रामस्य समीप
मात्मवान् ॥ ७ ॥ इत्यध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ तथा परुषमुक्तस्तु कुपितो राघवानुजः ॥ अथैवमाततो वहु राघवस्यैव मैथिली ॥
एतदंतरमासाद्य दशग्रीवः प्रतापवान् ॥ परिव्राजकरूपेण वैदेहीमन्ववर्तत ॥ [illegible] काषायसंवीतः ॥ शिखी छत्री उपानही ॥
वामे चांसेऽवसज्याथ शुभे यष्टिकमंडलू ॥ काममाससाद वैदेहीं भ्रातृभ्यां रहितां वने ॥ रहितां सूर्यचंद्राभ्यां संध्यामिव महत्तमः ॥ वि
सीतारामचंद्रेण पतिना कमलेक्षणा ॥ रोहिणीं शशिना हीनां ग्रहवद्दारुणोऽग्रहीत् ॥ तमुग्रतेजः कर्माणं जनस्थानरुहा द्रुमाः ॥ वीक्ष्य सं

न प्रकंपंते न प्रवाति च मारुतः॥ शीघ्रस्रोताश्च तं दृष्ट्वा वीक्षंतं रक्तलोचनं॥ स्तिमितं गंतुमारेभे भयाद्गोदावरी नदी॥ रामस्य त्वंतरप्रेप्सुर्दशग्री
वस्तदंतरे॥ उपतस्थे च वैदेहीं भिक्षुरूपेण रावणः॥ अभव्यो भव्यरूपेण भर्तारमनुशोचतीं॥ अभ्यवर्तत वैदेहीं चित्रामिव शनैश्चरः॥ सहसा
भव्यरूपेण तृणैः कूप इवावृतः॥ अतिष्ठत्प्रेक्ष्य वैदेहीं रामपत्नीं यशस्विनीं॥ शुभां रुचिरदंतोष्ठीं पूर्णचंद्रनिभाननां॥ आसीनां पर्णशालायां
बाष्पशोकाभिपीडितां॥ पद्मपत्रविशालाक्षीं पीतकौशेयवासिनीं॥ अभ्यगच्छत वैदेहीं दुष्टचेता निशाचरः॥ स मन्मथशराविष्टो ब्रह्मघोषमु
दीरयन्॥ अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं रहिते राक्षसेश्वरः॥ तामुत्तमां त्रिलोकानां पद्महीनामिव श्रियं॥ विभ्राजमानां वपुषा रावणः प्रशशंस
ह॥ एतावुपचितौ वृत्तौ सहितौ संप्रगल्भितौ॥ पीनोन्नतमुखौ कांतौ स्निग्धतालफलोपमौ॥ समौ निरंतरौ पीनौ दृष्ट्वैकेन मनोहरौ॥ मणि
प्रवेकाभरणौ रुचिरौ ते पयोधरौ॥ चारुस्मिते चारुदति चारुनेत्रे विलासिनि॥ मनो हरसि मे भीरु नदीवेग इवांभसा॥ का त्वं कांचन
वर्णाभे पीतकौशेयवासिनि॥ कमलानां शुभां मालां पद्मिनीव च बिभ्रती॥ ह्रीः श्रीः कीर्तिः शुभा लक्ष्मीरप्सरा वा शुभानने॥ भूतिर्वा
त्वं वरारोहे रतिर्वा स्वैरचारिणी॥ समाः शिखरिणः स्निग्धाः पांडुरा दशनास्तव॥ विशाले विमले नेत्रे रक्तांते कृष्णतारके॥ २८
विशालं जघनं पीनमूरू करिकरोपमौ॥ करांतमितमध्यासि सुकेशी संहतस्तनी॥ नैव देवी न गंधर्वी नासुरी न च यक्षिणी॥
२८ एवंरूपा मया नारी दृष्टपूर्वा महीतले॥ रूपमग्र्यं च लोकेषु सौकुमार्यं वयश्च ते॥ इह वासश्च कांतारे चित्तमुन्मादयंति मे॥
सा प्रतिक्राम भद्रं ते न त्वं वस्तुमिहार्हसि॥ राक्षसानामयं वासो घोराणां कामरूपिणां॥ प्रासादाग्राणि रम्याणि नगरोपव
नानि च॥ संपन्नानि सुगंधीनि युक्तान्याचरितुं त्वया॥ वरं माल्यं वरं वस्त्रं वरं माल्याभरणानि च॥ भर्तारं च वरं मन्ये त्वद्युक्त
वरानने॥ का त्वं भवसि रुद्राणां मरुतां वा शुचिस्मिते॥ वसूनां वा वरारोहे देवता प्रतिभासि मे॥ नेह गच्छंति गंधर्वा न च देवा

न मानुषाः॥ राक्षसानामयं वासः कथं नु त्वमिहागता॥ इह शाखामृगाः सिंहा द्वीपिव्याघ्रमृगास्तथा॥ ऋक्षास्तरक्षवः कंकाः
कथं तेभ्यो न बिभ्यसि॥ मदान्वितानां घोराणां कुंजराणां तरस्विनां॥ कथमेका महारण्ये न बिभेषि वरानने॥ कासि कस्य कुतश्चित्त्वं
किंनिमित्तं च दंडकान्॥ एका चरसि कल्याणि घोरान्राक्षससेवितान्॥ द्विजातिवेषापहितं दृष्ट्वा रावणमागतं॥ सर्वैरतिथिस
त्कारैः पूजयामास मैथिली॥ उपनीयासनेनाद्य पाद्येनोपनिमंत्र्य च॥ अब्रवीत्सिद्धमित्येव तदा तं सौम्यदर्शना॥ द्विजाति
वेषेण समीक्ष्य मैथिली समागतं पात्रकुसुंभधारिणं॥ अशक्यमुद्द्वेष्टुमुपायदर्शनं न्यमंत्रयद्ब्राह्मणवत्तमागतं॥ इ
यं बृसी ब्राह्मण काममास्यतामिदं च पाद्यं प्रतिगृह्यतां त्वया॥ इदं च सिद्धं वनजातमुत्तमं त्वदर्थमव्यग्रमिहोपभुज्यतां॥ निमं सुन्य
त्र्यमाणः प्रतिपूर्णभाषिणीं नरेंद्रपत्नीं प्रसमीक्ष्य मैथिलीं॥ प्रसह्य तस्या हरणे दृढं मनः समर्पयामास वधाय रावणः॥ ततः सुवेषा
ततः सुवेषे मृगयागते पतिं परीक्षमाणा सहलक्ष्मणे तदा॥ निरीक्षमाणा हरितं ददर्श तन्महद्वनं नैव तु रामलक्ष्मणौ॥ इत्यार्षे
अरण्यकांडे ४६ सर्गः॥४६॥ रावणेन तु वैदेही तदा पृष्टा जिहीर्षुणा॥ परिव्राजकलिंगेन शशंसात्मानमात्मना॥ ब्राह्मणश्चा
तिथिश्चैव अनुक्तो हि शपेत मां॥ ततो ध्यात्वा मुहूर्तं तु सीता वचनमब्रवीत्॥ तदुत्तमं मधुरं वाक्यं रावणं तं वरानना॥ अ
चिंतयित्वा वैदेही दुहिता जनकस्याहं मैथिलस्य महात्मनः॥ नाम्ना सीतेति भद्रं ते पत्नी रामस्य धीमतः॥
उषित्वा द्वादश समाः इक्ष्वाकूणां निवेशने॥ भुंजाना मानुषान्भोगान्सर्वकामसमृद्धिनी॥ ततस्त्रयोदशे वर्षे राजा
मन्त्रयत मे पतिं॥ अभिषेचयितुं राज्ये समेतो राजमंत्रिभिः॥ ततः संभ्रियमाणे तु राघवस्याभिषेचने॥ कैकेयी नाम भर्तारं
ममार्या याचितो वरौ॥ प्रतिगृह्य तु कैकेयी श्वशुरं सुकृतेन मे॥ मम प्रव्राजनं भर्तुर्भरतस्याभिषेचनं॥ द्वावयाचत भर्तारं

रसत्यसंधेनधीमता ।। नाहंभोक्ष्येनचस्थास्येनचपास्येकथंचन ।। एषमेजीवितस्यांतोरामोयद्यभिषिच्यते ।। इतिब्रुवाणांकैके
यींश्वशुरोमेसमन्मथः ।। अयाचतार्थैरन्वर्थैर्नचयाचांचकारसा ।। ममभर्तामहातेजावयसापंचविंशकः ।। अष्टादशतुवर्षाणिमम
मेतुविगण्यते ।। लोकेरामइतिख्यातोगुणवान्सत्यविक्रमः ।। विशालाक्षोमहाबाहुःसर्वभूतहितेरतः ।। कामार्तस्तुमहातेजाःपि
तारामस्यमहात्मनः ।। कैकेय्याःप्रियकामार्थंरामपूर्वंनाभिषिषिचेनृप ।। अभिषेकायतुपितुःसमीपंराममागतं ।। कैकेयीममभर्तारं
इत्युवाचद्रुतवती ।। तवपित्रासमाज्ञप्तंममेदंशृणुराघव ।। भरतायप्रदातव्यमिदंराज्यमकंटकं ।। त्वयाहिखलुवस्तव्यंनव
वर्षाणिपंचच ।। वनेप्रव्रजकाकुत्स्थपितरंमोचयानृतात् ।। तथेत्युक्त्वाचतांरामःकैकेयीमकुतोभयः ।। चकारतद्वचस्तस्याम
मभर्ताद्दृढव्रतः ।। दद्यान्नप्रतिगृह्णीयात्सत्यंब्रूयान्नचानृतं ।। एतद्ब्राह्मणरामस्यध्रुवंव्रतमनुत्तमं ।। तस्यभ्रातातुवैमात्रो
भ्रातालक्ष्मणोनामवीर्यवान् ।। रामस्यपुरुषव्याघ्रःसहायःसमरेरिपुघ्नः ।। सभ्रातालक्ष्मणोनामधर्मचारीमहायशाः ।। अन्वगच्छ
द्धनुष्पाणिःप्रव्रजंतंमयासह ।। तेवयंप्रच्युताराज्यात्कैकेय्यास्तुकृतेत्रयः ।। विचरामोद्विजश्रेष्ठवनंगंभीरमोजसा ।। समाश्वस
मुहूर्तंतुशक्यंवस्तुमिहत्वया ।। आगमिष्यतिमेभर्तावन्यमादायपुष्कलं ।। सत्वंनामचगोत्रंचकुलंचाचक्ष्वतत्त्वतः ।। एकश्चदंडका
रण्येकिमर्थंचरसिद्विज ।। एवंब्रुवंत्यांसीतायांरामपत्न्यांमहाबलः ।। प्रत्युवाचततस्तीव्रंरावणोराक्षसाधिपः ।। येनवित्रासितालोकाः
सदेवासुरपन्नगाः ।। अहंसरावणोनामसीतेरक्षोगणेश्वरः ।। त्वांतुकांचनवर्णाभांदृष्ट्वाकौशेयवासिनीं ।। नाहंस्वकेषुदारेषु
रतिंविंदाम्यनिंदिते ।। बह्वीनामुत्तमस्त्रीणामाहृतानामितस्ततः ।। सर्वासामेवभद्रंतेममाग्रमहिषीभव ।। लंकानाममेनगरीसमुद्रस्यम
ध्येममपुरी ।। सागरेणपरिक्षिप्तानिविष्टागिरिमूर्धनि ।। नीलजीमूतवर्णाभांतानामदेवसानीमहापुरी ।। विश्वकर्मकृता

३९ ३९

द्वियाहमेवालितेनमायतः ।। ...तेमयासार्धंवनेषुविहरिष्यसि ।। नचास्यारण्यवासस्यस्पृहयिष्यसिभामिनि ।। पंचदास्य
सहस्राणिसर्वाभरणभूषिताः ।। सीतेपरिचरिष्यंतिभार्याभवसिमेयदि ।। रावणेनैवमुक्तासाकुपिताजनकात्मजा ।। प्रत्यु
वाचानवद्यांगीतमनादृत्यराक्षसं ।। महागिरिमिवाकंप्यंमहेंद्रसदृशंपतिं ।। महोदधिमिवाक्षोभ्यमहंराममनुव्रता ।। महा
बाहुंमहोरस्कंसिंहविक्रांतगामिनं ।। नृसिंहंसिंहसंकाशमहंराममनुव्रता ।। पूर्णचंद्राननंवीरंराजवत्संजितेंद्रियं ।। पृथुकीर्तिंमहा
बाहुमहंराममनुव्रता ।। त्वंपुनर्जंबुकःसिंहीमामिहेच्छसिदुर्लभां ।। नाहंशक्यात्वयास्प्रष्टुमादित्यस्यप्रभायथा ।। पादपान्कांचनान्नूनंबहून्पश्य
सिमंदभाक् ।। राघवस्यप्रियांभार्यांयस्त्वमिच्छसिरावण ।। क्षुधितस्यचसिंहस्यमृगशत्रोस्तरस्विनः ।। आशीविषस्यवदनाद्दंष्ट्रामादातुमिच्छसि ।। मंदरंपर्वतश्रेष्ठंपाणिनाहर्तुमिच्छसि ।। कालकूटंविषंपीत्वा
स्वस्तिमान्गंतुमिच्छसि ।। अक्षिसूच्याप्रमृजसिजिह्वयालेढिचक्षुरं ।। राघवस्यप्रियांभार्यामधिगंतुंत्वमिच्छसि ।। अवसज्यशिलांकंठेसमुद्रंतर्तुमिच्छ
सि ।। सूर्याचंद्रमसौचोभौपाणिभ्यांहर्तुमिच्छसि ।। योरामस्यप्रियांभार्यांप्रधर्षयितुमिच्छसि ।। अग्निंप्रज्वलितंदृष्ट्वावस्त्रेणाहर्तुमिच्छसि ।। कल्याणवृत्तांरामस्य
योभार्यांहर्तुमिच्छसि ।। अयोमुखानांशूलानामग्रेचरितुमिच्छसि ।। रामस्यसदृशींभार्यांयोधिगंतुंत्वमिच्छसि ।। यदंतरंसिंहशृगालयोर्वनेयदंतरंस्यंदनिकासमुद्रयोः ।। सुराग्र्यसौवीरकयोर्यदंतरंतदंतरंदाशरथेस्तवैवच ।। यदंतरंकांचनसीसलोहयोर्यदंतरंचंदनवारिपंकयोः ।। यदंतरंहस्तिबिडालयोर्वनेतदंतरंदाशरथेस्तवैवच ।। यदंतरंवायसवैनतेययोर्यदंतरंमद्गुमयूरयोरपि ।। यदंतरंहंसगृध्रयोर्वनेतदंतरंदाशरथेस्तवैवच ।। तस्मिन्सहस्राक्षसमप्रभावेरामेस्थितेकार्मुकबाणपाणौ ।। हृतापितेहंनजरांगमिष्येवज्रंयथामक्षिकयावगीर्णं ।। इतीवतद्वाक्यमदुष्टभावासुदृष्टमुक्त्वारजनीचरंतं ।। गात्रप्रकंपाद्व्यथिताबभूववातोद्धतासाकदलीवतन्वी ।। तांवेपमानामुपलक्ष्यसीतांसरावणोमृत्युसमप्रभावः ।। कुलंबलंनामचकर्मचात्मनःसमाचचक्षेभयकारणार्थं ।। ० ।। इत्यारण्यकांडे ५४ सर्गः ।। ० ।। भ्रातावैश्रवणस्याहं
सापत्न्योवरवर्णिनि ।। रावणोनामभद्रंतेदशग्रीवःप्रतापवान् ।। यस्यदेवाःसगंधर्वाःपिशाचपतगोरगाः ।। वि
द्रवंतिसदात्रस्तामृत्योरिवसदाप्रजाः ।। येनवैश्रवणोभ्रातावैमात्रःकारणांतरे ।। द्वंद्वमासादितःक्रोधाद्रणेविक्रम्यनिर्जितः ।।

निपातिताः॥ महापार्श्व सुपतितस्य स्वमज्जिष्ठा न महत्नि न ता॥ कैलाससंसर्वतः श्रेष्ठमध्याक्तेन रवाहनः॥ यस्य तनुष्यके नाम वि
मानं कानने महत्॥ वीर्येण निर्जितं लङ्केयेन त्या मि विहृपका॥ मम संजानतो यस्य तु स्वदृष्ट्वा च मे पिछिः॥ यावत्तिय पत्र
ताः सर्वभूता दिव्योदका॥ यत्र तिष्ठाम्यहं तत्र मारुतो वाति शीतलः॥ ती श्याम्बोऽद्वित्रिदंपुत्र्येभयात्सेप घनेरवैः॥ निष्क
पपन्नोस्करवो तु पुष्पकितिनिलोदकाः॥ भवंति यत्र तत्र दृतिष्ठामिव स्वर्णानि॥ मम पारेस तु दृस्यल काला मम कपुरी
सेहरणी रावणे सैघो मे दिंदृस्थेयाम रावली॥ प्राकारे तत्र मधुहन पाण्डुरेण विराजिता॥ हेमकत्तोलरारम्या वेदूर्यमये तो
रणा॥ ह्रुल्यम्बरवस्य संज्ञता नानाध्वादित्रनादिता॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैः नपानेरूपवृष्टोपिता॥ तत्रासीतेव सुसीलो रामपुत्रीम
पासहः॥ नस्मत्रिष्यविका सौवित्मानुषीणामनिंदिते॥ पयुत्रानी मानुषाणां योगानू दिव्याश्चपरवर्तिनी॥ नस्मानि
ष्यति राम स्य तानु स्य गताः सुषाहः॥ स्वापयिप्यामि यदा स्येरामो दक्षस्य नवे॥ मे दवीर्यतरः पुत्रो दृष्ट्वा प्रक्लादि
तोवनैः॥ तेन किं गत राज्येन रामेण हतचेतसा॥ कथिष्यामि विश्राय्या क्षिरूपणो नतपश्चिना॥ सर्वदासभर्गौरे ४०
४० रावणांस्वयमागते॥ न मम रथदेवराविद्धे प्रत्याख्याठुंत्व मे दहसि॥ प्रत्याख्याय पति मांनीरू पदिता पंगामिषा
सि॥ यदा भिद्रत्येवदुपापुरुरवसमुर्वश्री॥ एवमुक्ताथुवैदेही कहारक्तांतलोचना॥ अब्रवीत्परुषं वाक्यं रहिते राक्ष
सेश्वरे॥ कथं वैश्रवणं देवं सर्वभूतनमस्कृतं॥ भ्रातरं व्यपदिश्य त्वं पापकं कर्म इहसि॥ अवश्यं नु विनश्यन्ति स
र्वे रावणराक्षसाः॥ एषां त्वं कर्कशो राजा दुर्बुद्धिरजितेंद्रियः॥ अपनीय यदा सीता पौलस्त्य दृस्य जीवितं॥ न
तु रामस्य वैदेहीमपनीय कृजीवितं॥ जीवेत्ते चिरं वंशं यवस्य हस्तात्सराघी मन्यथा प्रतिरूपरूपा॥ न मा दग्धौम

सम पर्वपिसा नतेगतस्यापि तवापि मोक्षः॥ प्रियमिदं विपुलां विदायवैदेहीजनन देवगणान्स मध्यसीदचे॥ यम
विषया तोगामि धलिलर्य ध्व मिहस्व न गासायकैः प्रदीप्तः॥ ७॥ इत्यार्षे एपकांडे ५५ सर्गः॥ ७॥ सीतायाश्च नेत्र
याद्दद्राऽग्रीवः प्रलापवान्॥ हतो हता विनिष्पन्नं चकारस्क मदहपुः॥ समेपितो पुनर्वीक्य दग्धा वेकुपितो महरू॥ त
न्नो तेनोर इद्धातं मतथीर्यथयालुलं॥ गृह्य यदि ज्ञानुष्यां मे हिनीमद रक्षितं॥ आपिवेयं समुद्रं तु मत्त्वं हन्यो रवी
रक्षितं॥ अर्कं कव्याद्रावित्वासिस्तोः सिद्धाम पिमहीतलो॥ कामरूपिणा नुन्मोपसुमा कामदपतिं॥ एवमुक्त्वा तु वैदेही
वरास्य त्रिविखिप्रमे॥ कुद्धस्य पतिपर्यंत रक्षोनेत्रेवास्नवः॥ तदा सौम्यपरितस्य चिकृत सूक्ष्म राक्षसः॥ स्वरूप कोम
रूपं तेनेत्रेवैश्रवणानुजः॥ सरक्तनयनः श्रीमान्तत्क्षणाव नकुंडलः॥ दग्धास्य कार्मुकोलगो वाससेनगादानैः॥
सपरिग्राजकस्तु जैन यमदाकायो विहायतत्॥ प्रतिपेदे स्वकं रूपं रावणो राक्षसाधिपः॥ संरक्तनयनः क्रोधात्
जीमूत निचयप्रभः॥ रक्तांबररच रक्तवर्णो स्त्रीरत्नं प्रेक्ष्य मैथिलीं॥ सतामसितकेशांतां भास्करस्येव प्रभा मिवं॥ वस
नाभरणोपेतां मनुवाच्याथ रावणः॥ त्रिषु लोकेषु विख्यातं यदि भर्तारमिच्छसि॥ मामाश्रय वरारोहे तवाहं सदृशः
पतिः॥ मां भजस्व चिरायत्वमहं श्लाघ्यस्तव प्रियः॥ नैवं चाहं क्वचिद्भद्रे करिष्ये तव विप्रियं॥ त्यज्यतां
मानुषो भावो मयि भावः प्रणीयतां॥ राज्यच्युतमसिद्धार्थं राममपरिग्रायुषं॥ केर्गुणैरनुरक्तासि मूढे पंडितमानिनि॥ यः स्त्रिया वचनाद्राज्यं विहायसमुहज्जनं॥ अस्मिन्व्यालानुचरिते वने वसति दुर्मतिः॥ मोभजत्वं विचार्यापि घृणोऽहमेवापस्कानापयः॥ नैवं
कामसहज्जने॥ अस्मिन्व्यालानुचरितेवनेवसति दुर्मतिः॥ मोभजत्वं विचार्यापि घृष्टोदम्भादयस्तानात्रयः॥ इत्युक्त्वा मैथिलीं वाक्यं प्रि
यासे क्रुचिकदेवं ष्यसेत्वं विनाप्रियं॥ त्यज्यतां मानुषो भावो मयि चित्ते निपात्यतां॥ इत्युक्त्वा मैथिलीं वाक्यं प्रि
यार्हां प्रियवादिनीं वानिनसीतोपसूत्य यातीमूर्ध्वं गोनकरत्तासः॥ ऊर्ध्वकदक्षिणे नैव परिजग्राह पाणिना॥ तेदक्षा

गिरिनैकाश्रीतीरणादंडं महाबलं ॥ आदाय तत्र तेनासौ गतः पार्श्वे विनेदवनाः ॥ सहस्रशतपाम चोदितः स्वयं तु गतेः स्वरदन ॥
जलद त्रपत दृमो गोनावशास्य महास्वभ ॥ ततस्तांपरुषैर्वाक्यै स्तर्गर्जितुस्त्रातनः ॥ अंकेनादायवैदेहीं स्वमार्गे पपवाद ॥ तास्त
ह्यमता महावीरो गुरुविता तुवंशके ॥ क्रियमाणानसौना सि दुष्टात्मा पापकर्मणा ॥ जीवितं तव नर्थंशज्य धर्मज्ञः पति
त्वमत्र ॥ क्रियमाणमनर्थं तान मारीच पचपत्रपति ॥ न तु नामावितानां विनेता सि परंतप ॥ कथमेवंविधं पापं ना
त्रासवित्तेराक्षसे यत्कोनलुपनीतस्य दूपते कर्मणा फलं ॥ काले हते भवत्यत्र सत्स्वा नानिवसे पदः ॥ सकर्म स्तव
नेपुत्राक्षोपकृतवेतनः ॥ जीवितांतकरं घोरं वानाधमसनमापसति ॥ इते दानी स्वकामित्रकेके पीवन दवोपवा ॥ क्षीये
धर्मिकाम स्वधर्मपलीविनावै ॥ आमंत्रये जनस्थाने कार्तिकारां पुष्पितां ॥ निप्रेत्य रामापद्यो नैस्थेवती तो हरति
रावणः ॥ इमवंतेत्रिदिवा विप्रोवेदपत्स्यवर्गागिरि ॥ दिप्रे रामाय रामस्य सीता हरति रावणः ॥ इस सारसस्य तुर्कीवद
गोदावरी नदी ॥ दिप्रेरामाय रामस्य सीता हरति रावणः ॥ देवता निवधानय दिनेन्द्राव मे विविधपादपं ॥ नमस्कृत्य राम
४२ हनेषयोभर्तु रामस्य मोवतो ॥ यानि कानिचिदेवानि सत्वानि निवसंति हि ॥ सर्वाणि तानि शरणं यामि मृगपक्षि गणान ४२
ति ॥ क्रियमाणा प्रियाभार्या प्राणेभ्योपि गरीयसी ॥ विवक्षा पहृता सीता रावणेनेति त्रासता ॥ सोपि दृष्ट्वा महाबाहु उत्तु
तेति महाबला ॥ आहृत्यिवतितैकन्य वैवस्वतगताद पि ॥ इदं मम संयताल अदायो हरतः तथा ॥ रामलक्ष्मणयोः प्रेमना
स्यात्पदमन्वेषतः ॥ रावणो नाम दुर्बुद्धिः राक्षसो धनदानुजः ॥ सीतो हरति दुष्टात्मा तेजसा प्रतिलिख्यपति ॥ ततः पर्वतकूटाभस्ती
क्ष्णतुंडः खगोत्तमः वनस्पति गतः श्रीमान् व्याजहार शुभां गिरं ॥ दशग्रीव स्थितो धर्मे पुराणे सत्यसंश्रयः ॥ जटायुर्नाम

नामा हं गृध्रराजो महाबलः ॥ राजा सर्वस्य लोकस्य महेंद्रवरुणोपमः ॥ लोकानां च हितेयुक्तो रामो दशरथात्मजः ॥ तस्यैषा लोकनाथ
स्य धर्मपत्नी यशस्विनी ॥ सीता नाम वरारोहा यां त्वं हर्तुमिहेच्छसि ॥ कथं राजा स्थितो धर्मे परदारान्परामृशेत् ॥ रक्षणीया विशे
षेण राजदारा महाबल ॥ निवर्तय मतिं नीचां परदाराभिमर्शनात् ॥ न तत्समाचरेद्धीरो यत्परो स्य विगर्हयेत् ॥ यथात्मनस्तथान्येषां दारा रक्ष्या विमर्शनात् ॥ आत्मानं तु पश्ये... नानानाव्य पुदुरास्ये ... ॥ काम ... ा
...पो य स्य नेतव्यवाक्यः प्रमाणंति ॥ न हि तव मनो पापं निवसत्वालये विरं ॥ अर्थं वा यदि वा कामं धर्मं तो नागतं संवद
स्य वराजानो धर्मे पौलस्त्यनंदन ॥ राजा धर्मस्य कामस्य द्रव्याणां चोत्तमो निधिः ॥ धर्मः शुभं वा पापं वा राजमूलं प्रवर्तते ॥ पापस्व
भावश्चपलः कथं त्वं रक्षसां वर ॥ ऐश्वर्यमभिसंप्राप्तो विमानमिव दुष्कृती ॥ काम स्वभावो यो यस्य न स शक्यः प्रमार्जितुं ॥ न हि दुष्टात्मनामार्य मा वसत्यालये चिरं ॥ विषये वा पुरे वा ते यदा रामो महाबलः ॥ नापरा
ध्यति धर्मात्मा कथं तस्यापराध्यसि ॥ यदि शूर्पणखाहेतोर्जनस्थानगतः खरः ॥ अतिवृत्तो हतः पूर्वं रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ अ
त्र ब्रूहि यथातत्त्वं को रामस्य व्यतिक्रमः ॥ यस्य त्वं लोकनाथस्य भार्यां हृत्वा गमिष्यसि ॥ क्षिप्रं विसृज वैदेहीं मा त्वा घोरेण च
क्षुषा ॥ दहेद्दहन भूतेन वृत्रमिंद्राशनिर्यथा ॥ सर्पमाशीविषं बद्ध्वा वस्त्रांते नावबुध्यसे ॥ ग्रीवायां प्रतिमुक्तं च कालपाशं
न पश्यसि ॥ स भारः सौम्य भर्तव्यो यो नरं नावसादयेत् ॥ तदन्नमुपभोक्तव्यं जीर्यते यदनामयं ॥ यत्कृत्वा न भवेद्ध
र्मो न कीर्तिर्न यशो भुवि ॥ शरीरस्य भवेत्खेदः कस्तत्कर्म समाचरेत् ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणि मम जातस्य रावण ॥ पितृपै
तामहं राज्यं यथावदनुतिष्ठतः ॥ वृद्धो हं त्वं युवा धन्वी सरथः कवची शरी ॥ न चाप्यादाय कुशली वैदेहीं मे गमिष्यसि ॥ न शक्तस्त्वं बलाद्धर्तुं वैदेहीं मम पश्यतः ॥ हेतुभिर्न्यायसंयुक्तैर्ध्रुवां वेदश्रुतीमिव ॥

युध्यस्व यदि वीरोऽसि मुहूर्तं तिष्ठ रावण॥ शयिष्यसि हतो भूमौ यथा भ्राता खरस्तथा॥ असकृत्संयुगे येन निहता दैत्यदानवाः॥
अचिराच्चीरवासास्त्वां रामो युधि वधिष्यति॥ किं नु शक्यं मया कर्तुं गतौ दूरं नृपात्मजौ॥ क्षिप्रं त्वं नश्यसे नीच तयोर्भीतो न संश-
यः॥ नहि मे जीवमानस्य नयिष्यसि निशाचर। सीतां कमलपत्राक्षीं रामस्य महिषीं प्रियां॥ अवश्यं तु मया कार्यं प्रियं तस्य
महात्मनः। जीवितेनापि रामस्य तथा दशरथस्य च॥ तिष्ठ तिष्ठ दशग्रीव मुहूर्तं पश्य रावण॥ युद्धातिथ्यं प्रदास्यामि यथा-
प्राणं निशाचर। सीतां संत्यज नीच त्वं स्थिरो भव महामते॥ इत्युक्तस्तस्य पक्षाभ्यां रावणस्य जटायुषा॥ कुद्धस्याविन-
निभाः संरक्ते रेजुर्दिव्या हृदयः॥ ते वाहने न पतन्नश्मीमान्ततकांचनकुंडलः॥ राक्षसेंद्रोऽपि दुद्राव पतगेंद्रममर्षणः॥ स संसेनका-
रस्तस्य तुमुलस्तयोः संप्रहार्महावने॥ वातोद्धूतयोर्मेघयोर्गगने यथा॥ सपक्षयोर्माल्यवतोर्महापर्वतयोरिव॥ ततो ना-
लीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्च विकर्णिभिः॥ अभ्यवर्षन्महाघोरैर्गृध्रराजं महाबलः॥ स तानि शरजालानि गृध्रः पत्ररथेश्व- ४२
रः॥ जटायुः प्रतिजग्राह रावणास्त्राणि संयुगे॥ तस्य तीक्ष्णनखाभ्यां तु चरणाभ्यां महाबलः॥ चकार बहुधा गात्रे व्रणान्पतगसत्त-
मः॥ अथ क्रोधाद्दशग्रीवो जग्राह दश मार्गणान्। मृत्युदंडसमान्घोरान्शत्रुमर्दनकांक्षया॥ स तैर्बाणैर्महावीर्यः पूर्ण-
मुक्तैरजिह्मगैः॥ बिभेद निशितैस्तीक्ष्णैर्गृध्रं घोरैः शिलीमुखैः॥ ततोऽस्य सशरं चापं मुक्तामणिविभूषितं॥ प-
क्षाभ्यां स महातेजा बभंज पतगेश्वरः॥ तच्चाग्निसदृशं दीप्तं रावणस्य शरावरं॥ पक्षाभ्यां च महातेजा बभंज पतगेश्व-
रः॥ सारथिं च रथोपस्थात्संजघान नखैर्युधि॥ कांचनोरश्छदान्दिव्यान्पिशाचवदनान्खरान्॥ मणिहेमविचित्रांगानथ

श्रेष्ठान्महारथे॥ ततस्तं पक्षमवेक्ष्य मानभंजनं स रावणस्तूर्णं समरं खेचरनिर्जितं॥ पराजितं पतगेंद्रेण रावणं वीक्ष्य खेचराः॥
विहृचारणाः॥ अपि पुत्रं पतगवरेंद्रं तं पुनर्दुष्कृतं कर्म कृतवान्यथाद्भुतं॥ प्रत्यक्षितो द्विजराजस्तेन सोऽप्यवस्थितः पुनरपि युद्धस्थि-
तिः॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे ५६ सर्गः ५॥ स तु भग्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः॥ स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः॥
अंकेनादाय वैदेहीं पपात भुवि रावणः॥ तं प्रहृष्टं विधायाथ केतुं प्रहृष्टोऽनलकाननः॥ गृध्रराजः समुत्पत्य जटायुरिदमब्रवीत्॥
वज्रसंस्पर्शबाणस्य भार्यां रामस्य रावण॥ अल्पबुद्धे हरस्येनां वधाय खलु रक्षसां॥ धर्षितां वज्रमस्य त्वं शापवेशम
न यिष्यति॥ हत्वा च हतविक्रमः शोकेनाविष्टतः पाते॥ तस्य राघव हितो मामार्तो नेष्यसि भावविशेषतः॥ अविचाराद्दुर्बुद्धे मूढः सत्पोप-
पहतेष्यति॥ परीतकालः पुरुषो यत्कर्म प्रतिपद्यते॥ विनाशायात्मनोऽधर्म्यं प्रतिपन्नोऽसि कर्म तत्॥ पापानुबंधो वै यस्य
कर्मणः कुर्यात्तत्को वाधिपतिः स्वयंभुवानिव॥ अलब्धं यमजानत्तेः कर्म तामनविचक्षणाः॥ समितावाधेवजनाः सामात्या स-
पादिछंदाः॥ क्षिप्रमेव विनश्येति पश्याल्लोविनसिष्यति॥ एवमुक्त्वा शुभं वाक्यं जटायुस्तस्य रक्षसः॥ निपपाताप्रहृष्टो दृढं
गीवस्य पीर्यवान्॥ तं गृहीत्वा नखैस्तीक्ष्णैर्विददार समंततः॥ अधिरूढो गजारोहो यथा स्याद्दुष्टवारणं॥ स विदारयन्नस्ये
तो केशान्रावणस्य महात्मनः॥ के शांच्योत्पाटयामास तुंडपक्षेन खादयुधः॥ स तथा गृध्रराजेन क्लिश्यमानो मुहुर्मुहुः॥
आमर्षस्फुरितौष्ठः सन्प्रकंपत सरावणः॥ वक्रेनापि जयार्थाय नातीव रावणमर्षणः॥ तलेनाभिजघानाशु जटायुं दशकंधरः॥ सीतां नु
रुद्धवीर्यवान्॥ तं छित्वा च करांस्तस्य जटायुमपरो व्ययत्॥ तस्य मनुभूत्सिद्ध्यां मोचयामासवा तुल्यवीर्ययोः॥ राक्षसा

नो वनुस्वकास्योपद्दिततो मवदुस्यच॥ तस्य [illegible] मानस्य रामस्यार्थे रावणः दृष्टोपादैयपर्युं [illegible] निष्ठिदे॥ तदि
[illegible] तहस्ता [illegible] कर्मणा॥ सवपातहतोग्र प्रोध रत्पामल्पकोपितः॥ दृष्ट्वा निपातितं [illegible] नीईडीसंटाड [illegible]
धानवैदेही स्वदेव्या निवदुःखिता॥ तेनीलं [illegible] निकाग्रावर्णी मपांडुरो रक्तसुदारवीर्य ददर्श [illegible] काधिपतिः पृथि [illegible]
[illegible] निकानिदाद्वं॥ ततस्ततो [illegible] निदिता॥ पुनः पत्रि [illegible] दी [illegible]
तानं नगरान्मजात्स्वयं॥ ७॥ इत्या रायणकाडे ५० सर्गः॥ अतमन्त्र [illegible] दत्तोईश्वरसुर्ये॥ ददर्श गर्भाधिपति [illegible]
वेरावणो वनान्॥ सीतातासधि प्रमुखीरावणो न समनीहिता॥ [illegible] विनिहतं विलपा पक दुःखिता॥ निमित्ता [illegible]
एतानेनाकुलेस्थ ददर्शनं॥ अथवद्दुःखं दुः [illegible] पपते॥ ननुरामे न जाना दिम [illegible] नमात्मनः॥
तथैव सनं का [illegible] सासंघकार्ता [illegible]॥ [illegible] तिलक्ष्मं [illegible] तिवमेथिलं॥ [illegible] मानासे नन्या किं [illegible]
रावणनाद ये॥ तांलिरूपमानान्वर [illegible] विवर्तीवद नो पुनः॥ अस्यचा [illegible] वैदेही रावणोमा [illegible] ॥ पा [illegible] पुष्पि [illegible]
नीआकीमेतीम [illegible] सुवेतिव दुः [illegible] कुशानिव॥ एकासमस्यनोदीनं रामेण [illegible] ता [illegible] ४२
४२ [illegible] केशोपु [illegible] तकसेनिया॥ [illegible] तायो वैदेह्यो [illegible] वराच यं॥ [illegible] विमपी [illegible]
मृतं॥ दृष्ट्वा सीता दशास्योदानो [illegible] फा॥ कृतं कार्यं नितिज्ञा [illegible] पितामहः॥ दृष्ट्वा [illegible]
सर्वेतपुरम [illegible]॥ वनेसी तापरा [illegible] वासिनः॥ सगु [illegible] राममें तिलंदनो [illegible] तोति [illegible]
रावणो [illegible]॥ स्त्र [illegible] पीतकौशेयवासिनी॥ राजपुत्री [illegible] विद्युत्सौदामिनी यथा॥

[illegible] रावणः॥ [illegible] क्षिप्य [illegible] तस्याः [illegible]
[illegible] रावणो [illegible] नयेदेही [illegible] ददृशे [illegible]
[illegible] पन्नगेन्द्र [illegible] नदी॥ [illegible] निविडा [illegible]
[illegible] पदतीन॥ [illegible]॥ तस्यास्त [illegible]
[illegible] तस्याः [illegible] विनानन [illegible] दिवा दिवः [illegible] नीलांगे [illegible]
[illegible] नीलम [illegible] नीलं [illegible] रावणोऽनेक [illegible] विद्युन्ता [illegible]
[illegible] तस्याः [illegible] वैदेह्या [illegible] विषया॥ [illegible] नीलः सघोषः [illegible] पदः॥ [illegible]
तस्याः पुष्पवृष्टिः [illegible] ततः॥ [illegible] वेपुन देवाभ्रवर्तता॥ [illegible] वेगेन [illegible] ततः॥ [illegible]
पुष्पाणां वृष्टिर्वै [illegible] विघेः [illegible]॥ [illegible]
[illegible] वैदेह्याः पावकोपमं॥ [illegible] पपात मधुकस्वच [illegible]
॥ [illegible] वैदेह्या [illegible]॥ [illegible] दीप्यमानो [illegible]॥ [illegible]
[illegible]॥ तस्यास्तान्य [illegible]॥ [illegible]
[illegible] वैदेह्या [illegible] गोवा [illegible]॥ [illegible] नाना [illegible]
[illegible] पादपः॥ [illegible] नगरमे यरा॥ [illegible]
[illegible]॥ [illegible]

द्रोणं ते तान्समैथिली॥ समेता दृष्टिसंपत्या सिंहव्याघ्रतरक्षवः॥ अन्यथा वर्त्तदा दोषात् सीता छायानुगामिनः॥ जनस्थान
विकृतेषु गैरूतिबाहुके॥ सीताकांदूनमागां या विक्रोशंती च पर्वतः॥ द्रिमनातां रवैदेही दृष्टा दीनो दिवाकरः॥ भमिं वने
मासाः श्रीमान्सीताया सौ रमेड्जः॥ नास्ति सत्याः कुतः सत्ये नावर्ती ना मन्त्रो सता॥ रामस्य पश्ये वैदेही का पांडु रतिमाव
णा॥ संत्रस्तादीनवदना टुस्वामृगपोतका॥ नदीषु योधेष्वनयनैः अम्भया तु विलेपतां॥ त्वं परीये चितेमान्य
श्रवरा मुर्विनदेवता॥ विक्रोशंती तथा सीतां दृष्ट्वा सीतां यथागतो॥ इति सर्वाणि रूसतानि गगने परिवेदयन्॥ दृष्ट्वा
सीतां परान्द्रष्टां रावणेन तदुःखिना॥ ततस्तस्या रुदती शुचिस्मिता विना कृता वे कुंजेनेन सैविता॥ मैथिलीं॥ अ
पश्यती राघव लक्ष्मणा दुःखौ विवर्णो वक्त्रोभयपापोडितो॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे ५८ सर्गः॥ ५८॥ समुत्पतंतं तं दृष्ट्वा मै
थिल्या जनकात्मजा॥ दुःखिता परमोद्विग्ना येन हृतिवचनेते॥ वेपमानी व्यलंकायां सूर्पचंद्रनिभानना॥ प्रसन
स्यात्मनोस्यां तं पश्रीतीव रवर्त्तिनी॥ वेदापस्तानी यमानां रुदती करुणो बहु॥ अचिंतयद् रावणो दुःखे महतिवर्ति
४५ नी॥ कथं द्रा स्पति में मत्तो ऽधुना तावानिदाघेन॥ रावरास्य वस्त्रां यां त्यांगि मैथिला च्यपतेः करुणां॥ रूरोद करुण ४५
का जाविलाप चदुःखिता॥ रोषकोदनतान्मा द्वीतीमाह्वं रादोरेषवरे॥ विल्कवंवाव रतांसीता द्रामा तो द नर
वरः॥ यो हि माकु वतस्वातु सो पयवे विनियाति तेः॥ नप्त पत्रपसेनीवकनंतातेन रावणः॥ हा त्यावि रहितां यो मी
वकालं हर्तुं मि कसि॥ लवैव न न तं दुष्टात्मन् नुकी कृता पापकारिताः॥ ममापवादितो भर्तौ मृगाक्षपेरा म्या पया॥ प
रमेल्वलु तेवीर्यं हरय ते राक्षसा धम॥ विश्राव्यनाम वेयं स्वं सुहृन्नाम हि हताप्यया॥ इहरो गर्हितं कर्म कथं कृत्वा

न लज्जसे॥ स्त्रियोपहरणं नीचरहिते न परस्य च॥ कथयिष्यंति लोके पुरुषाः सर्व कुत्सितं॥ यत्त्वया समयं धर्मिष्ठं त्व बलेनाद्रिमा
नितः॥ धिक्ते वीर्यं सत्वं च यत्वया कथितं त्वया॥ कुलाक्रोशकरं लोके धिक्ते चारित्रमीदृशं॥ किं शक्यं कर्तुमेवं हि यज्जवेनासि व
धावसि॥ मुहूर्तमेव तिष्ठस्व न जीवन्प्रतियास्यसि॥ नहि चक्षुःपथं प्राप्य तयोः पार्थिवपुत्रयोः॥ ससैन्योऽपि समर्थस्त्वं मुहूर्त
मपि जीवितुं॥ न त्वं तयोः शरस्पर्शं सोढुं शक्तः कथंचन॥ वने प्रज्वलितस्येव स्पर्शमग्नेर्विहंगमः॥ युक्तं मां राघवे णा
श्लोसाकं तु वचनं रावणः॥ बुध्या संचिंतयन्नानेके न धान्यति यथा तथा॥ मत्वा यज्ञं रामश्शोऽहि सध्या रावणति मन्मा॥ विद्या
स्वतिविना दोतेन सो न सं यमे को व्यसे॥ न नव्यैव वसा चे न वलादाहर्तुं निर्जला॥ वनस्ता याचे ते पापम विष्यति निरर्थकं॥
न ष्यंदत मपत्ये तिमर्त्तो संविलु चो पुमं॥ नस्तहत्यानुभवाकान प्रानाना तृष्णा मपि तुरिर॥ नूनं न वात्मनः श्रेयः संपश्य
सि मिदेश सि॥ नत्त्वकाले यथा मर्त्यो विपरीतानि सेवते॥ मुमुर्षोणां तु सर्वेषां यत्पथ्यं तन्न रोचते॥ तां हि तेन रत्नां स्
नवैरात्तकर मालिनी॥ असीपत्र वनं तच्च भीम रुक्ष्यति रावण॥ तप्तकांचनपुष्पां च वैदूर्यप्रवरछदां॥ द्रक्ष्यसे त्वां न्मनदी
शाणां पोरे रायस्ये कंटके॥ न हि त्वमीदृशं कृत्वा तस्यालीकं महात्मनः॥ धरितुं शक्यसि चिरं विषमाता रविषं पीत्वेव बालिशः॥
व दुस्स्कालपाक्रान दुर्निवारो तो रावण॥ कमलो बद्धस्य सुग्रामं सपुग्रामा त्वबो चव॥ निमेष अतरमात्रेण विना भ्रात्रा महा
त्मना॥ हता निश्शत्सोयनसद्द्रस्त्राणि च चतुर्दश॥ स कथं राघवो वीरः सर्वास्त्रकुशलो बली॥ न त्वां हन्याच्छरैस्तीक्ष्णैरि
ष्टाभार्यापहारिणं॥ एतच्चान्यं च परुषं वैदेही रावणांक गा॥ भयशोक समाविष्टा करुणं विललाप ह॥ तथा भृशार्त्तां बहु
च प्रभाषिणीं विलापपूर्वं करुणं च भामिनीं॥ जहार पापः तरुणीं विचेष्टितां नृपात्मजामागत दुःखवेपथुं॥ ७॥ इत्यार
ण्यकांडे ५९ सर्गः॥ ७॥ ७॥ ५९॥

रीप्रमाणात्तु वैदेही दिवि विमानमपश्यत॥ ददर्श विविधं [illegible] पुष्पकं [illegible]॥ तेषां मध्ये विमानानां [illegible] पुष्पकं
मेने॥ [illegible] भूषण्यन्यानि [illegible] सिता [illegible] मायां [illegible] पिवी॥ [illegible] सीताम
[illegible]॥ [illegible] नोपलेभवान्॥ [illegible] निर्विविधे वैदेही तेषां मध्ये वनो [illegible] विमा
[illegible] नमेव निर्मितं [illegible]॥ [illegible] लोकं [illegible]॥ सयता सनतिं [illegible] मथि [illegible] तथा [illegible]
[illegible] मैथिलीं [illegible] सेश्वरः॥ [illegible] मात्मनः॥ [illegible] विषा॥
यनेनिविसदिनः [illegible] वसिता यमा॥ [illegible] पापा [illegible]॥ तिमिन [illegible] नुनगरा
[illegible] नयद॥ सविनः समति [illegible] भूत्वा [illegible]॥ [illegible] वेदेहा [illegible]
माला यो [illegible]॥ [illegible] दोरले॥ एतद् [illegible] वै [illegible]
५५ भूवन॥ [illegible] मे के नाथ पराभवतां॥ प्रविवेश [illegible] कपिरीं [illegible]॥ [illegible] ५५
कौसविशि [illegible] महापथो॥ वि द्यचेवावतोः सीतीम यो [illegible]॥ अथ [illegible] पया
मनुमो [illegible] सीताप [illegible] मने॥ मति मुक्ता [illegible] यदनं॥ [illegible] देवा [illegible]
[illegible] विदित [illegible]॥ [illegible] तस्या [illegible]
विदि॥ [illegible] विवे दे [illegible] विदर्भा॥ [illegible]
[illegible] मतापवान्॥ निष्क्रम्य [illegible] विन [illegible] विहय [illegible] रावणो राक्षसाधिपः॥

ददर्श सो महावीर्यान् [illegible] नः॥ [illegible] महावीर्यो [illegible] दानेन मोहितः॥ [illegible] देवाभ्यं सहस्यकलेवीर्यतः॥ नाना
[illegible] सर्वतः॥ [illegible] नेपतत्सर्वं [illegible]॥ [illegible] नेभ्यन्ये [illegible]॥ [illegible]
यवमा [illegible]॥ [illegible] नेनिवेदिती॥ [illegible] सामर्थ्य॥ ततो [illegible]
[illegible] परिवर्तते॥ [illegible]॥ निर्यातविद्युन्मि [illegible] स्पर्श [illegible]॥ [illegible]
[illegible] विदु॥ तमिदानी [illegible]॥ रामे [illegible] पलपस्यामि [illegible] कि [illegible] नः॥
[illegible] लखादितो॥ [illegible] तितस्यांगा [illegible] लमनः॥ [illegible] नेवस [illegible] विदा [illegible]
ताः॥ [illegible] मेदिलितव्यतां॥ [illegible] सर्वे [illegible]॥ [illegible] राघव [illegible]
ति॥ [illegible] दर्शिनी॥ ततः [illegible] नेमयाचे [illegible]॥ ततः [illegible]
[illegible] यावतो॥ विप्रयोले [illegible] नमके [illegible]॥ ततस्ता सीतानदि
[illegible]॥ [illegible] मे [illegible]॥ ७॥ इत्यार्षे [illegible]
कोडे [illegible]॥ ७१॥ [illegible]॥ आत्मनो बुद्धि [illegible] सविततिः
[illegible] मपायतां॥ अथ [illegible] पीडितः॥
[illegible]॥ [illegible] निवर्तता [illegible]॥
[illegible] मासाद [illegible]
वितो॥ नानापक्षिगणो [illegible] नाना [illegible] मानुगैः॥ [illegible] स्फाटिके [illegible]॥ [illegible]

र्दष्टिमनोहरैः॥ दिव्यदुंदुभिनिर्ह्रादं यत्र कांचनतोरणं॥ सोपानं कांचनैश्चित्रं आरुरोह तया सह॥ ततो दीर्घ्यरामसा ध्येय गवा
क्षाः त्रिपदर्शिनः॥ हनन्यो कृतभ्याय वनराजप्रासादवापयः॥ सूर्यामणितिविचित्राणि मिश्राणि तिसवनः॥ दशग्रीवका
वेश्मानि तानि दृष्ट्वा मनोहराणि॥ दीर्घिका पुष्करा करार्ताः नानावृक्षसमाश्रिताः॥ रावणोदर्शयामास सीतां तेषु पराप्रता॥ दशग्रीवस्य ली
लुवैदेही दिव्यकल्पतरुवनोपमं॥ नवावशाकं कामालामावलोजनकात्मजा॥ यत्र राक्षसकोद्योमिहा त्रिजटा च मुदो जनता॥ येषां
प्राकुरं हंसीते सर्वं वाणी मकर सत्ता॥ ते षाम यिद्य श्रुसात्ता सर्वेषामनिवर्त्तिना॥ सदृशा मेकने कस्य समीपुर्य पुलस्तदाः॥ एतन
स्म मदत्तेन्पैअपहृमरिपुना दीने॥ चङ्क्रमिया सारावहा वालाभ्यरूजनीचराः॥ तादिदं राज्यतेजोद्विलचिसे मतौ तिष्ठति॥ वन्द
नो स्त्रीसहृता तोम म चोयं परिदेहः॥ तस्य च मोभ्यहोसीते ममभार्या प्रवक्रियेय सा चकिंलेन्यथावुध्या रोवपरस्य वरो
मम॥ भद्रे कामान्वितं तस्य मस्तादं कुरु यावते॥ परिद्दिमास समुद्रेपालं के पूर्वरात योजना॥ ने ये च र्षाद्रिलुरा क्यौ सेदेव
सुरा सकैः॥ नदेवषु नयक्षेषु नगांधर्वे पतत्रिषु॥ पश्यामितम लोकेषु यो मेवीर्यसमो भवेत्॥ राज्यपन्नेन दीनेन तापसेन ग
तायुषा॥ किं करिष्यसि रामेण मानुषेणाल्पदातिना॥ भजस्व सीते मां दिव्ये भर्तारं सदृशं प्रिये॥ यौवनं सचलं भीरु रमस्वे

 मया सह॥ दर्शनेमा कृथा बुद्धिं राघवस्य वरानने॥ कस्य शक्तिरिहागंतु मपि सीते मनोरथैः॥ न शक्यो वायुराकाशे पाशैर्ब
द्धुं महाजवः॥ दीप्यमानस्य वाप्यग्नेर्ग्रहीतुं विपुलाः शिखाः॥ त्रयाणामपि लोकानां न तं पश्यामि शोभने॥ विक्रमेण नयेद्य
स्त्वां मद्बाहुपरिपालितां॥ लंकायां सुमहद्राज्यमिदं त्वमनुपालय॥ अभिषेकोदकक्लिन्ना तुष्टा रमस्व मया सह॥ दुष्कृतं य
त्पुरा कर्म वनवासेन तद्गतं॥ यश्च ते सुकृतं कर्म तस्येह फलमाप्नुहि॥ इह सर्वाणि माल्यानि दिव्यगंधानि मैथिलि॥ भूषणा
नि च दिव्यानि तानि सेवस्व मया सह॥ पुष्पकं नाम सुश्रोणि भ्रातुर्वैश्रवणस्य मे॥ विमानं रम्यं सूर्यसंकाशं तरसा निर्जितं मया॥

चित्रालं रमणीयं च तद्विमानं मनोहरं॥ तत्रसीते मया सार्द्धं विहरस्व यथा सुखं॥ विमलं पद्मसंकाशं वदनं चारुदर्शने॥ शोका
र्तं तव रामोरु नाशोभेत चिवरानने॥ अलं व्रीडेन वैदेहि धर्मलोपकृतेन ते॥ दृष्टा यदेव निर्दोष यन्मामभिगमिष्यति॥ एतौ पादौ मया स्नि
ग्धौ शिरोभिः परिपीडितौ॥ प्रसादं कुरु मे [illegible] दासोऽहमस्मि ते॥ नेमाः शून्या मया वाचः शुष्यमाणेन भाषिता॥ न चापि
रावणः काञ्चित् मूर्ध्ना स्त्रीं प्रणमेत ह॥ एवमुक्त्वा दशग्रीवो मैथिलीं जनकात्मजां॥ कृतांतवशमापन्नो ममेयमिति मन्यते॥ सो
तयित्वा बहुविधै रावणोविरराम ह॥ ८॥ इत्यार्षे रामायणे सुंदरकांडे ८ सर्गः॥ ८॥ सा तथोक्ता तु वैदेही निर्भया शोककर्शिता॥ तृणमंत
रतः कृत्वा रावणं प्रत्यभाषत॥ राजा दशरथो नाम धर्मसेतुरिवाचलः॥ सत्यसंधः परिज्ञातो यस्य पुत्रः स राघवः॥ रामो ना
म सधर्मात्मा त्रिषु लोकेषु विश्रुतः॥ दीर्घबाहुर्विशालाक्षो दैवतं स पतिर्मम॥ इक्ष्वाकूणां कुले जातः सिंहस्कंधो महाद्युतिः॥
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा यस्ते प्राणान् हरिष्यति॥ प्रत्यक्षं यद्यहं तस्य त्वया स्यां धर्षिता बलात्॥ शयिता त्वं हतः संख्ये जनस्थाने यथा
खरः॥ य एते राक्षसाः प्रोक्ता घोररूपा महाबलाः॥ राघवे निर्विषाः सर्वे सुपर्णे पन्नगा यथा॥ तेन मे पतितैर्बाणैः
शरीरं कांचनांगदैः॥ अस्य देवी सुवर्णाल्पं यदि रावण राक्षसो॥ स
कोऽस्ति त्राता काकुत्स्थ नातिप्रणाः॥ शरीरं विद्धि विध्वंसं तिसगणाकस्य निकामयः॥ असंशयं स्फुरे यद्यदि रावण राक्षसः॥ स
हि देवत सपुत्रो महासत्त्वो महाबलः॥ निर्भयोऽस्य मामिन्दो वुक्तो वसति दंडके॥ लक्ष्मणेन सहभ्राता पश्येत्राणां कृत्य
तो॥ + अवध्यः समरे पाप नजीवस्तस्य मोक्ष्यसे॥ सतेजीवितं तेषु सर्वरा घवोत्तकरो बली॥ एकोर्पूपात तस्य दुर्वत्तं तव
वितो॥ यदि पश्यति रामस्त्वां क्रोधदीप्तेन चक्षुषा॥ रक्षसदृक्षे वर्तिदग्धो गतो भस्म परा भवः॥ यथाचैत्रेनासो ग्ला मो पा
तयेन्नाश्रयेत्तथा॥ + स तेयो वैवर्ण्ये दर्पमल्लोकं वातवाचिपी॥ कपनेष्यतिगा जेप्यः शेरवर्ष तारा चपः॥ पदातिनाद्योले

४७ नां रक्षते पादनिर्मितः ॥ तदा नार्यः प्रवर्तन्ते नराः कावत्र यो गताः ॥ मोमच पृष्ठ्वते काकः काको यं राक्षसाधम ॥ आत्मनो रावणस्यानु
चक्षुषा पातः पुरस्थत ॥ न त्राक्ता यत्र मध्यस्था वेदीस्तंभा डमंडिता ॥ द्विजातिमेत्रसी कुरंगी चंडाले नाभिमर्दितुं ॥ इदं त्रादारे निःसेन्ते
बोधवापादर्वस्यवा ॥ वर्ते यं विषये तेषु मधिको योविधीयते ॥ नेदं दारारै रक्षमेजु जीवितं वापि रावण ॥ न द्विजन्दपास्तुष को ह्य
ए ति [illegible] मरु मात्मनः ॥ एवमुक्त्वानु वैदेही क्रोधात्तीपकवेपचः ॥ रावणो राक्षसम्मोपि ततस्तो नो वाचकिंचन ॥ मंत्रबोल्लतत ः स ति
मदमंदगोमत्तचः ॥ एकायुमे पिनिषद्धावीं मानसका दृक्षं केनवे ॥ काले नानेन नाप्येषि यदि मीच्याकरू लिनि ॥ ततश्च सर्वां
मातरा त्रार्थे स्कदाष्ठे त्वं तिरवंड्या ॥ राक्षस्यो राक्षसमीपस्था नक्रूरकर्माणि निष्ठुरा नरः ॥ रावणः परम क्रोधात्त्वरितं वचनमम
प्रवीत्य ॥ मीमा ना नय तेक्ष डाः राक्षसी घोरदर्शनाः ॥ अस्या दर्पे विनेष्यं तु मोसक्तो तितोषिजनाः ॥ वचनादस्तरे
तः रूक्षोरो राक्षसी गता ॥ मोजलिंबं च पिता तु मे पिलि पर्ववादयत ॥ ताश्चो वावस धर्मात्मा राक्षसी राक्षसापि
प ॥ स्वरक्षू यस्तु रत्नो वैदूर्य यन्निवमे दितो ॥ अशोकवनिकां रम्यां नीयतां चैव मैथिली ॥ तमेवेव रक्षतां तुष्णा तु ष्मा ४७
[illegible] प रिको दिता ॥ लव्यानिर्जेत्य नैर्ग्नै रैः पुनः सो लेख्य मैथिली ॥ आनयध्वे नमन वशो यन्योगजेव घूर्णितरा ॥ इति प्रति
स मादिष्टाः राक्षस्यो रावणेन ताः ॥ अशोकवनिकां जग्मुर्मैथिलीं परिगृह्य ताः ॥ सर्वकामफलैर्व्याप्तैः द्रुमैः समुपशोभि
तां ॥ सा तु शोकपरीतांगी मैथिली जनकात्मजा ॥ राक्षसीवशमापन्ना व्याघ्रीणां हरिणी यथा ॥ नदीदलेतत्र
नत्राग्निमेथिली विरहेनैव राजितं तावक्षितिता ॥ पतिं स्मरं तो दयितं यदेवं विचेतना प्रकृष्ट के योकपा दिता ॥ ७ ॥ इत्यार्षे
कांडे ध्रुवसर्गः ॥ ततः स मन्त्रं रूपेण वृत्तेन मन्त्रचित्ता ॥ निहत्य रामो मारीचं लक्ष्मणं प्रति न्यवर्तत ॥ तस्य संलेक्ष्माणस्य

दृष्टकामस्य मैथिलीं ॥ क्रूर स्वनोऽथ गोमायुः विननादास्य पृष्ठतः ॥ स तं स्वरं सुदारुणं रोमहर्षणं ॥ रामः शोवाच गोमायुं स्वरे
णप तिरोहितः ॥ स्वप्तिस्योदय वैदेह्या राक्षसैर्भक्षितां विना ॥ मारीचेन तु विज्ञाय स्वरमालम्ब्य मामकं ॥ विक्रुष्टं मृग रूपेतेन लक्ष्म
णः शृणुयादि ति ॥ स सौमित्रिः स्वरं श्रुत्वा तत्र हित्वा तु मैथिलीं ॥ तया चैव प्रहितः क्षिप्रं मत्सकाशमिहैष्यति ॥ राक्षसैः सहितैर्नू
नं सीतायाः सदृशी तयोः ॥ मारीचेन मम क्रोधात् संस्वरेणानुविदितेत योः ॥ इत्येवं चिंतयन्रामः श्रुत्वा गोमायुना चितं ॥ निवर्तमानस्त्व
रितो जवेनाश्रममात्मनः ॥ आत्मनश्चापनयनं मृगरूपेण रक्षसा ॥ आजगाम जनस्थानं राघवः परिशंकितः ॥ तान् मृगान् सप्त
सर्वान् राक्षसो लेभ्यास्य तः ॥ कालस्य दृष्ट्वा दिव्या वाक्यं च दं मत्वा ॥ जीवि ता ॥ एतत्स्मरत्रामचंद्र चोरे निमित्तं मनसा दद्रुते ॥ स
च तेनस्थानेजगाम मन साप्रियो ॥ अभिवच्य त्रिभवे नाथो दृष्टिताप्योवने नया ॥ जनस्थान निमित्तैर्निकृतये रोमहर्षणैः ॥
इति सीतां वनारोढा लक्ष्मणोपि महाबलः ॥ आजगाम जनस्थानं चिंतयं नैव दायवः ॥ राघवं तु तदा दृष्ट्वा तमासाद्य मन्तपद्विषः
सर्वं शत्रुं महात्माने घोरोस्य सत्र तु ॥ स्व ना नु ॥ तानि दृष्ट्वा निमित्तानि महाघोराणि तेन्ये च ॥ अपतत्सुनगम ॥ योनदद्दर्श
विगत प्रभं ॥ नातिदूरे तदा रामः ससनिषां मल लक्ष्मणः ॥ विषण्णः स विषण्णेन दुःखितो दुःखितेन च ॥ विगर्हयन्त्स तं भ्राता ज्ये
ष्ठो लक्ष्मणमागतं ॥ रक्षोवालु करे रव्यो लक्ष्मणो लक्ष्मणाग्रजः ॥ तुवाच रामो वचनं दृढतर्कं ष्णावुद्धिमान ॥ अहो लक्ष्मण गर्ह्य
चीतेक्ष तं मय सेवे विक्रियां पतां ॥ सीतां निहाय तः सौम्य आयास्य शिवं न च दृष्टि ॥ नमेस्ति संशयो वीर सर्वथा जनकात्मजा ॥ विन
ष्टा भक्षिता वापि राक्षसैर्वनचारिभिः ॥ अशुभान्येव भूयानि यथा प्रादुर्भवंति मे ॥ इदं हि रक्षोमृगसंनिकाशं प्रलोभ्य मां यो
रमयो हि रूपा वक्त्रादिशो व्यत्यर्थ यति रूप्या द्दूरं न्य का रय लक्ष्मणश्च महात्मा चारात्तं ॥ तथापि जानेवि पिने भयात् हि नाम या विरहि

ता राजपुत्री असौ सायं ते लक्ष्मणानो त्कि सीता मन्ता बास्क स्यूक्षिताका॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे ६ सर्गः॥ ७॥ स दृष्ट्वा लक्ष्मणं दीनं शू
न्ये दशरथात्मजः॥ पर्यपृच्छत धर्मात्मा वैदेहीमागतं विना॥ प्रस्थितं दंडकारण्यं या मामनुजगाम ह॥ क्व सा लक्ष्मण वैदे
ही यां हित्वा त्वमिहागतः॥ राज्यभ्रष्टस्य दीनस्य दंडकान्परिधावतः॥ क्व सा दुःखसहाया मे वैदेही तनुमध्यमा॥ यां विना
नोत्सहे वीर मुहूर्तमपि जीवितुं॥ पतित्वममराणां वा पृथिव्याश्चापि लक्ष्मण॥ तां विना नव हेमाभां नेच्छेयं जनकात्मजां॥
कच्चिज्जीवति वैदेही प्राणैः प्रियतरा मम॥ कच्चित्प्रव्राजनं सौम्य न मे मिथ्या भविष्यति॥ सीतानिमित्तं सौमित्रे मृते मयि
गते त्वयि॥ तां सराजपुत्रीं सिद्धार्था मृतपुत्रा तपस्विनी॥ उपस्थास्यति कौसल्या कच्चित्सौम्य न कैकयी॥ यदि जीवति वैदेही
गमिष्याम्याश्रमं पुनः॥ सुवृत्ता यदि वृत्ता सा प्राणांस्त्यक्ष्यामि लक्ष्मण॥ ब्रूहि लक्ष्मण वैदेही यदि जीवति वा न वा॥
त्वयि प्रमत्ते रक्षोभिर्भक्षिता वा तपस्विनी॥ सुकुमारी च बाला च नित्यं चादुःखभागिनी॥ मद्वियोगेन वैदेही नितरां शो
चति दुर्मनाः॥ सर्वथा रक्षसा तेन जिह्मेन सुदुरात्मना॥ वदता लक्ष्मणेत्युच्चैस्तवापि जनितं भयं॥ श्रुतश्च मन्ये वैदेह्या स स्वरः ४८
४८ सदृशो मम॥ त्रस्तया प्रेषितस्त्वं च द्रष्टुं मां शीघ्रमागतः॥ सर्वथा तु कृतं कष्टं सीतामुत्सृजता वने॥ प्रतिकर्तुं नृशंसा
नां राक्षसां दत्तमन्तरं॥ निःक्षिप्ताः खरघातेन राक्षसाः पिशिताशनाः॥ तैः सीता निहता घोरैर्भविष्यति न संशयः॥
अहोऽस्मि व्यसने मग्नः सर्वथा नास्ति संशयः॥ किं त्विदानीं करिष्यामि शङ्के प्राप्तव्यमीदृशं॥ इति सीतां वरारोहां चिं
तयन्नास स राघवः॥ आजगाम जनस्थानं त्वरया सहलक्ष्मणः॥ स गच्छन्नपि काकुत्स्थो निमित्तान्युपलक्ष्य वै॥ दृ
ष्ट्वैव लक्ष्मणं रामो लक्ष्मणमब्रवीत्॥ अशुभानि निमित्तानि प्रादुर्भवन्ति मम नाशुभानि॥ आयासश्चा

निःश्वस्य दीर्घमुच्चं पार्श्वं ... ॥ विगर्हमाणोऽनुजमार्तरूपं क्षुधाश्रमेणैव पिपासया च॥ विनिःश्वसन्शुष्क
मुखो विवर्णः प्रतिश्रयं प्राप्य समीक्ष्य शून्यं॥ स्वमाश्रमं संप्रविगाह्य वीरो विहारदेशाननुसृत्य कांश्चित्॥ तांश्चापि सं
वीक्ष्य पुलिनं विचित्य प्रहृष्टरोमा व्यथितो बभूव॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे ६ सर्गः॥ अथाश्रमादुपावृत्तमन्तरा रघुनंदनः॥
परिपप्रच्छ सौमित्रिं रामो दुःखार्दितः पुनः॥ तमुवाच किमर्थं त्वमागतोऽपास्य मैथिलीं॥ स्वकृते नयने सर्वथा कुत्र हृदयी
वने॥ दृष्ट्वा लक्ष्मणं त्वां सीतां विसृज्य पथि॥ एवमुक्तस्तु सौमित्रिर्लक्ष्मणः शुभलक्षणः॥ भूयो दुःखसमाविष्टो दुः
खितं पुनरब्रवीत्॥ न स्वयं कामकारेण तां त्यक्त्वाहमागतः॥ आर्ये तोतिमकविकृतं लक्ष्मणेति स्वरं॥ परित्रा
हीति वाक्यं मे मैथिल्याः श्रुतिगतं॥ सा तमार्तस्वरं श्रुत्वा तव स्नेहेन मैथिली॥ गच्छ गच्छेति मामाह रुदंती भयविह्वला॥ प्र
चोद्यमाना पि तेनाथ भ्रूर्त्सितामिव॥ विश्वस्तं मयि तिष्ठन्ती मां त्रासमिव दुर्गतिः॥ प्रत्युच्यमानेन मया गते तिवह्नि राघवः॥
इत्युक्त्वा मे मैथिली वाक्यं दृढं त्वन्मत्प्रयानं मया॥ न तत्पश्यामि यद्रक्षो यदार्यं भयमाहरेत्॥ निवृत्तमाकर्णितांके नाप्येतद्दाह
तं॥ विगर्हितं च नीचं च कथमार्योऽभिधास्यति॥ त्राहीति वचनं सीते यस्त्रायेत त्रिदशानपि॥ किंनिमित्तं तु केनापि भ्रातु
र्यालेव्यमेवं च रं॥ राक्षसेनाकृतं वाक्यं लक्ष्मणेति पदं खितं॥ न त्वं स्वमन्यथाकार्या कुमारी जनसेवितं॥ मा ममास्त्यातुवे
त्थं स्वस्थाभव निरुत्सुका॥ न सो त्रिलोके पुरुषो यः प्रभवेद्राघवं रणे॥ अजितस्त्रिभिर्विष्णोर्वा हन्यात्पत्रा न विक्रमः॥ ए
वमुक्ता तु वैदेही पुनः स्वाश्रमलोचना॥ उवाच मां ततो नेति दारुणान्यपदे वचः॥ पापो मय्यपि तवान्योऽर्थः पाप स्वयं सौहृदं भवति॥
रात्रौ दुष्टे हो पुनः स्वामिसङ्गोचनाः॥ आश्रमात्तु निरूपितानोष्टः क्रोधाद्रक्तविलोचनः॥ एवमुक्तो तो सौमित्रिं रामः संता
पमुपस्थितो मैथिलीं स्मरन्स रामो रक्तलोचनः॥ आश्रमात्प्रस्थितास्तोषः क्रोधाद्रक्तविनिर्गतः॥ एवमुक्तस्तु सौमित्रिं रामः संता

यन्मो हितः॥ अब्रवीत् दुःखितेवाक्यं आत्मनात्य मिलितागतः॥ सर्वं ज्ञात्वा पतीदंतेस्मी तामा यत्पुत्रो दनायां यौध स्यव ग्रामा माग मव न रूपे
न मृगाणां तनी॥ असौ हि वाहनः ग्रोते ग्रामणी निःकृतो मया॥ ये नाहं मृगाकृपेणाज्ञा मां मानेवा पलायितः॥ विक्रमेन आत्मनितो वर्णा
पर्वं स एष च पतो न चनाहितो मया॥ मृगमृल्लुब्धस्य सहित्य वरंच सोव पन्न वके मृगस्य वरोन नेत्रा च रतः॥ इत्यार उवाच दुःखतोः॥
ब्रत्तकास्य तव आपवाम ल्लोवन मनुष्य रतः॥ पाबुयाव स्मकंदामोवे पथ्यु त्वोन मनुष्य रतः॥ पलाय्यं मे मित्रानि मेलो गुरु
गुरु गुरु॥ आपितसी ताब मिता त्याज्यामा गदाद पुनः पुनः॥ सरमा तामि नागमाथ वसो ता दर्शनता लालसः॥ विरन्तम् अस
भ हृत्वा वपन्नो नमाम वेतनः॥ इन्द्र मे निरवेगेन विद्धिता मधुनेदनः॥ मणिकीला कुब्जाल व्यपविहलसी घटे॥ दृष्ट्वा
मन सहानं विललाप सकृदुःखितः॥ हृता मृतावा न सा व्याघ्रापाहिता वा तपस्विनी॥ विलुना पथ्य वणीकं वयवाय नेमा॥
गता विवेकं पुष्पाणि फलानि त्वया पुनः॥ आपवाप विनीपाता उंछार्थं वान गैदीगता॥ यत्रानागत्य मामा मनि ना
४९ स सादवने प्रियां जनकस्य सुतां सीता कृत्यदि जीवति वा नवा॥ कृत्यं यदि ज्ञानी पित्रो स्यसी तो खुमानना॥ किं न्य ५८
नसंछन्ना पातको त्रो यवाविनी॥ त्रोलाथं यदि वा दृष्टा विन्य विलोप मनस्विनी॥ आपवा कुंजरगोस्य प्रिया ता मा
ता॥ जनकस्य सुतां सीता कृत्यदि जीवति वा नवा॥ कुसुमः कुसुमोत्तं तांत्रा मा नात्यपं प्रिये॥ लताः गुल्मास पुष्पाद्यो स्मितिस्त्री
पव नस्यति॥ भ्रमरे रूपागीतश्च तथा रुद्र वो सर्वं॥ एकस्य को विज्ञानी ते तिलक कनक मथ॥ अशोक ग्रोको पनुदं ग्रोको पद
त्वेत सं॥ विरोकेल कुसुमी प्रं त्वं प्रिया सं दर्पो त्रो नाह्निमां॥ यदि विपाता ल्लपकदृष्टा ताल फलके स्तनी॥ कथ मशयवदा तोय को
स्तलं पदितेमपि॥ जोवो विव फलोपसी सा यदि दृष्टा त्वे पाश्यवेत॥ प्रियो तो चकवर्गी निःश्रोकं पपमस्व मे॥ अपवा

गन्नाथ देवो गता ज्ञाना हि ज्ञानकी॥ नारा वि मेव तीलो हुनगोभिः सहितावने॥ गजस्यागमनालोक यदि दृष्ट्वाथवने॥ नक्षत्र
वदि तं तुष्टे च रवा रत॥ ज्ञा ह्य यदि दृष्टा स प्रिया चंद्रनिभानना॥ ग्राहं व भयविशंका कथमस्य न ते मयं॥ किं चावणि
प्रिये हृदं हन्तानि सकोलमजे॥ हन्ते तानि हि सा मानने किं मां न प्रतिभाषसे॥ तिष्ठ तिष्ठ वरारोहे न ते किं करणा मयि॥ नात्य
वे तो मृत्यो व्यानि किं मां मार्जनु पेक्षसे॥ पातको त्रो यके ना सिस्त विनाव वर्णिनी॥ जानेत्यानि मया दृष्टा तिष्ठ यच
कोसौ हृदं॥ नेपा सा नूनं मयवा न हि वा वा कृता विनी॥ कुतः माहीं तु मी नूनं नचोपदिशतु मर्हसि॥ एवं तेन स हिता
वालो हा वरवेः पिप्रिलिन नेः॥ स्वायं च पकदेमा गमा कापे वेपम्न चिता॥ को मया विलपत्यामि को नामा भूद्गितात्तः॥
गेन विलपमानो पाया हूप लुव को मलो॥ तत् हि तो वेपमा नाथ्यो स हृष्टा गमनो १६ गो पाणस्ता नो कः २० को रामो मये
सामु मल तता॥ ज्ञा च मे जो गता व्या साल कृत परिकल्लोचना॥ मथ्याद्वा चानि रहिता राम कृती वक्रा मागता॥ मा
यं ने यमपदि स्पको वा तद्धिताहत वो च वा॥ हा मम कालिपदि स्पवा हा सी तेति पुनः पुनः॥ उक्त्वेवं विलपन्राम पर्वं पाव
ततदन्॥ फतिदुहावके गावरमसकृविहुः स्यतोन्मान्॥ कुचिनन तद्भावापाति कोतालचे पण्यलेन्यरः॥ के चिल्लव वनेकृ चि
हीने वे कचिहन च कचिल्पतन्॥ नवनेनैव च विको रांत सो तेसीते तिज्ञानकी॥ स वना नि नदी शैला न्गिरीन् स
स्यवणानि च॥ क्षालनेनानि च वे को न स्थं मत्प पविविहतः॥ हा लक्ष्मण मा ककावा को प कुपविल्ले विश्वा सविमा ग्रीष्म मा
सका हि को का गौ कुसुमं त्वं नाम्य मा पपे॥ तत्सालु मत्या विलेपन्नम दुर्हनेविविल्पेसवै लोचमे पिको कादा॥ अनु जिता
नीष यो वका रमार्गलो पुनः प्रियायाः परमेप हिकार्मे॥ इत्यारतपका हुर्षसर्गः॥ वाठद्र ज्ञानस्का नेशमं पंदरा

रक्षाकरैः॥ सीता यापर्णशालायां प्रविष्टान्या न तानि चा॥ अरक्ष्यान्त न वैदेहीं समालिंग्य समेततः॥ पृष्टा च लक्ष्मणो दीनो मुखेन परि
शुष्यता॥ कच्चिज्जीवति सौमित्रे कच्चिद्व्याधिगतो न ता॥ हृता वा केन सौमित्रे भक्षिता वा तपस्विनी॥ तथा दृष्टा न न रघोनंदन नेति
तिसर्वतः॥ पृष्टा च रामो विमृश्य रूपं तु बुद्ध्या विपुलौ भुजौ॥ हृत्वा तां वीर्यं यदि नो सीता दृष्टा मिलिष्ठ सि॥ अद्य ते दृष्टा ते नार्चना
मिहापास्यदुःखितौ॥ ये सदृष्टा इतो सा ना विश्व...मे गच्छति के॥ हतो हि मां बिना सौम्य सर्वे च्याप्येतिलक्ष्मणा॥ इ मे...
णवैदेहास्त वैना यविहृह्यता॥ चरणां सलक्ष्मणान्ये न त्रीणि एणीः कनकविंदवः॥ तनवि दुनिको ग्रोष्यपि मे वेनक विदुषि॥
सततं पद्मपत्रो मित्रैर्ललितं च यमस्मीतलं॥ मन्ये लक्ष्मण वैदेहा रावसो कामरूपिणि॥ छित्वा छित्वा विपन्नौ सा
भक्षिता वा तपस्विनी॥ तस्या निमित्तं वैदेहा सादृशा दिवदमानयोः॥ बालवपुहृतो मित्रे घोरवानरमयोर्वने॥ कूर्पं त्वं
कारां सीतायाविमलं मुखं॥ आसीन्ना हं सखा योन्यं पले न कोर्विवदमानयोः॥ भक्षिता यदि वा नीता रावसे पितृतामहा
नैः॥ वैदेहीं सीता विनाज्ञा हि मम सीताच्या नैः सह॥ कानेत्राने महदूःखं तलमात्मवचायवा॥ अयस्याः कुलम हनीहितो॥ मत
५० परलोके महामात्ये मृते च दयात्मे पिता॥ कूपं पतितौ मे लक्ष्मणा पताहतौ मम साक्षिणो॥ अहं रविपिता राको कमला ५०
कारा मिहागतो॥ कामवृत्तं मनार्यं मां मृषावादिनमेव च॥ धिक्कामितिप रलोकेव्य संवदयति मे पिता॥ विवशो शोक
संतप्तं दीनं भग्नमनोरथं॥ मामिहोत्सृज्य करुणां कीर्तिर्नरमिवानृजुं॥ क गच्छसि वरारोहे मामुत्सृज्य सुमध्य
मे॥ त्वया विरहितश्चाहं मोक्ष्ये जीवितमात्मनः॥ इत्यागतास्यां कदलीं श्री मत् मनिप्रिया लक्ष्मणायुक्तानापितौ॥ वि
लाप सीताकामवाप्यापि मर्दितं प्रभा यथा महर्षे मिवास्तपर्वते॥ ७॥ इत्यारण्यकांडे ७ सर्गः॥ इत्येवं विलपन्नामः सीता

दर्शनलालसः॥ न ददर्श सुदुःखार्तो राघवो जनकात्मजां॥ अनासाद्यमानस्तं सीतां दशरथात्मजः॥ लक्ष्मणो राममन्वर्थं यु
दर्शनम अब्रवीत्॥ मा विषादं कुरु विज्ञो यत्नं कुरु मया सह॥ विचेतुं हि वनं वीर बहुकाननशोभितं॥ बहुकानने तस्मिन्नु पाविति
प्रविलुप्त्यानि॥ वयन्ति॥ काननं वा प्रविष्टा स्यान्न लिनीं वा कुसुमितां॥ सरितं वापि संप्राप्ता मीनवंजुलसेवितां॥ वित्रा
सवित्तुकामा वा लीनास्यात्कानने क्वचित्॥ जिज्ञासमाना वैदेही त्वां मां च पुरुषर्षभ॥ तस्या ह्यन्वेषणे श्रीमन्क्षिप्रमेव
यतावहे॥ सर्वं वनं विचिनु मो यत्र सा जनकात्मजा॥ मन्यसे यदि काकुत्स्थ मा स्म शोके मनः कृथाः॥ एवमुक्तस्तु सौ
हार्दाल्लक्ष्मणेन समाहितः॥ सह सौमित्रिणा रामो विचेतुमुपचक्रमे॥ तौ वनानि गिरींश्चैव सरितश्च सरांसि च॥ निखिले न विचिन्वंतौ न
विचिन्वंतौ सीतां दशरथात्मजौ॥ तस्य शैलस्य सानूनि गुहाश्च शिखराणि च॥ निखिलेन विचिन्वंतौ न चाव पेत्रौ तदा॥ तद्यथा को
चला भयं शिवं गमतु॥ विचित्य सर्वतः शैलं रामो लक्ष्मणमब्रवीत्॥ नेह पश्यामि सौमित्रे वैदेहीं पर्वते शुभे॥ ततो दुःखाभिसंतप्तो
विस्तिहारं लक्ष्मणो रामम अब्रवीत्॥ विचरन्दंडकारण्यं भ्रातरं दीप्ततेजसं॥ प्राप्स्यसि त्वं महाप्राज्ञ मैथिलीं जनकात्मजां॥ यथा विष्णुर्महाबाहुर्बलिं बध्वा महामिमां॥ ८ एवमुक्तस्तु वीरेण लक्ष्मणेन स राघवः॥ उवाच दीनया वा
त्मजौ॥ यथा विष्णुर्महाबाहुर्बलिं बध्वा महामिमां॥ ८ एवमुक्तस्तु वीरेण लक्ष्मणेन स राघवः॥ उवाच दीनया वाचा दुःखाभिहतचेतनः॥ सर्वं वनं सुविचितं पद्मिन्यः फुल्लपंकजाः॥ गिरिश्चायं महाप्राज्ञ बहुकंदरनिर्झरः॥ न हि पश्यामि
वाचा दुःखाभिहतचेतनः॥ सर्वं वनं सुविचितं पद्मिन्यः फुल्लपंकजाः॥ गिरिश्चायं महाप्राज्ञ बहुकंदरनिर्झरः॥ न हि पश्यामि
मि वैदेहीं प्राणेभ्योपि गरीयसीं॥ एवं स विलपन्नामः सीताहरणकर्शितः॥ विपन्नः शोकसंतप्तो मुहूर्तं विह्वलोभवत्॥ स विह्वलितसर्वांगो गतबुद्धिर्विचेतनः॥
पन्ना मः सीताहरणकर्शितः॥ दीनः शोकसमाविष्टो मुहूर्तं विह्वलोभवत्॥ स विह्वलितसर्वांगो गतबुद्धिर्विचेतनः॥
विषसादातुरो दीनो निश्वस्याशीतमायतं॥ बहुशः स तु निश्वस्य रामो राजीवलोचनः॥ हा सीते इति चुक्रोश बहु
शो बाष्पविसाव॥ तं सांत्वयामास ततो लक्ष्मणः प्रियबांधवः॥ बहुप्रकारं धर्मज्ञः प्रश्रितः प्रणतांजलिः॥ अना

स तु तत्र [illegible] तो [illegible] कार्ये [illegible] दोका पद्मतनुर्भवाहुः सविह्वलः ॥ अपश्यमानो [illegible] प्रियां पत्नीं प्राक्रोशत पुनः पुनः ॥
[illegible] पद्मदलाक्षीं [illegible] लोकप्रत्येकेन [illegible] न ॥ विललाप महाबाहुः राम व्याकुललोचनः ॥ प [illegible] वेत्सी [illegible] तामपश्यंस्तत
[illegible] ॥ [illegible] घरे [illegible] दिवा [illegible] ॥ रामं [illegible] ते [illegible] मिनेदेवी [illegible] निम्नद्रितुं
[illegible] कविवर्द्धिनो ॥ [illegible] त्वा [illegible] कुरुत्व कृपामिते देवी [illegible] नेत्र
करि [illegible] ने [illegible] दे [illegible] ती दे [illegible] नमम पीडनदेतु ना ॥ चित्रा [illegible] मत्वा ने [illegible] ने प्रा
[illegible] ॥ आवगच्छामि ते दीर्के [illegible] प्रियं [illegible] विचित्रा [illegible] समुद्र [illegible] व ॥ सु [illegible] दे
सीतां [illegible] तावा हुता विवा ॥ न [illegible] विलपतो मां तु पसंमति [illegible] तीवहि वेदेहं [illegible] ॥
महार्थे [illegible] मातासि [illegible] विवरवर्त्तिनो ॥ [illegible] मा [illegible] मामा नं [illegible] ति ॥ सीता [illegible] निर्योतो वि
[illegible] सीतामुपागतः ॥ कथं नाम मम [illegible] पुत्रः पुनः ॥ निर्वीर्य इति लोको [illegible] ति [illegible] मुख्यं भको ५२
[illegible] तापनयनेन मे ॥ निर्दू तवनवा [illegible] मिथिलाधिपं ॥ कुशलं [illegible] ॥ विदेह
[illegible] ने मा [illegible] विरहितं तथा ॥ [illegible] त्यक्तामेष्यति ॥ [illegible] निष्क्रामिपुरी [illegible] तो
[illegible] न्यएव मतो मम ॥ [illegible] ॥ न [illegible] विना [illegible] न
[illegible] ॥ [illegible] तात [illegible] दृष्टवा [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] व्यापे [illegible] न [illegible] ॥ सीता [illegible] यं मम [illegible] ॥ वि

[illegible] दे [illegible] ने निवे [illegible] वल ॥ [illegible] पते ॥ विहार [illegible] पिता [illegible] ति
मां ॥ यस्मिन्काले [illegible] कोमी [illegible] ने हति ॥ तस्मिन् [illegible] काले प्रियाः [illegible] जहाति मां ॥ गत [illegible] निवा
[illegible] पुरे [illegible] ॥ [illegible] वासो [illegible] वो हृतः ॥ [illegible] विलपतिनाथ [illegible] नेवनमुपागम्यतपावि
[illegible] विल [illegible] व्यथितेमनाः [illegible] मानुषो [illegible] ॥ ७ ॥ इत्या [illegible] काण्डे ६१ सर्गः ॥ ७ ॥ सरा
[illegible] प्रियया विहीनः [illegible] ॥ [illegible] विषादमविवेशरामः ॥ स [illegible]
[illegible] विनिश्वस्य [illegible] ॥ न [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] मममेति निदन हृदयं मनस्य ॥ [illegible]
[illegible] पापानि कर्माणि [illegible] ॥ [illegible] पापानि [illegible] दुःखेन दुःखं [illegible] विशामि ॥ राज्य
[illegible] पितृमता [illegible] ॥ [illegible] मातृ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ सीता [illegible] ॥
[illegible] हृत्वा हृता [illegible] ॥ [illegible] ये न [illegible] दिन
[illegible] ॥ [illegible] पिय [illegible] दोषि [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] सदोषिता [illegible] प्रियायामे [illegible] ॥ [illegible] ने पत्रे [illegible]

...पितानि वनानि।। मया विहीना विजने वने सा रक्षोभिराहृत्य विकृष्यमाणा।। नूनं विनादं कुररीव दीना सा मुक्तवत्यायत
कांतनेत्रा।। अस्मिन्मया सार्धमुदारशीला शिलातले पूर्वमुपोपविष्टा।। कांतस्मिता लक्ष्मण जातहासा त्वा
माह सीता बहुवाक्यजातं।। गोदावरीयं सरितां वरिष्ठा प्रिया प्रियाया मम नित्यकांता।। अप्यत्र गच्छेदिति चिंतयामि नैका
किनी याति हि सा कदाचित्।। पद्मानना पद्मविशालनेत्रा पद्मानि वानेतुमभिप्रयाता।। तदप्ययुक्तं नहि सा कदाचिन्मया
विना गच्छति पंकजानि।। कामं त्विदं पुष्पितवृक्षखंडं नानाविधैः पक्षिगणैरुपेतं।। वनं प्रयाता नु तदप्ययुक्तमेकाकिनी सातुबिभे
तिभीरुः।। आदित्य भो लोककृताकृतज्ञ लोकस्य सत्यानृतकर्मसाक्षिन्।। मम प्रिया सा क्व गता हृता वा शंसस्व मे शोकवशस्य नि
त्यं।। लोकेषु सर्वेषु न नास्ति किंचिद्यत्ते न सर्वं विदितं भवेत्तु।। शंसस्व वायो कुलशालिनीं तां हृता मृता वा पथि वर्त्तते वा।।
इतीव तं शोकविधेयदेहं रामं विसंज्ञं विलपंतमेवं।। उवाच सौमित्रिरदीनसत्वो न्याये स्थितः कालयुतं च वाक्यं।। शोकं वि
मुंचार्य धृतिं भजस्व सोत्साहता चास्तु विमार्गणेऽस्याः।। उत्साहवंतो हि नरा न लोके सीदंति कर्मस्वति दुष्करेषु।। इतीव सौमि ५२
५२ त्रिमुदग्रपौरुषं ब्रुवंतमार्त्तो रघुवंशवर्द्धनः।। न चिंतयामास धृतिं विमुक्तवान्पुनश्च दुःखं महदभ्युपागमत्।। ६०।। इत्यार्षे
कांडे ६० सर्गः।। ६०।। स दीनो दीनया वाचा लक्ष्मणं वाक्यमब्रवीत्।। शीघ्रं लक्ष्मण जानीहि गत्वा गोदावरीं नदीं।। अपि गोदावरीं सी
ता पद्मान्यानयितुं गता।। एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणस्त्वरयान्वितः।। नदीं गोदावरीं रम्यां जगाम लघुविक्रमः।। [illegible]
[illegible] गोदावरीं नदीं।। [illegible] ततो रामः क्व सीतेत्येवमब्रवीत्।। [illegible] हतामपि।। ततो रा

शोकसमाय तथा गोदावरी नदी।। ततः प्रचोदिता भूतैः शंसास्मै तां प्रियामिति।। न च साभ्यवदत्सीतां पृष्टा रामेण शोचता।। रा
वणस्य च तद्रूपं कर्माणि च दुरात्मनः।। उवाच रामः सौमित्रिं दुःखितो दुःखितं वचः।। किं नु लक्ष्मण वक्ष्यामि समेत्य जनकं वचः।।
मातरं चैव वैदेह्या विना तामहमप्रियं।। या मे राज्यविहीनस्य वने वन्येन जीवतः।। सर्वं व्यपनयच्छोकं वैदेही क्व नु सा गता।। ज्ञाति
पक्षविहीनस्य राजपुत्रीमपश्यतः।। मन्ये दीर्घा भविष्यंति रात्रयो मम जाग्रतः।। गोदावरीं जनस्थानमिमं प्रस्रवणं गि
रिं।। सर्वाण्यनुचरिष्यामि यदि सीता न दृश्यते।। एते महामृगा वीर मामीक्षंते पुनः पुनः।। वक्तुकामा इव हि मे इंगितान्युपलक्ष
ये।। तांस्तु दृष्ट्वा नरव्याघ्रो राघवः प्रत्युवाच ह।। क्व सीतेति निरीक्षन्स बाष्पसंरुद्धया गिरा।। एवमुक्ता नरेंद्रेण ते मृगाः सहसो
त्थिताः।। दक्षिणाभिमुखाः सर्वे दर्शयंतो नभःस्थलं।। मैथिली ह्रियमाणा सा दिशं यामन्वपद्यत।। तेन मार्गेण धावं
तो निरीक्षंते नराधिपं।। येन मार्गं च भूमिं च निरीक्षंते स्म ते मृगाः।। पुनश्च मार्गमिच्छंतो लक्ष्मणेनोपलक्षिताः।। तेषां व
चनसर्वस्वं लक्षयामास चेंगितं।। उवाच लक्ष्मणो ज्येष्ठं धीमान्भ्रातरमार्त्तवत्।। क्व सीतेति त्वया पृष्टा यथेमे सहसो
त्थिताः।। दर्शयंति क्षितिं चैव दक्षिणां च दिशं मृगाः।। साधु गच्छावहे देव दिशमेतां च नैर्ऋतीं।। यदि तस्यागमः कश्चि
दार्या वा साथ लक्ष्यते।। बाढमित्येव काकुत्स्थः प्रस्थितो दक्षिणां दिशं।। लक्ष्मणानुगतः श्रीमान्वीक्षमाणो वसुंधरां।।
तथा विलपमाने तु रामे शोकपरायणे।। [illegible] लक्ष्मणः परवीरहा।। नेह सीता जनस्थाने नापि गो
दावरीनदी।। [illegible] गमिष्यसि।। [illegible]
[illegible]।। एवं संभाषमाणौ तावन्योन्यं भ्रातरौ तदा।। वसुंधरायां पतितं पुष्पमार्गमपश्यतां।।

तां पुष्पवाणो वैदेह्याः दृष्ट्वा रामो महाबले ॥ उवाच लक्ष्मणं दीनो दुःखितो दुःखितं वचः ॥ अजिनान्यामि पुष्पाणि तान्येवैता
नि लक्ष्मण ॥ अपि नामेह वैदेही भवत्येव तमर्हति ॥ अपिनद्धानि वैदेह्या मयानद्धानि कानने ॥ मन्ये सूर्यश्च वायुश्च
मेदिनी च यशस्विनी ॥ अभिरक्षंतु पुष्पाणि प्रकुर्वंतो मम प्रियम् ॥ एवमुक्त्वा महाबाहुं लक्ष्मणं पुरुषर्षभः ॥ उवाच को
धो धर्मात्मा गिरिं प्रस्रवणाकुलं ॥ कच्चित्क्षितिभृतां नाथ दृष्टा सर्वांगसुंदरी ॥ रामा रम्ये वनोद्देशे मया विरहि
ता मया ॥ क्रुद्धोऽब्रवीद्गिरिं तत्र सिंहः क्षुद्रमृगं यथा ॥ तां हेमवर्णां हेमाभां सीतां दर्शय पर्वत ॥ यावत्सर्वाणि शृंगा
णि न ते विध्वंसयाम्यहं ॥ एवमुक्तस्तु रामेण पर्वतो मैथिलीं प्रति ॥ दर्शयन्निव ततः सीतां नादर्शयत राघवे ॥ ततो दा
शरथी रामः उवाच च शिलोच्चयं ॥ मम बाणाग्निनिर्दग्धो भस्मीभूतो भविष्यसि ॥ असेव्यः सततं चैव निस्तृणद्रुम
पल्लवः ॥ इमां वा सरितं चाद्य शोषयिष्यामि लक्ष्मण ॥ यदि नाख्याति मे सीताम् अद्य चंद्रनिभाननां ॥ एवं स रुषि
तो रामो दिधक्षन्निव चक्षुषा ॥ ददर्श भूमौ राक्षसस्य पदं महत् ॥ स समीक्ष्य पदाक्रांतं सीतायां राक्षसेन च ॥ ५२
५२ संभ्रांतहृदयो रामः शशंस भ्रातरं प्रियं ॥ एहि लक्ष्मण पश्यस्व राक्षसस्य पदं महत् ॥ मिथ्या संतर्जितः शोको सीता
न गिरिगह्वरे ॥ ते दृष्ट्वा लक्ष्मणो भीतः पदं विहितमद्भुतं ॥ तमुवाच ततो रामः चित्रं विस्फार्य कार्मुकं ॥ यमः स प्रतिवा
रो वा कालो वा हरति विक्रमः ॥ ततो धर्षं चिकुराक्षः पुरर्वतो मम तिष्ठतो ॥ अंतर्धानगतो मन्ये सीतामादाय राक्षसः ॥ न
धस्य गमने मार्गं गगनं वापि लक्ष्मण ॥ कं दृष्ट्वा लक्ष्मणेऽयं को वा दिक्षु मितो गता ॥ तो दिशो नाधिगच्छामि यत्र सीता
हापवेत ॥ एवमुक्त्वा रामस्तु लक्ष्मणं सत्यविक्रमः ॥ रामः शोकाभिसंतप्तो ददर्श न सीतां ॥ से प्याप्य पदि

तः अष्टर्महत्पालिय पोहितं ॥ स्वर्णस्तबकच्छन्नमाला सचित्रे लेवाल्वचिमज्जोति ॥ ततो कैवेगाभिहतौ व्याधिस्पंदराति दारुणा ॥ तस्या
र्थाः से मणाल्पंति न च शोकात्प्रचुप्यति स पंडितवरः माहः माहकर्मविलुप्तारदः ॥ अवश्यं कुश्ववदिदं रामकार्यं यदि देहो विमुक्तदिति ॥ आप
एकान्ये विवादोढादि हेतुनास हन्तुमर्हति ॥ एवं विलपमानं तं रामः सौमित्रिणा सह ॥ अभ्यागममाल्को रामा को दपश्चाच्छदर
तं ॥ रणो पद्धतो महाविध्वस्तो मर्दिनीतले ॥ तं दृष्ट्वा दर्शयामास सप्तशोको लक्ष्मणं तदा ॥ मुक्तामणिविचित्रं च छेदितान्नौवे वि
भूषितं ॥ अकल्पपादपहिते ते पतयुप्रकस्य भग्नं महद्धनुः ॥ तरुणादित्यसंकाशं वैडूर्यगुलावहितं ॥ विशीर्णपतितं भौमौ क
वचं कनकरुवं मया ॥ छन्नं शतशलाकं च दिव्यमाल्योपशोभितं ॥ भग्नदंडमिदं कस्य भूमौ सौम्य निपातितं ॥ कांचनोरश्छदाश्चेमे
पिशाचवदनाः खराः ॥ भीमरूपा महाकायाः कस्य वा निहता रणे ॥ दीप्तपावकसंकाशो द्युतिमान् समरध्वजः ॥ अपविद्धश्च
भग्नश्च कस्य सांग्रामिको रथः ॥ रथाक्षमात्रा विशिखाः तपनीयविभूषिताः ॥ कस्येमेऽभिहता बाणाः प्रकीर्णा घोरदर्शनाः ॥
प्रतोदाभीशुहस्तो कस्यायं सारथिर्हतः ॥ विरुद्धा शतगुणं पश्य ममासील्लक्ष्मी वितांतक ॥ सुघोरहृदयैः सौम्य राक्षसैः काम
रूपिभिः ॥ हृता मृता वा सीता हि भक्षिता वा तपस्विनी ॥ एवं वदन् स रामः क्रोधाद्भ्रातरमब्रवीत् ॥ सहत्वम्रात्रिरुपो लक्ष्मी
त्वं कुर्वस्त्वोदितः ॥ अथ सौमित्रिलक्ष्मणोऽपि तं ज्ञात्वा नूनं मामवमन्यते ॥ अनुक्तो भ्रातृदुःखेन राघवं तं उपालयन् ॥ यो ह रघुपं
तं पश्यत्स्वेदानीं च मातरं ॥ धर्मेणेशा यतः कृत्वा प्रविष्टो दंडकावनं ॥ तस्य मे धर्मकामस्य शिक्षितस्य पितुर्वासने ॥ नच धर्मः
स्त्रीनुसीतो मे हिता ममापि रामबलावतो ॥ यदा धर्मं निश्चलस्य धर्मे हेतुं विपद्यते ॥ तदिदानीं च सौमित्रे नाविशय सुपजायते ॥
मम दितायाश्च वैदेहीं मृता वा यावापि लक्ष्मण ॥ केनानेन प्रियं कर्तुं ममक्रामदेश्वरः ॥ कर्तारमपि लोकानां भूरं करुण

वेदिनं।। अहं तानाद्य मन्ये ते सर्वभूतानि लक्ष्मण।। अद्यैव सर्वभूतानि लोकानां नाशयाम्यहं।। येन सौम्य हृता सीता भक्षिता वा
तपस्विनी।। मृदुं लोकहिते युक्तं दांतं करुणवादिनं।। निर्वीर्य इति मन्यंते नूनं मां त्रिदशेश्वराः।। मां प्राप्य हि गुणो दोषः संवृ
त्तः पश्य लक्ष्मण।। २।। दृष्टेतास्मिन्नावेत्स्यति लोकानां पापिवालमज।। नैव यक्षा न गंधर्वा न पिशाचा न राक्षसाः।। किन्नरा वा
मनुष्या वा सुखं प्राप्स्यंति लक्ष्मण।। यदि नावति वैदेही लोकानां त्वद्विलक्ष्मण।। यदि न शांता नार्वं विनस्तुपलसया।। मी
तां विना न जीवामि मुहूर्तमपि लक्ष्मण।। मृतं मन्ये ममापि मृते त्रैलोक्यं सचराचरं।। ममास्त्रबलसंपन्नं आकाशं पश्य लक्ष्म
ण।। निःसंपातं करिष्यामि अद्य त्रैलोक्यचारिणां।। संनिरुद्धग्रहगणमावारितनिशाकरं।। प्रविनष्टानलमरुद्भास्कर
रद्युतिवर्जितं।। विनिर्मथितशैलाग्रं शुष्यमाणजलाशयं।। ध्वस्तद्रुमलतागुल्मं विप्रणाशितसागरं।। त्रैलोक्यं तु
करिष्यामि संयुक्तं कालकर्मणा।। अमी तु बाणाः सौमित्रे रक्षितारो विनाशमे।। सोऽहं नयिष्यामि सीता पालनं
करिष्यामि संयुक्तं कालकर्मणा।। अस्मिन्मुहूर्ते सौमित्रे मम द्रक्ष्यंति विक्रमं।। नाकस्मा
नालक्षते।। तावत्कुरु ... जिनीं सीतां प्रदास्यंति मदेश्वराः।। अस्मिन्मुहूर्ते सौमित्रे मम द्रक्ष्यसि विक्रमं।। मर्दितं मम नाराचैर्दृष्टा लोकम
५५। सुत्यतिष्यंति सर्वभूतानि लक्ष्मण।। मम चापगुणान्मुक्तैर्बाणजालैर्निरंतरं।। मर्दितं मम नाराचैर्ध्वस्तभ्रांतमृगद्विजं ५५
गद्विर्तं।। समाकुलममर्यादं जगत्पश्याद्य लक्ष्मण।। आकर्णपूर्णैरिषुभिर्जीवलोकं दुरासदैः।। करिष्ये मैथिलीहेतोर
पिशाचमराक्षसं।। मम रोषप्रमुक्तानां सायकानां बलं सुराः।। द्रक्ष्यंत्यद्य विमुक्तानां संभ्रमात् दूरगामिनां।। नैव देवा न
गंधर्वा न पिशाचा न राक्षसाः।। भविष्यंति मम क्रोधात्त्रैलोक्ये विप्रणाशिते।। देवदानवयक्षाणां लोका ये रक्षसामपि।।
निरस्तरश्मिर्वा त्रैलोक्यं करिष्याम्यद्य सायकैः।। लोकक्षयाय वर्धनस्त्यैरतिमूढ इवांतकः।। यथा जरा यथा मृत्युर्यथा कालो

यथा विधिः।। सर्वं यथा प्रवर्तेत सर्वं हतेषु लक्ष्मण।। यथा विरुद्धाः क्रोधेन मया बाणाः समंततः।। न ददत्सर्वभूतानि त्रियुर्नित्यपु
ति लक्ष्मण।। नैवं वेधं न पर्वतान् नाग्रे नाम्नां नरुत्तमेन मे।। अद्यप्रभृति मे लोकाः ते यो निकन्मनाहये।। अहं हता मे ममता चौरं दीनो
वीतो समंततः।। देवदानवयक्षाणां लोकेषु रक्षसामपि।। बहवो निपतिष्यंति बाणौघैः शकलीकृताः।। निर्मर्यादानिमांल्लोकान्
करिष्याम्यद्य सायकैः।। हृतां मृतां वा सौमित्रे न दास्यंति यदि प्रियां।। तथारूपां हि वैदेहीं न दास्यंति यदि प्रियां।। नाशया
मि जगत्सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरं।। इत्युक्त्वा क्रोधताम्राक्षो रामो निःपीडितकार्मुकः।। शरमादाय संदीप्तं घोरमाशीविषो
पमं।। संधाय धनुषि श्रीमान् रामः परपुरंजयः।। युगांताग्निरिव क्रुद्ध इदं वचनमब्रवीत्।। यथा जरा यथा मृत्युर्न यथेदं प्रति
हन्यते।। तथा क्रोधेन संरब्धो न निवार्योऽस्म्यहं सदा।। अथ पश्यामि वैदेहीं आनयस्व यथा पूर्वं लक्ष्मण।। तथा विरुद्धाः क्रोधेन
मया बाणाः समंततः।। राक्षसोऽथ न चिछेत्स्यंति ... नचरा ... सः।। अथ मो विपुलः शोकः प्रदहत्यति लक्ष्मण।। सी
ताहरणजः शोको दावाग्निरिव पर्वतं।। पुरेव मे चारुदतीमनिंदितां दिशंति सीतां यदि नाद्य मैथिलीं सदेवगंधर्वम
नुष्यपन्नगं जगत्सशैलं परिवर्तयाम्यहं।। ०।। इत्यारण्यकांडे ६५ सर्गः।। ०।। तप्यमानं तथा रामं सीताहरणकर्शितं।।
लोकानामभवे युक्तं सांवर्तकमिवानलं।। वीक्षमाणं धनुः सज्यं निःश्वसंतं मुहुर्मुहुः।। दग्धुकामं पशुपतिं युगांते दया कृतोप
था।। अदृष्टपूर्वं संक्रुद्धं दृष्ट्वा रामं स लक्ष्मणः।। अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यं मुखेन परिशुष्यता।। पुरा भूत्वा मृदुर्दांतः स
र्वभूतहिते रतः।। न क्रोधवशमापन्नः प्रकृतिं हातुमर्हसि।। चंद्रे लक्ष्मीः प्रभा सूर्ये गतिर्वायौ भुवि क्षमा।। एतच्च नि
यतं सर्वं त्वयि चानुत्तमं यशः।। एकस्य नापराधेन लोकान्हंतुं त्वमर्हसि।। न तु जानामि यस्यायं सत्यं रात्रि निर्मितं

ना॥ दृष्टं न मया तस्य पादस्य सीता सा लालनकाम्यया ॥ अयुक्तं कृतु माबाध्य ते जो हुपरूपया ॥ नु नरं तस्य वाक्यस्य नव कुम्भस्तुना
दे॥ सा तथा बोध मानस्य गते पितरा घवः ॥ अवेक्ष्य माता देहो लक्ष्मणं मातिकृतग ॥ नवमा मा भिकस्त्वायवाणः सौम्य
को दृष्ट ॥ केन वा कस्य को लोकः सा कुक्षः सपरिखेदमा विमुखं सिद्धो यचि अविद्रुतिः ॥ दिशो निहलसे प्यामसमाकृ
विधि ॥ एकस्य च विमर्दे च न हु कोर्व दता बस्य ॥ हन्तुं कृष्णाभिवलस्य मकृतः पदं ॥ नचैव तस्य लोका नेत्रमा स्यवियुज हसिन
मुकु रक्षसत्व नुवक: मरणी तव स कृपा विपक्ष ॥ सदा धर्मभृतो रामो ततः ॥ को नुदा मन्ता मेला चमन्वे न राघव
सहितः सा गता देवा गंधर्व दानवाः ॥ वाक्ये ते विप्रिये कृतं दिनस्थैव सा यकाः येन रावल हतासीता नमन्वेषितुमर्हसि ॥ मधु
नीयो नु पुष्पाः तेः व सायसहायवा ॥ प्रमुदिताः पर्वतं नानिव ॥ गुहा विविधा कानन मार्ग नानाविधनि च ॥
देवगंधर्व लोकाश्च विनेष्यामो दिशो दश ॥ यावन्नाधिगमिष्याम वा तव भार्या पहारिणं ॥ न चेत्साम्ना प्रदास्यति पत्नीं तेषि दशो
स्वरा ॥ को शांत ततः फलाव मा सकों लोके दिष्यसि ॥ आनुत वीर्य धर्मे संलोकमवान्य व ॥ तत्वयैं लक्ष्मणोता
वै: जगत्सर्वे सराक्षसं ॥ त्रिभेन लाभ्रा विनयेन सीतां नयनं तेषां मां प्रापस्ति तिले वन्नेदं ॥ ततः सहलु व दयिता दिशा
कामैद वशप्रसितः श्रीमेषे ॥ ६ ॥ कृत्या रण्यकाण्डे १० सर्गः ॥ ६ ॥ एवमुक्तस्तु धर्मात्मा लक्ष्मणेनाति सरदाघव न मकिंगप्या
नव स्याप्यंत न मति कृष्णा महा ॥ सन्तु बालनयस्य व्याकृतीर्ध ह्यासिर्धिंध्व वे तेषु धि ॥ लक्ष्मणो राघवं दीनं दृष्टोनुजगाम ॥ तं तथा
शोकसंतप्तं विलपन्तं मनाथवत् ॥ मोहेन महता विष्टं परिद्योत मनेनेन ॥ कूकृ प्य दा नापक्रिमो लोकादी विशिष्टि ॥
वन्यान्नि सम वे देन न हि हूरोसमेदुषा ॥ स्वनेन मिलया पूर्वकृते मा गमि वायि तां ॥ सीता हरण तु सः सा तां व्यथितानान्त मां तु
र ॥ ततः सौमित्रिराश्वास्य मुहूर्ता दिव लक्ष्मणः ॥ रामं संबोधयामास चरणौ चाभिपीडयन् ॥ हे लघु मुतं उन वर्का लाहम

यो राम महावीर्य ॥ महता तपसा चापि महता चापि कर्मणा ॥ राजा दशरथेनासि लब्धोमृतमिवामरैः ॥ तव चैव गुणैर्बद्धस्त्वद्वियो
गान्महीपतिः ॥ राजा देवत्वमापन्नो भरतस्य यथा श्रुतं ॥ तमा ख्यातस्य न क्लेशैः प्राणिनः तु नापदः ॥ स्पृशन्त्यग्निवल्लो
के वै ॥ न चेत्सोऽपि निदं चिदं दुःखं यदि दुःखं निदं प्राप्तं कृतृ नाह निष्यति ॥ प्राकृतश्चाल्पसत्त्वश्च इतरः कः सहिष्यति ॥ दुःखितोपि
नान्त सान्त्वं तेजसा यदि च कर्तृ ॥ राम ते सुलभाः सर्वेषु याः स्वपति विषद्भिः ॥ लोकस्वभाव एवेष ययातिर्नहुषात्म
जः ॥ गतः शक्रेण सालोक्यमनयस्तं समस्पृशत् ॥ महर्षयो वसिष्ठस्तु यः पितुर्नः पुरोहितः ॥ अह्ना पुत्रशतं जज्ञे तथैवा
स्य पुनर्हतं ॥ या चेयं जगतो माता सर्वलोक नमस्कृता ॥ अस्याश्च चलनं भूमेर्दृश्यते सत्यसंश्रव ॥ यौ चेमौ जगतां
नेत्रे यत्र सर्वं प्रतिष्ठितं ॥ आदित्यचंद्रौ ग्रहणं अभ्युपेतौ महाबलौ ॥ सुमहान्त्यपि भूतानि देवाश्च पुरुषर्षभ ॥ न
दैवस्य प्रमुञ्चन्ते सर्वभूतानि देहिनः ॥ शक्रादिष्वपि देवेषु वर्तमानौ नयानयौ ॥ श्रूयेते नरशार्दूल न त्वं व्यथितुमर्हसि ॥ मृता
यामपि वैदेह्यां नष्टायामपि राघव ॥ शोचितुं नार्हसे वीर यथान्यः प्राकृतस्तथा ॥ त्वद्विधा हि न शोचन्ति सततं सर्वदर्शिनः ॥ सुमह
त्स्वपि कृच्छ्रेषु रामानिर्विण्णदर्शनाः ॥ तत्त्वतो हि नरश्रेष्ठ बुध्या समनुचिन्तय ॥ बुध्या युक्ता महाप्राज्ञा विजानन्ति शुभाशुभे ॥
न दृष्टो वीनिहष्ये तिलत्वा पवनश्शुभे ॥ अदृष्ट गुणदोषाणामधृतानां च कर्मणां ॥ नान्तरेण क्रियां तेषां फलमिष्टं प्रवर्तते ॥
मामेव हि पुरा वीर त्वमेव बहुशोन्वशाः ॥ अनुशिष्याद्धि को नु त्वामपि साक्षाद्बृहस्पतिः ॥ बुद्धिश्च ते महाप्राज्ञ देवैरपि दुरन्व
या ॥ शोकेनाभिप्रसुप्तं ते ज्ञानं संबोधयाम्यहं ॥ दिव्यं च मानुषं चैव मात्मनश्च पराक्रमं ॥ इक्ष्वाकुवृषभावेक्ष्य यतस्व द्विषतां वधे ॥ किं ते सर्वविनाशेन कृतेन पुरुषर्षभ ॥ तमेव तु रिपुं पापं विज्ञा
याद्धर्तुमर्हसि ॥ पूर्वजोप्युक्तमात्रस्तु लक्ष्मणेन सुभाषितं ॥ सारग्राही महासारं प्रतिजग्राह राघवः ॥ सन्निगृह्य महाबाहु

रामः॥ ॥इत्यारण्यकांडे ६१ सर्गः॥ ॥ एवमेवं तु तद्वाक्यं लक्ष्मणेन न कश्चभाषितं॥ सा रम्याद्दीत दासारे मतिमन्माहरा पत्र्ववप्रलिगस
महाबाहुः संदह्के पमात्मनः॥ अवरुह्य पतत्स्थास्यं दीनो लक्ष्मणमब्रवीत्॥ किंकरोमि नरव्याघ्र पश्कलगच्छामि लक्ष्मण॥ केनोपायेन पश्
येयं सीतां वल्गनकारमजी॥ तं तथा परिजल्पन्तं दुःखितं दुःखवारिणं॥ राममप्यतत्प नाम्ते वुनःसौमित्रिरब्रवीत्॥ इदमेव जनस्था
नं यस्यं सीतांचनं नकास्मजी॥ तं तथा परिजल्पेन्तं दुःखितं दुःखवारिणं॥ सो पी हाति विदुर्गाणि विदुर्गाः कंदराणि च॥ गुहाश्च विवि
नं लेमन्वेषितुं मर्हसि॥ राजसेवं कुसमकार्णानां नानाद्रुमलतायुतं॥ सो पी हाति विदुर्गाणि विदुर्गाः कंदराणि च॥ गुहाश्च विवि
धाकाराः नानामृगगणाकुलाः॥ आवासाः किन्नराणां च गन्धर्व भवनानि च॥ तेषु युक्तोमयासार्धं तामन्वेषितुमर्हसि॥
त्वद्विधा वुद्धिसंपन्ना महात्मानो नरर्षभाः॥ आपत्सु न प्रकंपन्ते वायुवेगैरिवाचलाः॥ इत्युक्तस्तद्वनं सर्वं विचचार सलक्ष्मणः॥
कुद्धो रामः शरं घोरं संधाय धनुषि क्षुरं॥ अथ पर्वतसंकाशं ददर्श पतितं रक्तमो सलहार्दं जटायुषं तद्
ऋषिरिसकाशी रामो लक्ष्मणमब्रवीत्॥ अनेन सीता वैदेही भक्षिता नात्र संशयः॥ गृध्ररूपमिदं रक्षो व्यक्तं भ्रमति काननं॥
भक्षयित्वा विशालाक्षीमास्ते सीतां यथा सुखं॥ एनं वधिष्ये दीप्ताग्रैर्घोरैर्बाणैरजिह्मगैः॥ आतकोपः स दृष्ट्वा तं वै कोपा
५८ वदिरोवने॥ इत्युक्त्वाभ्यपतद्द्रष्टुं संधाय धनुषि क्षुरं॥ कुद्धो रामः समुद्रांतां चालयन्निव मेदिनीं॥ तं दीनं दीनया वाचा फेन ५८
फेनं रुधिरं वमन्॥ अभ्यभाषत पक्षी तु रामं दाशरथिं तदा॥ याम्नौषधिमिवायुष्मन्नन्वेषसि महावने॥ सा देवी मम च प्रा
णा रावणेनो भयं हृते॥ त्वया विहीना वैदेही लक्ष्मणेन च राघव॥ ह्रियमाणा मया दृष्टा रावणेन बलीयसा॥ सीतामभ्यवप
न्नोहं रावणश्च रणे मया॥ विध्वंसितरथच्छत्रः पातितो धरणीतले॥ एतदस्य धनुर्भग्नमेतदस्य शरासनं॥ अयमस्य रणे राम सी
भग्नः सो प्यामिको स्य वः॥ अथ युद्धं परिश्रान्तं पक्षौ छित्वा पतितं पुनः॥ पक्षपाते न खेदं चैवं गगनं चारुह्य वैदेहीं तां॥ परिश्रान्तस्य मे
पक्षौ छित्वा दृष्टस्य रावणः॥ सीतामादाय वैदेहीं तूर्णमुत्पातितो विहायसा॥ रावणेन हतः पूर्वं समाश्वासं हंतुमिच्छसि॥ रामस्तस्य

विज्ञाय सीतासक्तां प्रियां कथां॥ गृध्रराजं परिष्वज्य रुरोद सहलक्ष्मणः॥ एवमेकायने दुर्गे निश्वसंतं मुहुर्मुहुः॥ समीक्ष्य दुःखितो रा
मः सौमित्रिमिदमब्रवीत्॥ राज्याद्भ्रंशो वने वासः सीता नष्टा मृतो द्विजः॥ ईदृशीयं ममालक्ष्मीर्निर्दहेदपि पावकं॥ संपूर्णमपि
गच्छेत पीलिमास्यौ महोदधिं॥ सोपि नूनं ममालक्ष्मा विशुष्येत्सरितां पतिः॥ नास्त्यभाग्यतरो मत्तो लोके सचराचरे॥ येन य
महती प्राप्ता मया व्यसनवागुरा॥ अयं पितृवयस्यो मे गृध्रराजो जटायुषः॥ शेते विनिहतो भूमौ मम भाग्यविपर्ययात्॥ इत्ये
वमुक्त्वा बहुशो राघवः सहलक्ष्मणः॥ जटायुषं च पस्पर्श पितृस्नेहं प्रदर्शयन्॥ निकृत्तपक्षं रुधिरावसिक्तं तं गृध्रराजं परिगृह्य रा
मः॥ क्व मैथिली प्राणसमा ममेति विमुच्य वाचं निपपात भूमौ॥ ॥ इत्यारण्यकांडे ६२ सर्गः॥ ॥ ततो स्य परिहृणाणाः भूरि
प्रव्यथितांतिरे॥ विनेदुश्चैव शर्वरीनादं चरणाणां वनि पततु॥ रामसीव विवर्तेषु बुकुबुद्धा तेन किंचन॥ मुहूर्त्तं वीतसंरोतो त्रापा नो नि
निरूपक्रमे॥ ततः सौमित्रिरश्वास्य मुहूर्त्तादिव लक्ष्मणः॥ रामं संबोधयामास चरणौ चाभिपीडयन्॥ महता तपसा येन मप
ता कोग कर्मणा॥ राजा दशरथो लब्धो नापि लब्धोमृतं मिवापरैः॥ तवैव गुणैर्बद्धः त्वद्वियोगान्महीपतिः॥ राजा देवत्वमाप
न्नो भरतस्य यथा श्रुतं॥ सुखिताः स्वस्तुते धन्याः पुण्यात्मानो भवन्ति नराः॥ यं न दृष्टो न नाडामी दृष्ट्वैतेव रिताव्रतं॥ सुखिता
स्वदेशे रात्र्या यावन्नाद्राममागतो॥ आवक्षा रामास्वर्ग्यं नाम वे पमानो पर्यास्यति॥ यदि मो सौ स्पृष्टो देगे वि पुहृवनमातकः॥
स्वदेहे रात्रौ यावन्नाद्राममागतः॥ तस्य देवर्षिकल्पस्य भ्रातृपुत्रे सुप्रियवादिनः॥ मत्पुत्र्यते श्यक्तो भैथिलीको पुविदि
त्वत्कृते सविलोक्यति॥ विलापन रावणस्य पितुः॥ अक्षयोनां वक्तां वक्रं दर्शनं॥ अशुश्रिता विरहस्य नत्वां निर्माण॥ रामपि तात पारदर्शी युवते
तासु मनः॥ धर्मपत्नी नरेंद्रस्य कौशल्या कुलनंदनं॥ अरूपत्नी वसुष्मा याचंद्रधारा त्रैवानि मेवा॥ रामपिपात तपावी रत्नौस्वे
पक्षात्सुतो॥ वनके सनिरस्तस्य पितुः हतवती वचः॥ आगते दर्शनीय रम्या पुनरश्चो तदर्शमात्॥ त्वं निर्देशात्वनवासो तव सच्चोपरतो

नुजः॥ स महते रामाय सर्वं कृत्स्नं न्यवेदयत्॥ अथैव च [illegible] केवीरलक्ष्मणो नार्दस्त मा श्रितः। दिल्लावन हृते [illegible]
सं [illegible] मार्थं [illegible] तेवृ तिनीवम। तस्य [illegible] लेदव्यानेन मा [illegible]। [illegible] न [illegible]
दृष्टि॥ मां च वेत्तु महात्मा [illegible] यथा [illegible]॥ तस्मादेव विचेत्तोऽ न विद्यते समर्हसि॥ न वा [illegible]
महात्मन॥ [illegible] दृष्टो कृतं [illegible] नापद॥ संवि चत्तच [illegible] यथा [illegible]॥ [illegible] तारायां [illegible]
ममानन प्रपद्ये मयि॥ [illegible] विवलोकस्य सदचीनं [illegible] स्यायुधी॥ किं पुनर्वे [illegible] पालयेत्। [illegible]
सर्वे त्रायते [illegible] नाते॥ [illegible] विचार्य मदनं तरे॥ यदचेष्ट जटायुर्वै [illegible] नाम सरा [illegible]
वैदेह्या [illegible] मेवम् गच्छाव है॥ अथवा दिव्या मायास्त्र यावद्देवकुलागसे॥ [illegible] तद्रूपो लपि गर्त [illegible]
[illegible] तेनस्या [illegible] मितोव [illegible]॥ वदीमन्स्थानमुपेत्य राघवं [illegible] राघवे [illegible]
[illegible] त्रावे मैनं किं तेहु राघवं [illegible] स्य चतुर्विकर्षतः। कृतान्तु [illegible] नान [illegible]॥ स स
५७ [illegible] वान वते च देवीं ने यथा विलपेत तथा विलप्य [illegible]॥ यथा बिनिर्मथ्य कृतागसः [illegible] सीतां [illegible]॥ ५७
रा० इत्यारण्यकाण्डे सर्गे ७॥७॥ रामस्तमसे [illegible] वि [illegible]॥ सौमित्रिं मित्रमसेपन्नी इदं वनेन [illegible]
मायेन न मर्त्यं [illegible] विदितं गमः॥ राक्षसैर्न हतः सो [illegible] त दुःख [illegible]॥ इदमस्य [illegible] ग मां [illegible]
दृश्यते॥ यावद्देव [illegible] निशाचिलं॥ [illegible] वृक्षी तो पतितं [illegible] तामिनो॥ [illegible]
पिता वर मायाविलं पुनः॥ सीता मा स्या [illegible] देवी साहते ति सा॥ कृत्वा [illegible] तामुत्वाहे॥ कर्तुं वषी

[illegible] वन्यै [illegible] किं निमित्तं हृतेऽत्सीता रावणेन कश्चित्किं मया॥ अथ रा [illegible] दृष्ट्वा रावणेन हृता प्रिया॥
[illegible] मुखमासीन्ननो हृष्टि॥ सीतायाः कानि चोक्तानि [illegible] द्विजोत्तम॥ कथं [illegible] वि [illegible]
[illegible]॥ कथा स्यात्वनं [illegible] तोद्दिल॥ तमुदीक्ष्याय दीनः मा विलपेत नृनेतरे॥ [illegible] दीन [illegible]
द मम वैली॥ [illegible] रावणो न विज्ञाय सा॥ मायामास्थाय [illegible] वान दुर्दिनं संह [illegible]॥ प [illegible]
[illegible] निन्दाप चरः॥ सीता मादाय वैदेही यथा तो दक्षिणामुखः॥ उपरु [illegible] मे या [illegible] हित्वा मतिराघव॥ पत्न्या [illegible]
[illegible] कृतानम् [illegible]॥ [illegible] कृत्वैन सीतामादाय रावणः॥ तस्मि [illegible] निस्वाना [illegible] मतिदश्यते॥ [illegible]
[illegible] हुतोऽसि तेन नौ वहुन्या रावणः॥ [illegible] मिषं प्राप्य यथा व सवितनूपतिः॥ न हि [illegible] का [illegible]
मति॥ वैदेह्या [illegible] सेप्या हुत्वा [illegible] रतो॥ [illegible] रामे सत्यगुणो [illegible]॥ आस्या [illegible]
यमा [illegible] स्य [illegible] मिषं॥ इदं [illegible] प्रियमा [illegible] विहंगमः॥ सर्वं [illegible] रामम अश्रु [illegible]॥ [illegible]
[illegible] स्य च॥ [illegible] दुर्लभा [illegible] गत्वा [illegible]॥ [illegible] रावण [illegible]
[illegible]॥ [illegible] विहाय सा॥ [illegible] दा॥ विक्षिप्य
[illegible] उवाच [illegible] मतो॥ [illegible] यथोपमः॥ रामस्तस्य [illegible] दुःखेन दीनो [illegible] राम [illegible]
[illegible] सा [illegible] तव्यं॥ अनेन दृष्टा रावणो निहतानि तिप [illegible]॥ अनेन [illegible]

समुच्छ्रितः॥ सोयं मया हतः शेते कालो दुरतिक्रमः॥ पश्य लक्ष्मण मायाग्रे प्रोयं तु पक्षी हृतश्च मे॥ सीतां मृगस्य बलवान् रावणो रावतोन
न सं पुरो॥ गच्छ राज्यं परित्यज्य पितृ पेतां महं वयन्। मम हेतोः स्वप्राणान् अस्तु मीयते गेच्छरः॥ सर्वं खलु दुःखं ते साध्वीयं
मे वादिता॥ अत्र रामः रावणः सोमित्रे तिर्यग्योनि गतोपि॥ अयं पतगराजो मे सरस्तु काले यातः सुहृत् प्रियः॥ मम हेतोः
में वादिता॥ शत्रु राः रावणाः सोमित्रे तिर्यग्योनि गतोऽपि॥ अयं पतगराजो मे सरसुकालेयः सुहृत् प्रियः॥ मम हेतोः
रा कांतो गतः स्वर्गं न संशयः॥ पुत्रैः समालोदरीक्ष्य परिक्षीणो महावने॥ अनाथ इव धर्मात्मा गतो वैकुण्ठ तद्भये॥ सीताहर
णजं दुःखं न मे वीरं यथा विधेः॥ तथा विनाशो गृध्रस्य मत्कृते च परंतप॥ राजा दशरथः श्रीमान् यथा मम महायशाः॥ पूज
नीयश्च मान्यश्च तथायं पतगेश्वरः॥ सोमित्रे हर काष्ठानि निर्मथिष्यामि पावकं॥ गृध्रराजं दिधक्ष्यामि मत्कृते निधनं गतं॥
नाथं पतगलोकस्य चितामारोपयाम्यहं॥ या गतिर्यज्ञशीलानामाहिताग्नेश्च या गतिः॥ अपरावर्तिनां या च या च भूमि
प्रदायिनां॥ मया त्वं समनुज्ञातो गच्छ लोकाननुत्तमान्॥ गृध्रराज महासत्व
५८ संस्कृतश्च मया व्रज॥ एवमुक्त्वा चितां दीप्तां आरोप्य पतगेश्वरं॥ ददाह रामो धर्मात्मा स्वबंधुमिव दुःखितः॥ रामोथ
सहसौमित्रिर्वनं गत्वा स वीर्यवान्॥ स्थूलान् हत्वा महारोहीननुतस्तार तं द्विजं॥ रोहिमांसानि चोद्धृत्य पेशीकृत्वा महायशाः
॥ शकुनाय ददौ रामो रम्ये हरितशाद्वले॥ यत्तत्प्रेतस्य मर्त्यस्य कथयंति द्विजातयः॥ तत्स्वर्गगमनं तस्य क्षिप्रं रामो जजाप ह॥
ततो गोदावरीं गत्वा नदीं नरवरात्मजौ॥ उदकं चक्रतुस्तस्मै गृध्रराजाय तावुभौ॥ स गृध्रराजः कृतवान् यशस्करं सुदुष्करं कर्म
रणे निपातितः॥ महर्षिकल्पेन च संस्कृतस्तदा जगाम पुण्यां गतिमात्मनः शुभां॥ कृतोदकौ तावपि पक्षिसत्तमे स्थिरां च बु

द्धिं प्रणिधाय जग्मतुः॥ प्रवेश्य सीताधिगमे तदा मनो यथा महेंद्राविव ब्राक विष्णू॥ ७०॥ इत्यारण्यकांडे ७४ सर्गः॥ ७०॥ कृत्वैवमुद
कं तस्मै प्रस्थितौ रामलक्ष्मणौ॥ अवेक्षंतौ वने सीतां जग्मतुः पश्चिमां दिशं॥ तां दिशं दक्षिणां गत्वा शरचापासिधारिणौ॥ अविप्रहतमैक्ष्वाकौ पंथानं प्रतिपेदतुः॥
गुल्मैर्वृक्षैश्च बहुभिः लताभिश्च
प्रवेष्टितं॥ आवृतं सर्वतो दुर्गं गहनं घोरदर्शनं॥ व्यतिक्रम्य तु वेगेन व्यालसिंहनिषेवितं॥ सुभीमं तन्महारण्यं व्यती
यातो महाबलौ॥ ततः परं जनस्थानात् त्रिक्रोशं गम्य राघवौ॥ क्रौंचारण्यं विविशतुर्गहनं तौ महौजसौ॥ नानाविधघ
न प्रख्यं प्रहृष्टमिव सर्वतः॥ नानावर्णैः शुभैः पुष्पैर्मृगपक्षिगणैर्युतं॥ दिदृक्षमाणौ वैदेहीं तद्वनं तौ विचिक्यतुः॥ तत्र तत्र
वचियेष्टंतौ सीताहरणकर्शितौ॥ ततः पूर्वेण तौ गत्वा त्रिक्रोशं भ्रातरौ तदा॥ क्रौंचारण्यमतिक्रम्य मातंगाश्रममंतरे॥
दृष्ट्वा तु तद्वनं घोरं बहुभीममृगद्विजं॥ नानासत्वसमाकीर्णं सर्वं गहनपादपं॥ ददृशाते तदा तत्र दरीं दशरथात्मजौ॥
पातालसमगंभीरां तमसा नित्यसंवृतां॥ आसाद्य च नरव्याघ्रौ दर्यास्तस्या विदूरतः॥ ददर्शतुर्महारूपां राक्षसीं विकृता
ननां॥ भयदामल्पसत्वानां बीभत्सां रौद्रदर्शनां॥ लंबोदरीं तीक्ष्णदंष्ट्रां कराली परुषत्वचं॥ भक्षयंतीं मृगान्भीमान् विकटां
मुक्तमूर्धजां॥ अवैक्षेतां तु तौ तत्र भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ॥ सा समासाद्य तौ वीरौ व्रजंतं भ्रातुरग्रतः॥ एहि रंस्यावहेत्यु
क्त्वा समालंबत लक्ष्मणं॥ उवाच चैनं वचनं सौमित्रिमुपगृह्य सा॥ अहं त्वयोमुखी नाम लाभस्ते त्वमसि प्रियः॥ नाथ
पर्वतदुर्गेषु नदीनां पुलिनेषु च॥ आयुःशेषमिमं वीर त्वं मया सह रंस्यसे॥ एवमुक्तस्तु कुपितः खड्गमुद्धृत्य लक्ष्मणः॥ ५५

४ कर्णौ नासे [illegible] [illegible] विकृतदर्शन ॥ कर्णौ नासे निकृत्य [illegible] निनदं [illegible] ॥ [illegible] सीता [illegible]
ना ॥ [illegible] ॥ [illegible] विवृत्य सौम्य [illegible] ॥ आसेदतु [illegible] भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ [illegible] रावण [illegible]
[illegible] ॥ अब्रवीत् [illegible] भ्रातरं [illegible] ॥ स्पन्दते मे दृढं [illegible] उद्विग्नमिव मे मनः ॥ [illegible]
[illegible] ॥ तस्मात्संज्ञेन भवितव्यं [illegible] ॥ [illegible] मानि [illegible] निमित्तानि [illegible] ॥ एष
[illegible] ॥ [illegible] ॥ आवयो [illegible] विनर्दति ॥ [illegible] वदनं [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] मातरिश्वना ॥ वनस्य तस्य [illegible]
वा ॥ [illegible] रामं [illegible] ॥ [illegible] ॥ आसेदतुः [illegible]
[illegible] ॥ विवृद्धमशिरोग्रीवं कबन्धमुदरे मुखं ॥ [illegible] ॥ नील
५९ ने [illegible] दर्शनं ॥ महापक्षेण पिंगेन विपुलेनायतेन च ॥ [illegible] महद्दंष्ट्रं [illegible] ॥ ५९
[illegible] ॥ [illegible] महाघोरं [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] तो विक्रोशौ [illegible] ॥ [illegible]
आकर्षितौ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] कबंधं [illegible] ॥ कबंधमिति [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] राघवो [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] राघवं [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] राघव ॥ [illegible]
[illegible] महाबाहुः [illegible] नमः ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] कार्यं [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] लक्ष्मण ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] रामलक्ष्मणौ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] राघव ॥ [illegible]

ष्टलोतपोः कुद्रक्ता राक्षसः ॥ विस्पार्यास्यं नदा रौद्रं सीमाला पितुमारुतः । ततस्तौ देवसंकाशौ [illegible] दृष्टौ [illegible] दातौ
कस्संदृष्टौ बाहू तस्यां सदेशयोः ॥ दक्षिणो दक्षिणं बाहुं मासतः समछिनात्ततः । विछेद रामो वामेन सव्यं वीरस्तु लक्ष्मणः ॥ सप
पात महाबाहुः छिन्नबाहुर्महास्वनः ॥ रवेण गां च दिशश्चैव नादयन्[illegible] यथा ॥ स निकृत्तभुजो दृष्ट्वा [illegible] ॥
दीनः पप्रछ कौ वीरौ कौ युवामिति दानवः ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा [illegible] शुभलक्षणः ॥ [illegible] काकुत्स्थो [illegible]
पस्य महाबलः ॥ अयमिक्ष्वाकुदायादो रामो नाम जने श्रुतः । अस्यैवावरजं विद्धि भ्रातरं मां तु लक्ष्मणं ॥ अस्य दे
वप्रभावस्य वसतो दुर्जने वने । राक्षसापहृता भार्या अन्वेष्टुमिहागतौ ॥ त्वं तु को वा किमर्थं वा कबंधसदृशो वने ।
आस्येनोरसि दीप्तेन भग्नजंघो विचेष्टसे ॥ एवमुक्तः कबंधस्तु लक्ष्मणेन महात्मना ॥ उवाच परमप्रीतस्तदिंद्रवचः स्मर
[illegible] ॥ स्वागतं वो नरव्याघ्रौ दिष्ट्या पश्यामि चाप्यहं ॥ दिष्ट्या चेमौ निकृत्तौ वा युवाभ्यां मम बाहुकौ ॥ विरूपं यच्च मे रूपं
प्राप्तं ह्यविनयाद्यथा ॥ तन्मे [illegible] तत्त्वतः ॥ इत्यारण्यकांडे ७ सर्गः ॥ ७ ॥ पुरा राम महाबा ४
हो महाबलपराक्रम ॥ रूपमासीन्ममाचिंत्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतं ॥ यथा सोमस्य शक्रस्य सूर्यस्य च यथा वपुः ॥ सोऽहं ६
रूपमिदं कृत्वा लोकवित्रासनं महत् ॥ ऋषीन्वनगतान्राम त्रासयामि ततस्ततः ॥ ततः स्थूलशिरा नाम महर्षिः कोपितो मया ।
[illegible] विविधं वन्यं रूपेणानेन धर्षितः ॥ तेनाहमुक्तः प्रेक्ष्यैवं घोरशापाभिधायिना ॥ एतदेव नृशंसं ते रूपम
स्तु विगर्हितं ॥ स मया याचितः क्रुद्धः शापस्यांतो भवेदिति ॥ अभिशापकृतस्येति तेनेदं भाषितं वचः ॥ यदा छित्त्वा भुजौ
रामस्त्वां दहेद्विजने वने । तदा त्वं प्राप्स्यसे रूपं तदेव विपुलं शुभं ॥ श्रिया विराजितं पुत्रं दनोस्त्वं मां विद्धि राघव । इं

कोपादिदं रूपं प्राप्तमेव रणाजिरे ॥ अहं हि तपसोग्रेण पितामहमतोषयं ॥ दीर्घमायुश्च मे प्रादात्ततो मां विभ्रमोऽस्पृशत् ॥
दीर्घमायुर्मया प्राप्तं किं मे शक्रः करिष्यति ॥ इत्येवं बुद्धिमास्थाय रणे शक्रमधर्षयं ॥ तस्य बाहुप्रमुक्तेन वज्रेण [illegible]
[illegible] सक्थिनी च शिरश्चैव शरीरे संप्रवेशितं ॥ स मया याच्यमानस्तु नानयद्यमसादनं ॥ पितामहवचः सत्यं [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] राघव ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] करिष्यामि न संशयः ॥ [illegible]
महर्षिणा ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] दनुना तेन राघव ॥ इदमाह [illegible]

सीपूतस्य कुंभ [illegible] रामसतो [illegible] यथा सः सर्वं ॥ नाम मात्रेण [illegible] नामि नूनं तस्य राक्षसः ॥ निकाल [illegible] वंशानयपतस्य विप्र [illegible]
[illegible] नामनस्यो नो [illegible] मार्गतो ॥ का [illegible] एकमेनु पश्य [illegible] तो ॥ कस्मा [illegible] [illegible] पुष्टि सर्व [illegible] नरं ॥ [illegible]
[illegible] मदनि कल्पिते ॥ सर्वे सीता समना [illegible] बाहता ॥ कुरु [illegible] प्रद्विजा नो सितलतः ॥ [illegible]
सुने [illegible] मेण या [illegible] देतु स्नु [illegible] ॥ श्री प्रोवा वक्कुरा [illegible] मदिरो पवं ॥ द्वियमन [illegible] न मे [illegible] ने नालिजानु नामि मे [illegible]
[illegible] तैं दग्धः स्वकस्य माक्षितः ॥ अदग्ध स्य [illegible] विता [illegible] मक्ति न मे विप्रो ॥ [illegible] न कावी [illegible] सीता [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] मनाप दोषेण राघव ॥ स्वकृते नम [illegible] लोक विगाहिते ॥ किं तु [illegible] [illegible]
[illegible] हनः ॥ [illegible] मनवेदे [illegible] म [illegible] ॥ [illegible] मवदे दिवि [illegible] नाम पुनेदन ॥ वद्यामि [illegible]
[illegible] सं [illegible] नस [illegible] वे ॥ कस्य विष्यति ते प्रीतः सहासील [illegible] ॥ न [illegible]
[illegible] पुमः प्रव ॥ सर्वो [illegible] दे [illegible] ॥ न [illegible] सादि [illegible] मिने [illegible] सीता मवापस्य [illegible] ॥ [illegible] ९
[illegible] ॥ [illegible] एवमुक्तो [illegible] तो वीरो [illegible] पे न न न रा [illegible] मे ॥ [illegible] मद [illegible] राघव [illegible] विस [illegible] ॥ [illegible] पर्वता [illegible]
[illegible] महा [illegible] कोष्ट [illegible] चिंतां ततः ॥ [illegible] ज्वलिताभिः [illegible] [illegible]
[illegible] ॥ तत्र [illegible] वंध [illegible] मतथिं [illegible] ॥ [illegible] विता मा [illegible] विष्णु [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] न [illegible] मालो [illegible] सीतानकी [illegible] दा ॥ [illegible] पापाथ संहृष्टः सर्वे [illegible] ॥ विमाने [illegible] [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] विराजपक ॥ सोन [illegible] तो रामं [illegible] पो [illegible] ॥ [illegible] [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] कुरु [illegible] राक्षस [illegible] ना ॥ सोऽपि [illegible] महा [illegible] विभिष [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] पापपंत शोभितो [illegible] सत्या [illegible] ॥ कानने [illegible] महावीर्य [illegible] मित [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] तिमा [illegible] महा [illegible] ॥ दृष्ट्वा [illegible] पश्य तिमान [illegible] महाबलपराक्रम ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] सीतायाः पद्मिमार्गतो ॥ [illegible] [illegible]
[illegible] ॥ कर्तुं [illegible] कुवाद [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] राघव ॥ [illegible] कुरु [illegible] ॥ [illegible] [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] कर्तुं [illegible] ॥ कृतार्थो [illegible] ॥ नान
[illegible] महा [illegible] राघवं ॥ [illegible] सीतां [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] कपि ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] रिपुंगवः ॥ नरमो [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] पतति [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] निर्मलं राघव [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] सीता ॥ वनानि [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] दिवा [illegible] ॥

समेक्ष्ये मार्गगतामनिंदितां प्रविश्य पातालमथो दिवाश्रितां ॥ सुवेगमानो प्रयत्नेन प्रियां निहत्य संपत्तिं पुनः प्रदक्ष्यसि ॥ ७१ ॥
इत्यार्षे रामायणे आरण्यकांडे ७२ सर्गः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ निदर्शयित्वा रामाय सीतायाः परिमार्गणे ॥ वाक्यमन्वर्थमर्थज्ञः कबंधः पुनरब्रवीत् ॥
एष राम शिवः पंथा यत्रैते पुष्पिता द्रुमाः ॥ प्रतीचीं दिशमाश्रित्य प्रकाशंते मनोरमाः ॥ जंबूप्रियालपनसाः प्लक्षन्यग्रोध-
रुदाः ॥ अश्वत्थाः कर्णिकाराश्च चूताश्चान्ये च पादपाः ॥ तानारुह्याथवा भूमौ पातयित्वा च तान्बलात् ॥ फलान्यमृत-
कल्पानि भक्षयित्वा निष्पततः ॥ चंक्रममाणौ वीरौ शैलाच्छैलं वनाद्वनं ॥ ततः पुष्करिणीं रम्यां पंपां नाम गमि-
ष्यथः ॥ अशर्करामविभ्रंशां समतीर्थामशैवलां ॥ तत्र हंसाः प्लवाः क्रौंचाः कुरराश्चैव राघव ॥ वल्गुस्वना निकूजंति
पंपासलिलगोचराः ॥ नोद्विजंते नरान्दृष्ट्वा वधस्याकोविदाः शुभाः ॥ घृतपिंडोपमान्स्थूलांस्तान्द्विजान्भक्षयिष्यथः ॥
ल्स्याच रोहितान्वक्रतुंडांश्च नलमीनांश्च राघव ॥ पंपायामिषुभिर्मत्स्यांस्तत्र राम वरान्हतान् ॥ विस्तीर्णपक्षान्विदूसानयस्त-
नकेकंटकान्पतत्रकान्महाप्राज्ञो लक्ष्मणः संप्रदास्यति ॥ भृशं तांखादतो मांसं पंपायां पुष्पसंचये ॥ पद्मगंधि शिवं
६२ वारि सुखशीतमनामयं ॥ उद्धृत्य स तदाक्लिष्टं रूप्यस्फाटिकसंनिभं ॥ अथ पुष्करपर्णेन लक्ष्मणः संप्रदास्यति ॥
स्थूलान्गिरिगुहाशय्यान्वराहान्वनचारिणः ॥ सायाह्ने विचरन्राम लक्ष्मणो दर्शयिष्यति ॥ रूपमानिव नदी- ६२
तान्नविरपान्नमाल्यधारिणः ॥ रूपान्वितांश्च पंपायां दृष्ट्वा शोकं विहास्यसि ॥ सुमनोभिश्चितांस्तत्र तिलकान्नक्त-
मालकान् ॥ उत्पलानि च फुल्लानि पंकजानि च राघव ॥ न तानि कश्चिन्माल्यानि तत्रारोपयिता नरः ॥ न च वै म्लानतां यां-
ति न च शीर्यंति राघव ॥ मतंगशिष्यास्तत्रासन्नृषयः सुसमाहिताः ॥ तेषां भारार्तितप्तानां वन्यमाहरतां गुरोः ॥

ये प्रपेतुर्महीं तूर्णं शरीरात्स्वेदबिंदवः ॥ तानि माल्यानि जातानि मुनीनां तपसा तदा ॥ स्वेदबिंदुसमुत्थानि न विनश्यंति राघव ॥ तेषा-
मद्यापि तत्रैव दृश्यते परिचारिणी ॥ श्रमणी शबरी नाम काकुत्स्थ चिरजीविनी ॥ त्वां तु धर्मे स्थिता नित्यं सर्वभूतनमस्कृतं ॥ दृष्ट्वा देव-
पमं राम स्वर्गलोकं गमिष्यति ॥ न तदाक्रमितुं नागाः कुर्वंति तदाश्रमं ॥ ऋषेस्तस्य मतंगस्य विधिनेतस्य काननं ॥ तस्मिन्नं-
दनसंकाशे देवारण्योपमे वने ॥ नानाविहगसंकीर्णे रंस्यसे राम निर्वृतः ॥ ऋष्यमूकस्तु पंपायाः पुरस्तात्पुष्पितद्रुमः ॥ सुदुः-
खारोहणो नाम शिशुनागाभिरक्षितः ॥ उदारो ब्रह्मणा चैव पूर्वकाले विनिर्मितः ॥ शयाः-
नः पुरुषो राम तस्य शैलस्य मूर्धनि ॥ यत्स्वप्ने लभते वित्तं तत्प्रबुद्धोऽधिगच्छति ॥ यस्त्वेनं विषमाचारः पापकर्माधिरोहति ॥ तत्रैव
प्रहरंत्येनं सुप्तमादाय राक्षसाः ॥ ततोऽपि शिशुनागानामाक्रंदः श्रूयते महान् ॥ क्रीडतां राम पंपायां मतंगारण्यवासिनां ॥
सिक्ता रुधिरधाराभिः संहत्य परमद्विपाः ॥ प्रचरंति पृथक्कीर्णा मेघवर्णास्तरस्विनः ॥ ते तत्र पीत्वा पानीयं विमलं शीत-
मव्ययं ॥ निवृत्ताः संविगाहंते वनानि वनगोचराः ॥ राम तस्य तु शैलस्य महती शोभते गुहा ॥ शिलापिधाना काकुत्स्थ
दुःखं चास्याः प्रवेशनं ॥ तस्या गुहायाः प्राग्द्वारे महान्शीतोदको ह्रदः ॥ बहुमूलफलो रम्यो नानानगसमावृतः ॥ तस्यां
वसति सुग्रीवश्चतुर्भिः सह वानरैः ॥ कदाचिच्छिखरे तस्य पर्वतस्यावतिष्ठते ॥ कबंधस्त्वनुशास्यैवं तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥
स्रग्वी भास्करवर्णाभः खे व्यरोचत वीर्यवान् ॥ तं तु खस्थं महाभागं कबंधं राम लक्ष्मणौ ॥ प्रस्थितौ त्वं व्रजस्वेति वाक्यमूचतु-
रंतिकात् ॥ गम्यतां कार्यसिद्ध्यर्थमिति तावब्रवीत्स च ॥ सुप्रीतौ तावनुज्ञाप्य कबंधः प्रस्थितस्तदा ॥ स तत्कबंधः प्रतिपद्य रूपं वृतः
श्रिया भास्करतुल्यदेहः ॥ निदर्शयन्राममवेक्ष्य खस्थः सख्यं कुरुष्वेति तदाभ्युवाच ॥ इत्यार्षे रामायणे आरण्यकांडे ७३ सर्गः ॥

[illegible] नमः [illegible] कुंडल ॥ [illegible] कृतो ॥ [illegible]
[illegible] आनंद [illegible] प्रतीनी नव [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] रामचंद्रमणौ ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ध्यानं [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ अथ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ तौ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] सर्वे [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] नमः ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ अथ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]वपिपद्योना। विराजयंती तद्देशं विघसोद्यामिनी यथा॥ पश्यतेस्म हेमाभा [illegible]मिवरलोरिमदर्शयत्॥ [illegible]
[illegible]लेनागात्प्रभुमाधिना॥ शबरीमात्रकृताय [illegible]विवदतोवसः॥ पंपामपीतु[illegible] [illegible]कृदद्यीने॥ [illegible]
[illegible]सर्गः॥ एवं तु तस्याः पानीयमा [illegible] नकर्मणा॥ लक्ष्मणेन स[illegible] यामास राघवः॥ स[illegible]
[illegible]प्रभावती [illegible] लक्ष्मणोवाच [illegible]नवीन॥ दृष्ट्वा [illegible] महात्मने॥ [illegible]
[illegible] नाति [illegible] सुमुखागमे [illegible] पुलक्ष्मणः॥ [illegible]
[illegible]पश्यति॥ तेनैवे [illegible] दृष्ट्वे मे मनो लक्ष्मण संस्मृति॥ हृदये [illegible]
[illegible] पूर्वं [illegible] पश्चात्तदवाप्यते॥ त्राक्षं विरमिव [illegible] तुपुण्ये [illegible] सवितेः मार्गमाणो [illegible]
[illegible] नवेहृदि मद्दृश्यामि द्रष्टव्ये[illegible]॥ तस्याशोलोकानि [illegible] नामिताभ्यामे॥ [illegible]
[illegible] यदर्शानो॥ कृष्णमृकोणि [illegible] नातिवः [illegible]त्रातो॥ पश्यि [illegible]
[illegible]यत्रसाः [illegible] सहवानरैः॥ अपिस्य देवतं [illegible] वानरपर्वते॥ तद्यीनं [illegible]
[illegible]॥ इति पृष्टात्तोरामं सौमित्रिरिदमब्रवीत्॥ [illegible] ममापि [illegible]
[illegible]पतिः॥ आजगाम ततः पंपां मुदा[illegible] सेविताः॥ नानाद्रुममलताकीर्णां पंपां [illegible]
[illegible]मुनिभिर्जनसेविता॥ [illegible] विचैश्चित्रैर्द्रुमसंपोमनैः कृतां॥ [illegible]
[illegible] सर्वतोमुखां [illegible]॥ पद्मैः सौगंधिकैस्ताम्रां शुक्लां कुमुदमंडलैः॥ नीलां कुवलयोद्घातैर्बहुवर्णां

[illegible]पामिव॥ ततेभ्यान्येभ्यविविधैर्रचितां पद्मिनीश्रुतां॥ [illegible] राघवः सहलक्ष्मणः सददर्श ततः पंपो[illegible]
[illegible]॥ प्रहृष्टनानाशकुनो वैद्रुपादपसंकुलां॥ सतो पादपसं[illegible] हृष्टपुष्टः स मेतुतो॥ [illegible]
[illegible]लेनवाजुना॥ जहौ पद्मिनी [illegible]मतः सहृसो [illegible] नयनः॥ दृष्ट्वा [illegible] पतोय [illegible] दिता[illegible]
[illegible]मा [illegible] तेन॥ [illegible] संप्रणादितां॥ [illegible]
[illegible]ततः [illegible] दले [illegible]॥ बालार्कसदृशैः पद्मैः प्रदीप्तामिवसर्वतः॥ ततो [illegible]
[illegible]तिलेकस्य चानं॥ ददर्श पंपां शुचि[illegible] अनेकनानाविध[illegible] सेवितां॥ [illegible]
[illegible]पपानपि [illegible]॥ मुनि[illegible] हृष्टमर्मन्दान दी[illegible] राघवः [illegible]॥ [illegible]॥ इत्यार्षे श्रीम
[illegible]आदि[illegible] [illegible]त्रिचतुःसर्गः॥ ॥ ॥ [illegible] पद्मोत्पल [illegible]
[illegible] सर्वतः॥ तां समन्तात्समालक्ष्य विविधां [illegible]॥ सेनाद्रेविस[illegible]
[illegible] दर्शने॥ विराजति [illegible] रमाः [illegible]॥ [illegible]
[illegible] यवेति मो॥ [illegible] वेदसा [illegible]नन्या॥

ततर्व.
तेग